

KÜHÁR FLÓRIS

AZ APOSTOLI ATYÁK

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

KERESZTÉNY REMEKÍRÓK

SZERKESZTI
KÜHÁR FLÓRIS

Szerkesztőbizottság

BERESZTÓCZY MIKLÓS, MIHALOVICS ZSIGMOND, NAGY
MIKLÓS, RADÓ POLIKÁRP, SZUNYOGH X. FERENC,
VÁROSI ISTVÁN

1. kötet.

AZ APOSTOLI ATYÁK

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTISZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

AZ APOSTOLI ATYÁK

FORDITOTTA,

BEVEZETÉSSSEL ÉS MAGYARÁZATOKKAL ELLÁTTA

KÜHÁR FLÓRIS

BUDAPEST, 1944

Nihil obstat. Budapestini, die 1. Junii 1942. Dr. Polycarpus
Radó O.S.B., censor deputatus. 724/1942. Imprimi permittitur.
In S. Monte Pannoniae, die 16. Junii 1942. Chrysostomus
Kelemen, archiabbas.

Nihil obstat. Dr. Michael Marczell, censor dioecesanus. Nr. 3000/
1942. Imprimatur. Strigonii, die 20. Aprilis 1942. Dr. Joannes
Drahos, vicarius generalis.

Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

TARTALOM:

	Oldal
1. Kiket mondunk szentatyáknak?..	7
2. Kiket mondunk apostoli atyáknak?..	15
3. A tizenkét apostol tanítása..	17
a) Bevezetés.	17
A Didaché tartalma	21
A Didaché jelentősége	21
b) A Diadaché szövege	27
Az Úr tanítása tizenkét apostol által a nem- zeteknek	27
4. A Barnabás-levél.	40
a) Bevezetés.	40
b) A Barnabás-levél szövege	45
5. Római Szent Kelemen levele a korinthusiakhoz.	59
a) Bevezetés.	59
b) Római Szent Kelemen levele	61
A levél tartalma	62
Szent Kelemen levelének jelentősége	63
A Szent Kelemennek tévesen tulajdonított többi iratok	66
b) Római Szent Kelemen levelének szövege ..	67
6. Antiochiai Szent Ignác levelei.	105
a) Bevezetés.	105
b) Szent Ignác levelének szövege	111
I. Az efezosiakhoz Ignatios	111
II. A magnesiabelieknek Ignatios	120
III. A trallesieknek Ignatios	125
IV. A rómaiaknak Ignatios	130
V. A filadelfiaiaknak Ignatios	136
VI. A szmirnaiaknak Ignatios	141
VII. Polikárpnak Ignatios	147
7. Szent Polikárp levele a filippiekhez.	152
a) Bevezetés.	152
b) Szöveg.	154

	Oldal
8. A Diognetoshoz írt levél	163
a) Bevezetés.	163
b) A Diognetos-levél szövege	166
9. Hermas Pásztor.	178
a) Bevezetés.	178
b) A Pásztor szövege	188
I. Látomás	188
II. Látomás	192
III. Látomás	196
IV. Látomás	209
V. Látomás	213
I. Parancs	214
II. Parancs	215
III. Parancs	216
IV. Parancs	217
V. Parancs	221
VI. Parancs	223
VII. Parancs	223
VIII. Parancs	224
IX. Parancs	226
X. Parancs	228
XI. Parancs	230
XII. Parancs	234
Példázatok	239
I. Példázat	239
II. Példázat	240
III. Példázat	242
IV. Példázat	243
V. Példázat	243
VI. Példázat	248
VII. Példázat	249
VIII. Példázat	251
IX. Példázat	253
X. Példázat	258

1. Kiket mondunk szentatyáknak?

Szent Pál apostol, miután kifejti a korinthusi híveknek (I. Kor. 4, 6—13.), hogy az apostolok élete folytonos önfeláldozás, fáradozás, szenvedés és megaláztatás, így folytatja: Nem azért írom ezeket, hogy megszégyenítselek, hanem mint kedves fiaimat intelek. Mert ha tízezer tanítótok is volna Krisztusban, de *atyátok* nincs sok, mert Krisztus Jézusban az evangélium által én nemzettelek titeket. (I. Kor. 4, 14—15.) Amit az Apostol önmagáról mond, azt a keresztények hívő tudata később is úgy érezte azokról, kik az evangélium hirdetése, a hitben tudatlanok oktatása, a keresztségre való előkészítés és a keresztség kiszolgáltatása által a hívőket új életre nevelték, hogy bennük megszülessék az új ember Krisztus szerint az igazság szentségében. A keresztségben újjászületett ember a lélek érzékével úgy tekintett az apostolokra, majd azok utódaira, a püspökökre, mint *atyákra*, akik „Krisztus Jézusban az evangélium által” új életet, a lélek és kegyelem életét adták nekik. Ahogy Szent Pál szembeállítja a tanítót és az atyát, úgy maradt később is, mikor az ókeresztény hagyomány már a „szent atyának” fogalmát közelebbről meghatározta, bi-

zonyos különbség a szent atyák és azok közt, akik írásaikkal tanításukkal szolgálták ugyan az egyházat, a híveket, de maguk nem lettek szentekké és így egyéniségük nem lett oly fokban életfakasztó, mint a szent-
atyáké.

Az „*atya, szent atya*” megjelölésnek, kifejezésnek jelentését nyomon követhetjük az egyházi irodalomban. Szent Polikárp szmirnai püspökről, ki Szent János apostol tanítványa volt, mikor vértanúságra hurcolták, még a zsidók és pogányok is azt kiabálták: „*Ez Ázsia tanítómestere, ez a keresztyenek atyja*”.¹

Szokásos volt, hogy a püspököket „*papa*”-nak, atyának címezték, később ez a megjelölés egyedül a római püspök kitüntető címe maradt. Ez a szokás egyébként a római birodalom pogány vallási közösségeiben is megvolt; a kultuszközösség fejét, pl. a Mithra-követők szintén „*atyának*” mondták.

Atyáknak mondták az elhunyt püspököket is, főleg azokat, akikben az utókor az igaz hit tanuit, védőit tisztelte. Elsőnek Szent Ágoston hivatkozott, mint „*atyára*” oly egyházi íróra, aki nem volt püspök, hanem presbiter, t. i. Szent Jeromosra.²

Lerini Vince az egyházi közfelfogást fejezi ki, mikor a „*szent atya*” fogalmát azokra érti, akik a maguk idejében és környezetében az *áldozatközösség és a hit egységében*

¹ Szent Polikárp vértanúsága. 12, 2.

² Contra Julianum. 1, 34.

megmaradva, helyesen tanító mesterek voltak.³

Ezek alapján mondja a mai hittudomány szentatyáknak azokat a *keresztény ókorban működő írókat, akik az igaz hithez való hűségük (fides orthodoxa) és életszentségük (sanctitas vitae) miatt az Egyház elismerését elnyerték.*

Szentatyáknak nem mondjuk azokat az egyházi írókat, még ha szentek voltak is, akik nem a keresztény ókorban, hanem a középkorban és újkorban működtek. Így pl. Szent Anzelm, Szent Bernát, Aquinói Szent Tamás, Bellarmin Szent Róbert, Liguori Szent Alfonz nem tartoznak a szentatyák közé, bár mint látni fogjuk, lehetnek egyháztanítók.

Nem mondjuk szentatyáknak azokat az ókeresztény korban működő írókat sem, akikben vagy az igaz hithez való hűség, vagy az életszentség hiányzott. Az igaz hithez való hűség hiánya miatt nem tartoznak a szentatyák közé az ókeresztény kor eretnek tanítói. Akiket az Egyház nem tisztel szentekként, bár egyébként az igaz hithez való hűség megvolt bennük (ez nem jelenti, hogy tévedéseik nem lehettek), azokat szintén nem mondjuk szoros értelemben szentatyáknak, mint pl. Alexandriai Kelement, Origenest, vagy Tertulliánt (aki az igaz hithez sem maradt hű, mert élete második szakában eretnek lett). Az ilyeneket „egyházi írók”-nak (scriptores ecclesiastici) szoktuk

³ Vinc. Lerin: *Commonitorium*. 41.

nevezni. Az egyházi írók tehát abban különböznek a szentatyáktól, hogy náluk vagy az igaz hit, vagy az életszentség ismertetőjele hiányzik, egyébként a keresztény ókorba tartoznak.

A szentatyák közül is, a későbbi szent egyházi írók közül is egyeseket kiváló tudományuk miatt az Egyház a hittudomány egészében, vagy egyes részeiben követésre méltó mesterként állít a hívek elé és őket a „*doctor ecclesiae*”, *egyháztanító* címével tünteti ki. Az egyháztanítóknak a liturgiában is külön rangjuk, zsoltosmájuk és mise-szövegük van. Először VIII. Bonifác pápa ismerte el Szent Ambrust, Szent Ágostont, Szent Jeromost és Nagy Szent Gergelyt egyháztanítóknak a nyugati szentatyák közül; a keleti egyház először hármat tisztelt szentatyái közül kimagasló tanítókként: Nagy Szent Vazult, Nazianzi Szent Gergelyt és Aranyszájú Szent Jánost, a nyugatiak példájára negyediknek Szent Atanázt állították ezek mellé. Az egyházi művészet (főleg szószékeken) a négy nyugati, vagy keleti egyháztanítót együtt szokta ábrázolni.

Idők folyamán liturgikus tiszteletadásként és az egyházi tanításban való példaadásként más szentatyákat, vagy szent hittudósokat is kitüntetett az Egyház a *doctor ecclesiae* címével: Szent Hiláriust (Vidor), Krizológ Szent Pétert, Nagy Szent Leót, Sevillei Szent Izidort, a keletiek közül Szent Atanázt, Efrémet, Jeruzsálemi Szent Cirillt, Alexandriai Szent Cirillt. A későbbiek közül Canterbury Szent Anzelmet, Szent Bernátot, Aquinói

Szent Tamást, Nagy Szent Albertet, Szent Bonaventúrát, Keresztes Szent Jánost, Belarmin Szent Róbertet, Kanizius Szent Pétert, Ligouri Szent Alfonzot.

Miért értékeli az Egyház a szentatyákat?

Erre a kérdésre a választ már akkor megadtuk, mikor megmondtuk, kik a szentatyák.

A szentatyák elsősorban az ősi, változatlan, *kinyilatkoztatott hitnek* hűséges és megbízható *tanúi*. A szentatyáktól, az ő írásaikból tudjuk meg, mit hittek, mit tartottak igaznak a hit és erkölcs dolgában az egyház első évszázadainak hívei, papjai, püspökei. Az isteni kinyilatkoztatást két forrásból ismerhetjük meg, a Szentírásból és a szenthagyományból. A szenthagyománynak viszont egyik legbiztosabb, leghitelesebb tanuja a szentatyák egybehangzó tanítása. Már maguk a későbbi szentatyák is hivatkoztak elődeiknek a hit dolgában való tanításaira és abból vették érveiket a téves tanításokkal szemben. Az egyház zsinatain sokszor hivatkoztak a szentatyák tanítására, hogyha a hittételek megvédéséről, pontos kifejezéséről, kihirdetéséről volt szó. Amint az egyháztörténet tudománya előrehalad, amint a kutatás mindig újabb és újabb forrásokat tár fel, a szentatyák iratainak ismerete is gyarapszik és az ő tanításuknak jelentősége is növekszik.

A szentatyák számunkra a *keresztény élet mesterei*. Már Szent Pál megkülönbözteti a tanítót a lelkiatyától. Akik életre nevelnek, azoknál nemcsak a tanítás a fontos, hanem az, hogyan élik át maguk azokat az elveket,

miket hirdetnek. Minden szentben találunk követésre méltó erényeket; a szentatyák azonban ezen felül meg is tanítanak bennünket, nemcsak életük példájával, hanem tanításukkal is, hogyan kövessük azt, akit ők követtek és hirdettek: az isteni Mestert.

Ezeket mondja Szent Pál ama szavak után, melyekben megmagyarázza, miért tekintették őt korinthusi hívei atyjuknak: „Kérlek tehát titeket, legyetek az én követőim, mint én Krisztusé”. (I. Kor. 4, 16.)

A szentatyák legtöbbje nemcsak a szenthagyomány tanuja, akitől megtudjuk, mi volt a vértanuk és a régi keresztények hite, hanem egyúttal a hittudomány kiváló művelője. A szentatyák vívták meg a hitért a tudomány fegyvereivel az első harcokat a zsidók, pogány bölcselők, eretnek tanítók ellen; ők forgatták először a hitvédelem (apologia) fegyvereit; ők tárták fel, milyen mélységek és magasságok vannak hitünkben, ők bányászták ki a kinyilatkoztatás rejtett kincseit, ők magyarázták a Szentírást és vetettek fényt annak homályos, nehezen érthető helyeire; ők alapozták meg a hit és tudomány összhangját. A szentatyák kísérelték meg először a keresztény hittudomány rendszerbe foglalását és ők mutatták meg, hogyan lehet a kinyilatkoztatott igazságokból további igazságokra a hit által megvilágosított értelemmel eljutni.

A szentatyák és az egyházi írók közt az emberiség legnagyobb lángelméi vannak, akiknek eszméi évezredek számára ragyognak, akiknek tudománya a századok ko-

vásza, akik a keresztény szellem útjának világító csillagai. Mi volna az emberi kultúra egy Origenes vagy Szent Ágoston nélkül? Hol állna a ékesszólás Aranyszájú Szent János nélkül? A szentatyáknak köszönhetjük, hogy mikor a népvándorlás megdöntötte az antik világbirodalmat, nem tudta kioltani az antik tudomány és művészet fátyláját, mert ami benne szép, igaz és nemes volt, azt az Egyház az ő nagy tanítól által már magáévá tette.

A szentatyák közt sok a *nagy, történelmi egyéniség*, akiknek élete, munkája nemcsak a szorosan vett egyháztörténetben, hanem a világtörténetben is kimagasló jelentőségű. Ők képviselik Krisztus nyáját az üldöző császárok és hatóságok előtt; az ő érdemük, hogy az Egyház három századon át kibírta az elnyomatást, üldöztetést; az ő művük, hogy a kereszténység napja elűzte a pogányság éjtszakáját. Ők harcoltak az államhatalommal úgy, hogy megmutatták — mint pl. Szent Atanáz, Szent Ambrus —, hogyan kell az evangélium szolgálatába állítani a földi hatalmat. Szent Ágoston rajzolta meg az Isten országa képét úgy, hogy későbbi korok uralkodói, államférfiai elindulhattak az ő tanítása nyomán az Isten országa megszervezése felé.

A szentatyák ezenkívül a *görög és latin és más nyelveknek kiváló művelői*, kik mind a görög, mind a latin irodalomnak új virágkorát teremttették meg és a IV. és V. századokban. Műveik irodalomtörténeti szempontból is figyelmet és elismerést érdemelnek.

Néhányat közülök méltán sorolnak a nagy görög és latin klasszikusok közé.

Ezek az okok, melyek miatt az Egyház mindig megkülönböztetett tisztelettel gyűjtötte össze a szentatyák könyveit, hogy velük híveinek hitét erősítse, lelkét nemesítse, életét megszentelje, tudását növelje, ízlését tökéletesítse.

2. Kiket mondunk „Apostoli Atyák”-nak?

A kereszténység történetében is nemzedékek váltják fel egymást. Az *első nemzedék* az, melyet az apostolok képviselnek; ők az isteni Mester közvetlen tanúi, akik szemükkel látták, fülükkel hallották azt, akit és amit hirdettek: Jézust és az ő tanítását. A *második nemzedék*: az apostolok tanítványaié. Ezekhez azok tartoznak, akik az apostoloktól vették a hitet, akik nem látták már az Urat, nem éltek vele együtt, de az ő közvetlen tanuitól ismerték meg az evangéliumot. Ennek a második nemzedéknek azon íróit, akik nem a Szentlélek sugalmazása alatt írták meg műveiket, hanem saját lelkük ösztönzésére fogtak tollat Krisztusért és a hívekért: nevezzük *apostoli atyáknak*. A szentatyák tudománya, a patrisztika, külön csoportba foglalja azokat az írókat, akik vagy valósággal, vagy a műveikben foglalt adatok, vagy a régi hagyomány szerint az apostolok tanítványai voltak. Ide tartoznak: *Római Szent Kelemen* (őt azzal a Kelemen-nel azonosítják, akit Szent Pál említ a filippiekhez írt levelében (4, 3), *Antiochiai Szent Ignác*, Antiochia harmadik püspöke, aki bizonyára ismerte még Szent Pétert, a város első püspökét és más apostolokat; *Szent Po-*

likárp szmirnai püspök, Szent János apostol tanítványa; *Papias*, hierapolisi püspök, szintén Szent János tanítványa (tőle csak töredékek maradtak). Az „apostoli atyák” közt szokták közölni felfedezése óta a Didachét (a Tizenkét apostol tanítása), mert szintén az apostoli időkben készült, a Barnabás-levelet, mert régen Szent Barnabásnak, Szent Pál apostol társának tulajdonították, a Diognetos-hoz írt levelet, mert szerzője az apostolok tanítványának mondja magát és Hermas Pásztorát, mert szerzőjét azzal a Hermasszal azonosították, akiről Szent Pál rómaiakhoz írt levelében esik említés. Hogy mennyiben jogosultak vagy nem ezek a vélemények, azt az illető művek bevezetésében tárgyaljuk. A teljesség, vagy a munkák benső értéke miatt azonban jelen gyűjteményes fordításunkban mi is együtt közöljük azokat a munkákat, melyeket Fr. X. Funk: *Opera Patrum Apostolicorum* (Tübingen, 1878) tartalmaz és hozzávettük ugyancsak az ő kiadásában a Didachét.

3. A tizenkét apostol tanítása

a) Bevezetés.

Eusebiusnak, az egyháztörténet atyjának Egyháztörténetében (III. 25.) van egy fejezet, melyben felsorolja az Egyház szent könyveit, különbséget tesz a kanonikus könyvek és a kétes és apokrif könyvek közt. A kétesek közt említ meg egy könyvet, melyet az apostolok tanításainak mond. Erről a könyvről Szent *Athanáz* is említést tesz, ő a címet egyesszámban használja. (Húsvéti levél XXXIX. MPG. 26. p. 1438.) Az ókeresztény korban többször is előtűnik egy ilyen című irat, mind a görögöknél, mind a latinoknál. Sokan a könyv említésével, vagy anélkül olyan részeket ismételnék belőle, melyek alapján egyes tudósok igyekeztek visszaállítani az ókeresztény korban ismert, azóta elveszettnek gondolt iratot.

A könyv körül támadt kérdések egy csapásra megoldást nyertek 1883-ban, midőn Bryennios nikomédiai metropolita a Didachét görögül jó magyarázatokkal kiadta. Ezt 1873-ban a Konstantinápolyban őrzött jeruzsálemi pátriárkai monostori könyvtár egyik kéziratában fedezte fel. A kéziratot 1056-ban írta egy Leó nevű jegyző.

A Didaché szerencsés felfedezése által az ókeresztény, közelebbről: apostoli kor nyert

váratlan és meglepő megvilágosítást. Hatalmas arányú irodalmi kutatás indult meg körülötte; a kutatók bevonták ezt az ősrégi könyvet abba a vitába, mely a kereszténység és az újszövetségi szentírás könyveinek eredete körül viharzott a századforduló évtizedeiben. Voltak, akik a könyv értékét azzal akarták csökkenteni, hogy megírásának idejét a második, sőt még későbbi századokra tolták ki; voltak, akik azt mondták, hogy nem is keresztény, hanem eretnek ebionita, gnosztikus, montanista szerző munkája. Mások viszont, mint pl. Harnack, úgy állították be, mintha ez a könyv kedvezne a „dogmanélküli” őskereszténységről vallott előítéleteiknek.

A kutatást elősegítették a könyvre, eredeti szövegére, elterjedtségének körére vonatkozó újabb felfedezések. F. Schlecht egy müncheni XI. századi kéziratban megtalálta első hat fejezetének latin fordítását; később Londonban a 10—12. fejezetek kopt fordítását találták meg, benne az olajra vonatkozó hálaadó imádságot. Ezt fordításunkban a X. fejezet végén közöljük.

A Didaché körüli harc ma már elcsöndesült. A vélemények és ellenvélemények pergőtüzéből az a higgadt álláspont került ki győztesen, mely ebben a könyvben az apostoli idők, az újszövetség első igehirdető korának a szentírási könyvek mellett legértékesebb és bizonyára legősibb tanuját látja. A könyv tartalma szerint valóban a tizenkét apostol tanítását foglalja dióhéjba oly nemrég keletkezett (talán szíriai) egy-

házközség számára, melynek benső élete, fegyelme, szervezete egybevág azokkal az adatokkal, melyekkel az Apostolok cselekedetei, Szent Pál levelei, Római Kelemen levele az apostoli idők frissen sarjadó kereszténységét jellemzik. A Didaché nem tekinti kötelezőnek a zsidó ételszabályok megtartását, de ajánlja őket; csak a pogány áldozati eledelokban való részesedést tiltja föltétlenül. Ez lényegében megfelel az első jeruzsálemi zsinat (Ap. csel. 15.) álláspontjának. A szerző az újszövetségi szentkönyvek közül szöveg szerint biztosan csak Máté evangéliumát ismeri; az Üdvözítőnek más mondásait ha idézi, azt valószínűleg épp az apostoli tanítás alapján teszi. Ahogy a szent cselekményeket, a keresztséget, az Eucharisziát, az olajáldást leírja, az a maga egyszerűségével a szentségek és a szentmise liturgiájának kialakulását, mintegy első, kezdeti fokon szemlélteti. Méginkább a kereszténység kezdeti állapotát mutatják az egyház szervezetére vonatkozó utasítások. Ezek szerint ugyanis előfordul, hogy a híveket apostolok látogatják meg; a hívek közt a papi tisztelet, az igehirdetést és az istentiszteletet próféták és tanítók látják el. Ilyenekről az Apostolok cselekedetei, Szent Pál levelei tanuskodnak. A próféták a Lélek ihletése alatt állnak; a Lélek adományai (karizmái) hatják át és teszik alkalmassá őket arra, hogy a híveket hitükben megerősítsék, lelküket táplálják, az imádsággal, istentisztelettel üdvüket szolgálják. De a karizmatikus egyházvezetők mellett a Didaché szerint vannak

püspökök és diakónusok is, akik ugyancsak a hívek szolgálatát látják el istentiszteletben, a szegények gondozásában, az egyház vezetésében. Ez a kétféle jellegű (karizmatikus és intézményes) egyházi tisztség az apostoli idők jellemző sajátága; az apostolok halála, a karizmák ritkulása, a püspöki, papi rend kizárólagos vezető hivatásának kifejlődése után már ilyen állapot nem tételezhető fel; a Didaché keletkezésének ideje tehát nem lehet későbbi az I. század végénél. A felsorolt vonások azonban még korábbi (Kr. u. 60—80) évtizedekre illenek. A Barnabás-levél egyes részeinek a Didachéval való feltűnő egyezése, annak fogalmazási alakításai arra engednek következtetni, hogy a Barnabás-levél szerzője használta a Didachét és nem megfordítva, vagy, ami még valószínűbb, hogy egyezéseik egy közösen használt forrásból származnak. Legutóbb két angol szerző foglalkozott a Didachéval a *Journal of Theol. Studies* 36. (1935) évfolyamában. R. D. Middleton a Didaché imádságait zsidó mintákra vezeti vissza és a Didachét a második század közepéről keltezi; viszont ugyanott W. J. Gibbins a Didaché eucharisztikus imádságaiból arra a következtetésre jut, hogy a Didaché a Kr. u. 30—70 közti időszakban keletkezett.

A Didaché szerzője az ószövetségi iratokban járatos ember volt, aki még tekintettel van a zsidó ételtilalmakra, nem veti el őket. Ebből többen arra következtetnek, hogy a zsidókeresztények közé tartozott.

A munka egész jellege arra mutat, hogy a

szerző a keresztény egyéni és közösségi életforma alapelemeit nyújtja oly híveknek, akik számára ez az első útmutatás a keresztény életre. Elfogulatlan olvasó az apostoli kor lehelletét érzi a munkán.

A Didaché tartalma.

A főcím után egy másik címmel kezdődik a könyv, három fő részre oszlik. Az első (1—6. fejezetek) rész keresztény erkölcsi szabályokat foglal magában, egybevonva a parancsokat és az evangéliumi tanácsokat. Ennek a résznek külön címe lehetne: Tanítás a két útról: az élet és a halál útjáról.

A második rész (7—10. fejezetek) liturgikus jellegű. Beszél a keresztségről (7.), a böjtről és az imádságról, az Eucharisziáról (9—10.), az olajáldásról (kopt töredék).

A harmadik rész (11—15.) egyházszerkezeti szabályokat ad. Hogyan viselkedjenek egymás iránt, a közéjük jövő próféták, tanítók, apostolok iránt a hívek. Beszél a püspökök és a diakónusok tisztéről.

Befejezésül (16. fejezet) az Úr eljövételének bizonytalan közelségére való hivatkozással éberségre, lelki készenlétre int.

A Didaché jelentősége.

A Didachét úgy tekinthetjük, mint az *apostoli hagyomány* legrégibb tanuját. Voltak ókeresztény egyházak, melyek egyenest a *szenbkönyvek* közé sorolták; azonban az újszövetségi kánonnak (szentírási könyvek gyűjteménye) az Egyház által történt pontos

meghatározása után már nem tekinthetjük a Didachét szoros értelemben vett szentkönyvnek, szerzője nem a Szentlélek ihletése alatt írt, hanem a saját szorgalmával gyűjtötte össze művének gondolatait, saját tanításával foglalta össze mondanivalóit. Így is rendkívül becses szolgálatot tett saját korának és az utókornak. Látjuk munkájából, hogy az egyházi szervezés és rendtartás már a kezdet kezdetén oly szabályokat alkotott, melyek az egyházi élet, a keresztény életforma kétezer éves történetét már eleve meghatározták, a fejlődés irányát megszabták, holott magukban a szent könyvekben nem találunk rájuk határozott intézkedést.

Csak néhány példát említsünk. A Didaché szerint *naponként háromszor kell imádkozni* a Miatyánkot. Ez a szabály alapja egyrészt a zsolozsma kialakulásának, másrészt a maga eredeti jelentésével mindmáig egyházi törvény nélkül is minden katolikus ember megtartja, amikor hajnali, déli és esti harangszóra imádkozik; igaz, hogy a középkor óta az Úrangyalát mondja, nem a Miatyánkot. A napi háromszori imádság, aminek jelzésére szolgál a harangszó, tehát apostoli hagyomány. Ugyanez áll a *pénteki böjtről*. A Didaché szerint a keresztények szerdán és pénteken böjtöltek. A szerdai böjt a későbbi egyházfegyelemben csak néhány napra korlátozódott (kántorszerdák), az ókereszténység stációsböjtöket tartott szerdai napon is, erről Tertullián tanuskodik; a pénteki böjt azonban máig megmaradt, holott a szentkönyvek erről sem szólnak. A *vasárnap megszen-*

lése, a hármassal való keresztelezés, amit a Didaché szükség esetére az alámerítés helyett előír, szintén az ősi, apostoli hagyományhoz tartozik. Említjük még a Didaché szabályát, hogy az istentisztelet előtt *bűnvallomással* kell előkészülni. A szentmise bevezető részének közgyónása (a mai Confiteor) ebből a szabályból fejlődött ki. Alaki szempontból érdekesek a Didaché eucharisztikus imádságai, amennyiben *hálaadást* fejeznek ki. Minden misepraefatio ma is hálaadásra hív fel (gratias agamus Domino Deo nostro) és hálaadást fejez ki. Az eucharisztia: (hálaadás) szelleme végig hat, mint stílust formáló tényező kezdettől fogva egész liturgiánkon.

Ezért tekintünk tisztelettel a Didaché *ősi liturgiájára*. Olyan ez, mint a vadrózsa kertjeink pompás, nemesített rózsái mellett. Milyen egyszerű a keresztségnek, az eucharisztianak, az olajszentelésnek a leírása. A bűnvallomásra épp csak rámutat, módját, szertartását nem is részletezi. Az eucharisztikus imádságokat két csoportra osztja. Az első csoport a kehely és a kenyér fölött végzett hálaadás; előttünk már érthetetlen okból fel van cserélve a sorrend. De maga a Didaché más helyein föltételezi a helyes egy másutánt, mint ahogy a szentkönyvek (a Didaché által is ismert Máté-evangélium) és az összes források szerint sohse volt más sorrend, mint a kenyér és a bor konszekrációja. A másik csoport az áldozás utáni imádságot közli, ez volna a mai Communio és Postcommunio. A Didaché még nem kü-

löníti el a bérmlási krizma, a keresztlendők és a betegek olajának szentelését; egy szenteléssel — az eucharisztikus áldozat keretén belül, a kenyér és kehely konszekrációja után szenteli meg az egyház és a hívek használatára szánt olajat.

Többen különös következtetéseket vontak le abból a tényből, hogy a Didaché nem közli az utolsó vacsora átváltoztató szavait: „ez az én testem...” Egyesek úgy magyarázták, hogy ezek az imádságok nem is az eucharishtiára, hanem a vele összekapcsolt agapéra, szeretetlakomára vonatkoznak; mások egyszerű asztali imádságoknak mondták őket. Ahogy azonban a Didaché imádságainak alakí és tartalmi hatását a későbbi liturgiákon fölismerjük (a hegyeken, halmonkon elhintett búzaszemekre való utalás pl. még a IV. századi Serapion-liturgiában is megvan), arra kell következtetnünk, hogy ezek valóban eucharisztikus, mai szóval: miseimádságok. Azonban: a Didaché nem az áldozatbemutató papok számára írja le a szöveget (pl. az átváltoztató szavakat az utolsó vacsorán történtek elmondásával), hanem az áldozaton résztvevő hívek számára. Az apostoli liturgia is az áldozatbemutató és a hívek párbeszéde módján folyt le. Az áldozatbemutató, ha próféta volt, a Didaché szerint szabadon alakította imádságát, a hívek imádságát azonban már határozott szövegbe fogalmazzák. Ezért nincsenek a Didachében az átváltoztatás szavai, azokat a pap monddta.

Akik dogmamentes őskereszténységről re-

géltek a Didaché alapján, azok alig olvasták el elfogulatlanul a Didachét. Igaz, hogy a Didaché elsősorban nem a hitrendszert ismerteti, hanem a keresztény egyéni és közösségi életformát. De szövegéből kielemezhetjük az apostoli hitvallást: a teremő Istenről, a Szentháromság három személyéről, Jézusról, Dávid fiáról, akiben hitet, halhatatlanságot, örök életet nyerünk. Benne, az ő országában gyülekszik össze az Egyház. Az Egyházban a Szentlélek működik karizmáival. Az Úr eljön ítélni eleveneket és holtakat; a halottak feltámadnak az örök életre, vagy kárhozatra.

Külön is hangsúlyozni kell, hogy a Didaché az eucharisziát *áldozatnak*, egyetemes áldozatnak tekinti, hogy a kenyeret és bort *Szentlélekkel telt*, azaz pneumatikus (szellemi) ételnek-italnak hiszi. Ennek a szónak a teljes értelmét is csak akkor fogjuk fel, ha a későbbi liturgiák hasonló szövegeit: az epiklézist, azaz a Szentlélek lehívását az átváltoztatás eszközlésére figyelembe vesszük. Ne felejtsük: a Didachében a magot látjuk, a későbbi liturgiákban a belőle fejlődött fát. Csak a kifejlődött liturgia mondja meg nekünk, mi volt benne a magban.

A Didaché egyházszervezetének leírásából is sokan a protestantizmus egyházszervezetét akarták igazolni. Azt mondták, itt nincsenek papok, hanem a Lélek hatása alatt álló világiak, próféták, tanítók, apostolok, evangélisták állnak a hívek élén; nem szentelés, hanem a Lélekkel való töltekezés adja a hi-

vek vezetésére a hatalmat A püspökökről és diakónusokról, kikről a Didaché is szól, azt mondták, hogy ezek nem voltak az istentisztelet végzői, hanem gazdasági és szegénygondozó személyek.

Ezzel szemben azonban egész biztos, hogy a Didaché szerint a püspökök (nevükbe az Ap. csel. és Szent Pál levelei szerint a presbytereket is beleérti) igenis az eucharisztikus áldozatot bemutató személyek voltak. Hiszen a XI. f.-ben külön intézkedik, hogy a prófétáknak engedjék meg, hogy úgy adjanak hálát, ahogy akarják, ők nem kötelesek az előírt szöveget használni. Nyilvánvaló tehát, hogy már akkor a püspök (és a papok) végezték általánosságban a liturgiát. A XV. fejezetben pedig megmondja a papszentelés szertartását is: cheirotónésate kézrátétellel rendeljete magatoknak püspököket és diakónusokat. Azután hivatalukat is megjelöli: a püspökök és diakónusok végzik azt, amit egyébként a próféták és tanítók. Ha tehát — vetem ellen azoknak, akik a prófétákat az istentisztelet végzésével felruháztaknak gondolták, a püspököket (papokat) nem — a próféták bemutathatták az eucharishtiát, nyilvánvaló, hogy a kézrátétellel fölszentelt püspök (papok) is. A Didaché itt is teljesen az Ap. csel. és Szent Pál leveleinek egyházszervezetét tünteti fel, ez pedig a kiindulópontja annak az egyházszervezetnek, mely Római Kelemen, Szent Ignác leveleiből tűnik elénk és amelynek természetes örököse az egyházi rend és a világiak megkülönböztetett állapota a mai Egyházban.

A Didachében említett próféták és tanítók karizmái a kezdő Egyházban a gyökérzet megerősítését szolgálták. Amint az Egyház terjedt és szilárdult, állandó jellegű hívásra meghatározott szertartással (kézrátétellel) választottak ki püspököket, papokat, diakónusokat. Ezek vették át azt a feladatot, melyet korábban, a Krisztustól küldött apostolok, az általuk igazolt próféták és tanítók végeztek

b) *A Didaché szövege.*

Az Úr tanítása tizenkét apostol által a nemzeteknek.

I. 1. Két út van, az egyik az élet útja, a másik a halálé;⁴ Messzi visz a két út egymástól.

2. A világosság útja a következő: *Először szeresd az Istent, aki teremtett, azután felebarátodat, mint tenmagadat;*⁵ *amit nem akarsz, hogy veled történjék, te se tedd másnak.*⁶

3. Ezeknek a szavaknak pedig ez a veleje: *áldjátok azokat, kik titeket átkoznak és bőjtöljetez üldözőitekért;*⁷ *mert ugyan micsoda kegyelem számotokra, ha csak azokat szeretitek, kik titeket szeretnek? Nemde a pogányok ugyanezt tették.*⁸ Ti pedig szeressé-

⁴ Baruch 4, 1. Mt. 7, 13—14.

⁵ Mt. 22, 37—39. Mt. 12, 30—31.

⁶ Mt. 7, -2. Lk. 6, 31.

⁷ Mt. 5, 44.

⁸ Lk. 6, 32.

tek azokat, kik gyűlölnek titeket és nem lesz ellenségetek.

4. *Az érzéki és testi kívánságoktól tartóztasd meg magad.*⁹ *Ha valaki jobbfelől üt arcon, tartsd oda bal orcádat is és tökéletes leszel.*¹⁰ Ha valaki ezer lépésre kényszerít, menj vele kétezeret;¹¹ ha valaki elveszi palástodat, add neki köntösödöt is;¹² ha elvette azt, *ami a tied, ne követeld vissza;*¹³ nem is teheted.

5. *Adj annak, aki tőled kér és ne követeld vissza;*¹⁴ mert az Atya mindenkinek akar juttatni a maga javaiból. Boldog, aki a törvény szerint ad; az ilyen ártatlan marad. Fájdanak, aki kap; mert, ha rászorul és úgy kap, ártatlan marad, ha azonban nem szorul rá és mégis kap, számot kell adnia, miért és mivégre kapott; bilincsbe verten állja majd ki a vizsgálatot a felől, mit cselekedett és nem szabadul onnét, míg csak az utolsó garast is vissza nem fizette.¹⁵

6. Erről a dologról is írva vagyon: izzadjon alamizsnád a markodban, míg meg nem tudod, kinek adjad.

II. A tanítás második parancsa ez:

2. *Ne ölj, házasságot ne törj,*¹⁶ *gyermeket meg ne ronts, ne paráználkodjál, ne lopj, varázslatot ne tégy, mérget ne keverj, magzatot vetéléssel ne pusztíts, a világrajöttet meg ne öld; ne kívánd, ami felebarátodé.*¹⁷

⁹ I. Pét. 2, 11.

¹⁰ Mt. 5, 39.

¹¹ Mt. 5, 41.

¹² Mt. 5, 40.

¹³ Lk. 6, 30.

¹⁴ Lk. 6, 30.

¹⁵ Mt. 5, 26.

¹⁶ Mt. 19, 16—19.

¹⁷ Móz. II. 20, 7.

3. Hamis esküt ne tégy, hamisan ne tanuskodjál,¹⁸ ne átkozódj, a vett sértést eszedben ne tartsd.

4. Ne légy két elven járó, sem kettős nyelvű; mert a kettős nyelv a halál kalodája. 5. Szavad ne legyen hazug, sem hivalkodó, szód és tetted páros legyen. 6. Ne légy se fősvény, se ragadozó, se képmutató, se rosszmájú, se fennhéjázó; gonosz tervet ne szőjj felebarátod ellen. 7. Ne gyűlölj senkit; de egyeseket feddj meg (másokon könyörülj), másokért imádkozz, ismét másokat szeress jobban, mint tenlelkedet.

III. Gyermelem, tartsd magadat távol minden rossztól és mindattól, aminek hasonló a színe. 2. Ne légy indulatos, mert az indulat gyilkosságra visz, ne légy hirtelen, veszedő, vagy erőszakos; ezekből is mind gyilkosság származik. 3. Gyermelem a kéjvágy után ne indulj, mert a kéjvágy paráznaságra visz; ocsmány szókat ne szólj, szemedet másokon ne jártasd; mert az ilyenekből házasságtörés származik.

4. Gyermelem, madárjósłást ne űzz, mert ez a bálványozásra visz; ne élj igézéssel, csillagjósłással, varázslattal, de ne is kívánj ilyeneket látni; mert mindez a bálványozás csapdája.

5. Gyermelem, hazudozó ne légy, mert a hazugság tolvajlásra visz; ne kívánd a pénzt és a hiú dicsőséget; az is tolvajlásra ösztönöz.

6. Gyermelem, ne légy zsémbelődő, mert ez káromlásra hajt, se szertelen, se rossz-

¹⁸ Mt. 5, 33.

lelkű, mert mindezekből káromlások erednek. 7. Légy azonban szelíd, *mert a szelídek bírják a földet.*¹⁹

8. Légy hosszantűrő, irgalmas és őszinte, higgadt és jóságos; a hallott igék remegtesék meg szívedet.

9. Fennen ne hordd magadat, se lelkedet ne add át a hiúságnak. Gögösökkel ne pajtáskodj, az igazak és alázatosok legyenek barátaid.

10. Bármi ér téged, vedd jóra, tudva, hogy Isten nélkül semmi sem történik.

IV. Gyermekekem, akik az Isten igéjét hirdetik neked, azokra gondolj éjjel és nappal és tiszteld őket, mint az Urat; mert ahol az Isten országa, ott az Úr. 2. Naponta járulj a szentek színe elé, hogy felüdülj igéiken. 3. Ne légy békebontó, de inkább tégy békét a civakodók közt; igazságos legyen ítéleted, ne légy személyválogató, ha valakinek vétékét kell dorgálnod. Ne legyen kétséged az iránt, hogy megjő-e, vagy sem (az Úr az igazságos ítéletre).

5. Ne tartsd tenyeredet nyitva, ha kapni kell és zárva, ha adni. 6. Ha kezed munkájával szereztél valamit, add szívesen bűneid váltságára. 7. Ne töprengj, ha adni akarsz; ne zsörtölődj, amikor adsz; gondold meg, kitől várod érdemed jutalmát. 8. El ne utasítsd a szűkölködőt, de legyen mindened közös testvéreddel és semmit se mondj a magadénak; mert ha az örökkévalóban tűrték lesztek, mentől inkább a mulandókban?

¹⁹ Mt. 5, 5.

9. Kezed ne vedd le fiadról, vagy lányodról, hanem zsenge koruktól kezdve tanítsd meg őket az Úr félelmére. Ne zsarnokoskodj szolgádon és szolgálódon, kik veled egy Istenben bizakodnak, hogy el ne hagyják az Istent, aki mindkettőtök fölött van; mert nem személyválogatva hívja az embereket, hanem ahogy a Lélek előkészítette őket.

11. Ti szolgák vessétek alá magatokat gazdáitoknak tisztelettel és félelemmel, mint akik az Isten képét viselik veletek szemben.

12. Vess meg minden képmutatást és mindent, ami utálat Isten előtt. 13. El ne hagyd az Úr törvényét, tartsd meg, amit vettél, hozzá ne adj, el ne végy belőle. 14. Az egyházban valld meg bűneidet; rossz lelkiismerettel ne járulj az imádsághoz. Ez az élet útja.

V. A halál útja pedig a következő: mindenekelőtt rossz és átokkal teli: a gyilkosság, házasságtörés, kéjvágy, paráznaság, tolvajlás, bálványozás, varázslat, méregkeverés, zabálás, hamis tanuskodás, álnokság, kétszínűség, csalárdság, kevélység, rossz-májúság, fennhéjázás, fösvenység, ronda beszéd, irigység, szemtelenség, gőg, hencegés. 2. (A halál útján járnak) a jók üldözői, az igazság támadói, a hazugság kedvelői; azok, akik nem ismerik az igaz élet érdemét, nem járnak a jó után és az igaz ítélet nyomán, kik nem a jóért, hanem a rosszért virrasztanak, kik a szelídségtől és a türelemtől távolmaradnak, kik a hiúságot szeretik és a haszonra lesnek; nem törődnek a szűkölködők-

kel és nem éreznek együtt a bajlódókkal, nem gondolnak Teremtőjükre; akik elemész-
tik magzatukat, vetéléssel teszik tönkre
Isten teremtményét, a szegényt utálják, a
nyomorgót elnyomják, a gazdagoknak párt-
ját fogják, a szegényeket igazságtalanul íté-
lik, kik minden bűnnel mocskosok. Mentsé-
tek meg magatokat, gyermekeim, mindezek-
től.

VI. Vigyázz, senki le ne térítsen az igaz
tanítás ezen útjáról azért, hogy Isten nél-
kül vesz oktatásba. 2. Mert ha tudod hor-
dani az Úr egész igáját, tökéletes leszel; ha
nem tudod, tégy annyit, amennyit megbírsz.
Ami pedig az ételt illeti: annyi terhet hordj,
amennyit megbírsz. Amik a bálványok asz-
talan voltak, azoktól nagyon óvakodj; mert
ez a halott istenek szolgálata volna.

VII. Ami a keresztséget illeti, ez így tör-
ténjék: Miután mindezeket előtte elmondot-
tátok, *kereszteljétek az Atyának és Fiúnak
és Szentléleknek nevében*²⁰ élő vízben.²¹ 2.
Ha nincs mód folyóvízben kereszteni, más
vízben keresztelj; ha nem lehet hidegben,
keresztelj meleg vízben. 3. Ha nincs mód
egyikbe sem, háromszor önts vizet a fejre
*az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek ne-
vében*. 4. A keresztség előtt bőjtöljön a ke-
resztelő és a keresztelendő és akik még te-
hetik; a keresztelendőnek pedig hagyd meg,
hogy egy vagy két nappal előbb bőjtöljön.
VIII. *A ti bőjtölésetek pedig ne történjék
a képmutatókkal;*²² ezek hétfőn és csütörtő-

²⁰ Mt. 28, 19.

²¹ azaz folyóvízben.

²² Mt. 6, 16. — A képmutatókon a farizeusokat érti.

kön böjtölnek. Ti pedig szerdán és pénteken böjtöljetek. 2. *Ne is imádkozzatok úgy, mint a képmutatók, hanem miként azt az Ur az ő evangéliumában megparancsolta; így imádkozzatok: Mi atyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltesd meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod, miként a mennyben, azonképpen a földön is; mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek és ne vigy minket a kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól,*²³ mert tied a hatalom és a dicsőség mindörökké. 3.

IX. Napjában háromszor imádkozzatok ilyen módon. Ami pedig az eucharisziát (hálaadást) illeti, így adjatok hálát: 2. Először a kehely fölött: Hálát adunk neked, Atyánk, Dávid fiadnak szent szőlőtövéért,²⁴ melyet nekünk a te fiad, Jézus által mutattál meg; dicsőség neked mindörökké. 3. A kenyérszegés²⁵ után pedig e képen: Hálát adunk neked, Atyánk, azért az életért és tudományért, mit nekünk a te fiad, Jézus által mutattál meg. Dicsőség neked mindörökké.²⁶

²³ Mt. 6, 9—13.

²⁴ Dávid szent szőlőtöve: zsidókeresztény felfogás számára maga az Egyház, melynek Messiáskirálya Krisztus.

²⁵ Az eucharisztikus kenyér szintén az Egyháznak, az egyházi közösségnek jele.

²⁶ A Didaché itt megfordítva közli az eucharisztikus hálaadás sorrendjét. Először említi a kelyhet, azután a „megtört” kenyeret. De a következőkben a Didaché is feltételezi azt a sorrendet, melyet az Üdvö-

4. Miként ez a kenyérdarab szét volt hintve a hegyeken és halmokon és egybegyűjtve egy kenyérré vált, úgy gyűljön össze a te Egyházad a föld határaitól a te országodba; mert tied a dicsőség és a hatalom Jézus Krisztus által mindörökké. 5. Senki se egyék és igyék pedig az eucharisziákból, csak aki meg van kereszttelve Jézus nevében;²⁷ erről monda ugyanis az Úr: „a szentet ne vessétek a kutyák elé”.²⁸

X. Miután pedig magatokhoz vettétek, így adjatok hálát: 2. Hálát adunk neked, Atyánk, a te szent nevedért, mit azért alkottál, hogy szívünkben lakozzék, és a tudományért, hitért, és halhatatlanságért, mit a te fiad, Jézus által nyilvánítottál ki nekünk; dicsőség neked mindörökké. 3. Te, mindenható Urunk, mindent a te nevedért teremtetél és ételt és italt adtál az embereknek, hogy éljenek vele és neked hálát adjanak; nekünk pedig szellemi ételt és italt adtál és örök életet a te fiad által. Elsősorban is hálát adunk neked, mert hatalmas vagy, dicsőség neked mindörökké. 5. Gondolj Urunk a te egyházadra, mentsd meg minden bajtól és tedd tökéletessé a te szeretettedben és gyűjtsd össze a négy égtáj felől megszentelten a te országodba, mit számára készítettél, mert

zítő rendelt az utolsó vacsorán és a keresztény liturgia mindig, a Didaché idején is megtartott: a kenyér és a bor egymásutánját. — Did. IX. 5.: „senki se egyék és igyék...” Did. X. 3.: „szellemi étel és ital”.

²⁷ Hogy ez a kereszttelés a Szentháromság személyeinek hívásával történt, azt a VIII. fejezetben világosan megmondotta a Didaché.

²⁸ Mt. 7, 6.

tied a hatalom és a dicsőség mindörökké. 6. Jöjjön el a te kegyelmed és múltjék el ez a világ. Hossana Dávid fiának. Ha valaki szent, járuljon hozzá; ha nem az, tartson bűnbánatot. *Maranatha.*²⁹ Amen.

7. A prófétáknak pedig engedjétek meg, hogy úgy adjanak hálát, ameddig akarnak.³⁰

(A Londonban felfedezett kopt fordítás itt hozza az olaj-áldást: „Az olajról pedig így adjatok hálát: Hálát adunk neked, Atyánk, az olajért, melyet fiad Jézus által nyilatkoztatál ki nekünk. Dicsőség neked mindörökké“.)

XI. Ha valaki hozzátok jó és az előbb mondottakat tanítja nektek, azt fogadjátok el. Ha pedig a tanító esze fordulván, más tanítást hirdet, úgy, ha megbontja (az igaz hitet), ne hallgassatok rá; ha pedig úgy tanít, hogy az Úr igazságát és tudományát hirdeti, fogadjátok el őt, mint az Urat.

3. Ami pedig az apostolokat és prófétákat illeti, az evangélium parancsa szerint így cselekedjétek. 4. Minden hozzátok érkező apostolt úgy fogadjatok, mint az Urat; 5. nem marad azonban nálatok csak egy napig és ha szükség van rá, még második napig. Ha pedig három napig maradna, hamis pró-

²⁹ A titkos jelenések végén. Apoc. 22, 20. — Jelenése: Jöjjön el az Úr, vagy: az Úr jön.

³⁰ Az újszövetség prófétái a Szentlélek ihletése alatt álltak az imádságban, igehirdetésben, hogy épülésére legyenek a híveknek. Ezért a Didaché szerint őket nem köti az imádságok jelzett szövege; ők tetszésük szerint végezték az eucharisztikus hálaadás imádságait.

féta (nem apostol). 6. A távozó apostolnak ne adjatok mást, mint kenyeret, míg szállásra talál; ha pénzt kér, hamis próféta.

7. Azt a prófétát, aki a Lélekben³¹ beszél, ne tegyétek próbára és ne ítéljétek meg; mert minden bűn *megbocsátást nyer, ez azonban nem nyer bocsánatot.*³² 8. Nem mindenki próféta, aki a lélekben beszél, csak az, akiben megvannak az Úr erkölcsei; erkölcseiről lehet tehát megismerni a hamis prófétát és az igazi prófétát. 9. Egy próféta sem rendel asztalt lélekben, hogy maga egyék róla, csak a hamis próféta.³³ 10. Ha a próféta az igazságot tanítja, de amit hirdet, maga nem követi, az ilyen hamis prófétának számít. 11. Ha egy prófétát igaznak ismertetek meg és az világi titkos szertartásra hív össze gyülekezetet, de nem tanítja, hogy mindazt meg kell tenni, amit ő cselekszik, az ilyent ne ítéljétek meg; Istennél legyen az ő ítélete; így csináltak ugyanis a régi próféták is.³⁴ 12. Ha pedig lélekben azt mondaná: adj nekem pénzt és más olyasmit, ne hallgassatok rája; de ha azt mondaná,

³¹ A Lélektől megszállottan, elragadtatásban.

³² Mt. 7, 21. A Didaché utal az Úr szavára a Szentlélek elleni bűnről.

³³ A Didaché arra céloz, hogy a próféta szegények számára rendel lakomát. Ha tehát nekik rendeli és maga él vele, ezzel elárulja magát.

³⁴ Ezt a nehezen érthető szöveget egyesek úgy magyarázzák, hogy az ószövetségi próféták is, az új-szövetségi is nem pusztán a szorosan vett istentiszteletre gyűjtötték össze a híveket, hanem egyéb, világi célokra is és ilyenkor jelképes szertartásokat műveltek a nép okulására. V. ö. Iz. 20, 2—4., vagy Agabus próféta esetét, aki nagy éhínséget hirdetett előre. Ap. csel. 11, 28.

hogy más szűkölködőknek kell adni, ne ítéljétek meg.

XII. Fogadjatok el mindenkit, aki az Úr nevében jó; aztán pedig szemügyre vevén őt, megismeritek; lesz ugyanis tehetségtek, hogy megítéljétek, mi a jobb és a bal. 2. Ha a jövevény átutazóban van, segítsétek, ahogy tudjátok; ne maradjon azonban nálatok tovább, mint két vagy három napig, ha szükséges. 3. Ha pedig nálatok akar letelepedni, mert iparosember, dolgozzék és egyék. 4. Ha nincs mestersége, belátástok szerint gondoskodjatok róla, hogy tétlenül ne éljen köztetek keresztény testvér. 5. Ha nem fogad ilyenben szót, Krisztuson akar élösködni. Óvakodjatok az ilyenektől.

XIII. Ha pedig egy próféta akarna köztek letelepedni, méltó a kenyérre. 2. Hasonlóképen az igaz tanító is olyan munkás, aki méltó a kenyérre. 3. Amit a présházból, szérűről, marhákból és juhokból elsőnek nyersz, azt add a prófétáknak. Mert ők a ti papjaitok. 4. Ha pedig prófétátok nincsen, adjátok az első terményt a szegényeknek. 5. Ha kenyeret süttök, vedd az első és add e parancs szerint. 6. Hasonlóképen, ha boros- vagy olajoskorsót nyitsz meg, vedd az elejét és add a prófétáknak. 7. Pénzedből, ruhádból és minden vagyonodból végy első részt, ahogy jónak látod és add e törvény szerint.

XIV. Az Úr napján (vasárnap) egybegyűlven végezzetek kenyérszegést és tartsatok eucharisziát,³⁵ miután bűneiteket meggyón-

³⁵ A vasárnapnak eucharisziával (szentmisével) való megszentelése apostoli szokás, mint az I. Kor.

tátok, hogy tiszta legyen a ti áldozatotok. 2. Akinek pedig viszálya van hitsorsosával, ne vegyen részt gyülekezeten, míg ki nem békülnek, hogy áldozatotok szentsége csorbát ne szenvedjen. 3. Mert azt mondta az Úr: *„Minden helyen és időben mutassatok be nekem tiszta áldozatot, mert én vagyok a nagy Király, úgymond az Úr, és nevem csodálatos a nemzetek közt.”*³⁶

XV. Kézrátétellel rendeljeteK tehát magatoknak az Úrhoz méltó püspököket és diakónusokat,³⁷ szelíd, pénzre nem éhes, igazmondó, kipróbált férfiakat; ezek végzik el ugyanis köztetek a próféták és tanítók szolgálatát. 2. Meg ne vessétek őket; ők ugyanis a prófétákkal és a tanítókkal együtt tiszteltben állnak köztetek.

3. Egymást nem haraggal, hanem békével feddjétek meg, mint az Evangélium rendelí,³⁸ ha valaki más ellen vétett, senki szóba ne álljon vele, ne is találjon meghallgatást, míg csak bűnbánatot nem tart. 4. Imádságtok, alamizsnátok, minden cseleke-

16, 2, Ap. csel. 20, 7; Jel. 1, 10. helyeiből és a Didaché jelen fejezetéből kiviláglik.

³⁶ A Didachénak ez a fejezete alapvető arra nézve, hogyan értékelte és gyakorolta az apostoli egyház a szentmisét. A Malachiás által (1, 11—14) megjövendölt tiszta és egyetemes áldozatnak tekintették. Lelkiismeretük megtisztításával, kibéküléssel készültek rá. Vasárnaponként mutatták be.

³⁷ A Didaché még Szent Pál szóhasználatára szerint egy néven nevezi a püspököket és az áldozópapokat (presbytereket), többszámban mondja a püspököket, mert a presbytereket is beleérti.

³⁸ Mt. 5, 22—26.

detek úgy legyen, mint azt az Úr evangéliumában olvassátok.

XVI. Ébren örködjetek éltetek fölött; mécseseitek ki ne aludjanak, öveteiket meg ne oldjátok, hanem legyetek készen; hisz nem tudjátok, mely órában jó a mi Urunk. 2. Sűrűen tartsatok gyülekezetet, keresve, ami lelketek javára van; nem használ ugyanis semmit a hitben eltöltött élet, ha az utolsó napon tökéleteseknek nem találtattok. 3. Az utolsó időkben ugyanis megsokasodnak a hamis próféták és a rontók, a juhok farkassokká válnak és a szeretet gyűlöletté torzul. 4. Amikor megszaporodik a gonoszság, gyűlölettel lesznek egymás iránt, üldözik és elárulják egymást; és akkor úgy tűnik fel a világ rászedője, mint Isten fia és jeleket, csodákat művel és a föld átadatik az ő hatalmába és oly gazságokat fog tenni, miket a világ még sohasem tapasztalt. 5. Az emberi teremtmény akkor kerül a próbatevés tüzébe és sokan megbotránkoznak és elpusztulnak; akik pedig állhatatosak maradnak hitükben, megszabadulnak az átkozottól. 6. Akkor feltűnnek az igazság jelei; első jelnek a nyitott ég, másodiknak a harsona, harmadiknak a halottak feltámadása, 7. de nem valamennyié, hanem, miként mondatott: *Eljön az Úr és vele minden szentjei.*³⁹ 8. Akkor meglátja a világ az Urat jönni az ég felhői fölött.⁴⁰

³⁹ Zach. 14, 5.

⁴⁰ A 20. fejezetet a szerző Máté evangéliumának 24. fejezet nyomán írta, figyelembe vette azt is, amit a végső időről, holtak feltámadásáról a Tessz.-hoz írt I. és II. levelében közöl a kinyilatkoztatás.

4. A Barnabás-levél

a) Bevezetés.

Az „apostoli atyák” sorozatában szokták közölni ezt a levelet, melyet már Alexandriai Kelemen Szent Barnabás apostolnak, Szent Pál útitársának és Szent Márk nagybátyjának tulajdonított. A levél maga nem nevezi meg sem a szerzőt, sem az olvasókat. Az ősegyház egyideig ezt a levelet is az istentisztelet alatt olvasott szent iratok közé sorolta, de Eusebius tagadta, hogy „szent könyvek” közé tartoznék. Azóta az apokrif (nem hiteles) könyvek közé sorolják.

A levél szövegét Funk szerint ismerte már a pogány Celsus, de felhasználták oly ősi keresztény írók is, mint Szent Jusztin, Szent Irén, sőt Hermas is. Az eredeti görög szöveg mégsem származott át a maga egészében a középkorra és újkorra; az első négy és fél fejezetet csak egy 220 körül keletkezett latin fordításból ismerték; a latin fordításban viszont a bevezető fejezetek hiányoztak. 1859-ben fedezte fel Tischendorf a levél teljes görög szövegét, melyet Bryennios is megtalált ugyanabban a Konstantinápolyban őrzött, 1056-ban másolt jeruzsálemi kéziratban, melyből a Didachét kiadta.

Tartalom: Két főrészből áll, az első dog-

matikus, a második erkölcsi fejtegetéseket közöl.

Az első részben (1—17. fejezetek) az ószövetség viszonyát tárgyalja az újszövetséghez. Az ószövetség intézményeit nem szabad eredeti értelmükben venni; ezek csak jelképek és előképek, melyek az Úr Jézus megváltó halálára, a Krisztusban való új életre utalnak. Az Isten nem akarta az ószövetségi áldozatokat, hanem áldozatként kívánta a megtörődött szívet; az igazi bűjt sem az evéstől való megtartóztatásban áll, hanem a felebaráti szeretet gyakorlásában. A Mózes-sel kötött szövetséget a zsidók nem tartották meg, az érvényét veszítette. Krisztus kereszthalálával új szövetséget szerzett. Ezt a próféták is megjövendölték. Az új életnek leszünk részesei a keresztségben; ezáltal megyünk be a tejjel és mézzel folyó földre. Részletesen kutatja az Úr szenvedésének előképeit. Jelképesen magyarázza a körülmetélést és az ételtilalmakat. Ezekben az ételtilalmakban tudálékosan csillogtatja egyes állatokról való gondolatait. A keresztség és a kereszt is előképekben megtalálható az ószövetségben. Az ószövetség intézményeiben, a lerombolt templom újjáépítésében is hiába bíznak a zsidók. Szellemileg épül az új templom: a Krisztusban hívők szívében-lelkében.

A második részben (18—21. fejezetek) a világosság és a sötétség útjának ismertetéseként ugyanazokat az erkölcsi útmutatásokat közli, mint a Didaché első négy fejezetében.

Befejezésül összefoglalja tanítását és az Úr ítéletének közel voltára utal.

Ki írta ezt a levelet? Tartalmának rövid ismertetése után megállapítjuk, hogy 1. a levél írója nem lehet Szent Barnabás apostol. A levél felfogása az ószövetségről nem egyezik meg Szent Pál tanításával, kinek Barnabás kísérője volt. Túlzások vannak benne az ószövetség elítélésében, tévedések az ószövetségi étel- és egyéb törvényeknek a maguk idején való kötelező erejére vonatkozólag. Egyesek azt is kiemelik, hogy a levél föltételezi a jeruzsálemi templom pusztulását, amit Szent Barnabás apostol alig ért meg.

2. Hogy ki lehetett a levél írója, azt névszerint nem mondhatjuk meg, csak megközelítőleg következtethetünk kilétére. Ma még nincs egyöntetű vélemény arra vonatkozólag sem, hogy a szerző zsidóból, vagy pogányból lett keresztény-e. Ha az ószövetség, néhány zsidó apokrif irat, zsidó szokások ismeretét figyelembe vesszük, bajos egyszerűen pogányból lett kereszténynek gondolnunk. Olvasóközönsége is inkább zsidóból lett keresztényekből tevődött össze. Amúgy levelének veleje alig érdekelte volna olvasóit. A szerző a *bibliamagyarúzat alexandriai irányát* követi, az ószövetségben nem lát jóformán mást, mint jelképet, előképet, allegóriát. Mai fülnek egészen szokatlanok gyakran erőltetett, alaptalan egyeztetései, mint pl. mikor Ábrahám 318 szolgájából a zsidó-egyiptomi szám-misztika segítségével kihozza Jézus nevét és a keresztet.

Érezhetőleg büszke magasabb tudására, gnózisára. Csak formasierően emlegeti magát peripszémának (a testvérek utolsójának, aljának, p.: szemét), amúgy kiérezzük iratából, hogy nagyonis önérzetes a maga magasabbnak vélt tudományára.

A bibliával űzött gnosztikus próbálkozásokat a kereszténység készen találta már az alexandriai zsidó Philo könyveiben; ezek hatottak arra a rabbinus-körre is, melynek Szent Pál volt rabbinövendék korában tanítványa. A keresztény irodalomban az alexandriai hitoktató iskola alkalmazta ezeket a módszereket. Ők igyekeztek a nép egyszerű hitéből (pistis) ilyen módon tudományt, gnózist alkotni. A Barnabás-levél különben is leggyakrabban az alexandriai iskola mestereinél (Alex. Kelemen, Origenes), kerül használatba. Ezek alapján azt gondolhatjuk, hogy szerzője az alexandriai hitoktató iskolának egyik korai tanítója a II. század első évtizedeiből.

Mikor írták ezt a levelet? A levél korát különböző mozzanatokból próbálták meghatározni. Funk a levél 4. fejezetében foglalt jövendölést a 10 királyra következő kis királyról a római császárok sorára értelmezi és Vespasianusnál vagy Nervánál áll meg. E szerint a levelet az első század vége előtt írták volna. Mások (Harnack, stb.) a 14. fejezetben foglalt templomépítésből akarnak kormeghatározó adatot kiolvasni. Szerintük ez arra vonatkoznék, hogy Hadriánus császár 130 után a régi templom helyén egy Jupiter-templomot épített. Funk elveti ezt az

adatot, mert szerinte — és a szöveg ezt igazolja — itt a szerző a templom szellemi újjáépítéséről beszél. — Egyesek azt gondolják, hogy a levél végén foglalt erkölcsi tanítást a két útról a Didaché vette volna át ebből a levélből, így tehát a Barnabás-levél volna a korábbi, a Didaché a későbbi. Ezt a kor-meghatározást sem fogadhatjuk el. A Didaché szelleme szerint az apostoli korba tartozik; viszont a Barnabás-levél inkább epigon munkája, mint apostolé.

Ez a levél annak a szellemi mozgalomnak egyik tanuja, mely a kinyilatkoztatást és az apostoli hagyományt a hellenistakorszellemmel igyekezett összeegyeztetni. Ez a korszellem a vallásban az anyagi, testi, érzéki szertartások fölé emelkedő *spiritualizmust* kívánt; épp ezért szembeszállt a zsidó és pogány vallások *ritualizmusával*. Ebben az igyekvésben együtt halad a korszellemmel a Barnabás-levél is; alapjában könnyű dolga van neki, hiszen a legszellemibb vallást, a kereszténységet hirdeti. De mivel a kereszténység az ószövetségi kinyilatkoztatás talajából nőtt ki, azt kellett átértékelni a krisztusi hit magasabb szintjére. Ezért igyekszik a szerző a hit fölé neki magasabbnak tetsző tudást, *gnóvizst* építeni. Hogy ez a gnózis igazában nem a hit összefüggéseinek mélyebb megértése, nem az igazi isteni tudomány, teológia, hanem csak önkényes képzettársítás, allegória, arról a szerző nemigen tehetett. Kezdő volt és minden kezdet nehéz. Problémákat akart megoldani. Ha nem is sikerült neki megoldásuk, legalább fölvetette

őket. Nagyobb eredménnyel dolgoztak utódai az alexandriai iskolában, főleg Origenes.

A levelet szemelvényes fordításban közöljük Funk: Patres apostolici 1878. szerint.

b) A Barnabás-levél szövege.

1. Fiaimnak és leányaimnak az Úr nevében, ki minket szeretett, üdvöt és békét!

2. Mivel nagy és gazdag az Úr megigazító műve, mit veletek cselekedett, minden másnál jobban és módfelett örvendezek boldog és kiváló lelketeken. Így ugyanis a szellemi adomány belétek plántált kegyelmét vettétek. Ezért inkább magamnak kívánok jót, remélve, hogy üdvözülök, hiszen valóban látom, hogy az Úr forrásának bőségéből eláradt a Lélek rajtatok. Nagyon boldoggá tett látástok.

Mivel meg vagyok győződve, hogy mikor köztetek szóltam, sokat tudtam, hisz az igazság útján az Úr kísért engem; minden arra késztet, hogy titeket jobban szeresselek önlelkemnél; mert nagy hit és szeretet lakozik bennetek az örök élet reménye által. Eszembe forgatván tehát, hogy a ti üdvötök az én gondom, és ha abból, amit én nyertem, valamit veletek közlök, az nekem is javamra szolgál, mivel oly lelkeknek szolgáltam; el-tökéltem, hogy röviden írok nektek, hogy hitetekben teljes legyen tudománytok (gnó-zistok). Három alapigazsága van tehát az Úrnak: A remény az élet kezdete és hitünk beteljesedése; a megigazult élet az ítélet kezdete és vége; a jókedvű és örvendő szere-

tet a jócselekedetek bizonyossága. A próféták által nyilvánította ki nekünk az Úr az elmúltakat és a jelenvalókat és módot adott rá, hogy a jövőndők zsengéjét ízlelhessük. Hogy mikor látjuk, minden oly rendben következik be, ahogy megmondotta, gazdagodva és magasabbra emelkedve közeledjünk az ő félelméhez. Én pedig nem mint mesterek, hanem mint közületek való társatok rámutatok egyre s másra, hogy a jelenvalókban örvendezzetek.

II. Mivel a napok rosszak és a gonoszat tevőnek hatalma tart, magunkra fordítva elménket, az Úr üdvözítő művein elmélkedjünk. Hitünknek a félelem és a türelem a segédje; küzdőtársunk pedig a nagylelkűség és az önmegtartóztatás. Ha ezek az Úr dolgaiban tisztán maradnak, velük együtt örvend a bölcsesség, az értelem, az ismeret és a megértés. Hisz minden prófétája által nyilvánvalóvá tette számunkra, hogy sem áldozatra, sem égőáldozatra, sem adományra nincs szüksége.

(Izaiás 1, 11—13-ból vett idézettel bizonyítja, hogy az Úr elvetette az ószövetség áldozatait.)

Ezeket tehát megszüntette, hogy a mi Urunk Jézus Krisztusnak új törvénye, mely a kényszer igáját nem ismeri, nem emberadta áldozattal bírjon.

(Az ószövetségben (Jer. 7, 22—3; 50, 19. Zsolt.) is kifejezte az Úr, hogy számára a bűntől való tartózkodás, a megtörődött szív az igaz áldozat.)

III. *(Izaiás 58. fejezetéből mutatja be, hogy*

az igazi böjt nem a zsidók által gyakorolt önmegtagadásokban áll, hanem a telebaráti szeretet gyakorlásában.)

III. 6. A nagytürelmű Isten előre látta, hogyan fog hinni egyszerűségében az a nép, melyet szerelmes Fiának szánt és előre kioktatott minket mindenről, hogy jövevényekként ne kényszeríttessünk az ő törvényükre.

IV. Azért a jelenvaló dolgokat behatóan vizsgálva kutatnunk kell, mi válhat üdvösségünkre. Futamodjunk meg tehát a gonoszság minden cselekedetétől, hogy rabjukká ne váljunk és gyűlöljük meg a jelen idő tévedését, hogy a jövőben szeretetre találjunk. Ne hagyjuk szabadon a lelkünket, hogy a bűnösök és gonoszok társaságában járjon; ne váljunk hozzájuk hasonlókká. Elközelgetett a teljes próbatétel,⁴¹ melyről Henochnál írva vagyon. Ezért rövidítette meg az Úr az időket és a napokat, hogy siessen az ő szerelmes fia és foglalja el örökségét.

Mert így szól a próféta:⁴² *Tíz királyság uralkodik majd a földön és utána feltámad egy kis király, aki három királyt aláz meg egyszerre.* Hasonlóképen ugyanazon dologról mondja Dániel: *És látám a negyedik vadállatot, gonosz, erős, a tenger többi vadjánál kegyetlenebb volt és látám, miként támadt belőle tíz szarv és ezekből egy kicsi, csökevény szarv és miként alázott meg három nagy szarvat.*⁴³

⁴¹ Scandalon.

⁴² Dániel 7, 24.

⁴³ Dániel 7, 7, 8. Az idézetek nem pontosak.

Meg kell tehát értenetek. Mint egyik társatok arra kérlek benneteket különös szeretettel, hisz mindnyájatokat jobban szeretlek önlelkemnél, hogy vigyázzatok magatokra, ne legyetek hasonlókká egyesekhez, kik bűneiket halmozzák azt mondva: a mi szövetségünk a mienk marad.⁴⁴ De ezek így örökre elveszítették a Mózes által nyert szövetséget.

(Leírja, hogyan kötött az Úr Mózzsal szövetséget (Exod. 31, 18; 34, 28.), hogyan merült a nép bálványozásba, amiért elvesztette a szövetséget.)

Ezt megértette Mózes, eldobta a két kőtáblát és összetört az ő szövetségük, hogy a drága Jézusnak szövetsége megpecsételésék a mi szívünkben az ő hitének reménye által.

Sokat szeretnék írni, nem mint tanító, hanem mint társaságtok kivetettje, hogy semmit se kerüljek meg, amit szeretetemben számotokra készen tartok. Azért óvakodjunk az utolsó napokon; semmi hasznunk sem lesz ugyanis életünk és hitünk egész idejéből, ha ebben a gonosz időben és a jövődő próbatételek idején, mint Isten fiaihoz illik, ellen nem állunk. Azért meneküljünk minden hiúságtól, teljes gyűlölettel forduljunk el a gonoszság útjának cselekedeteitől, hogy a Fekete⁴⁵ be ne osonjon hozzánk. Ne merüljetez úgy magatokba, ne éljetez csak maga-

⁴⁴ Egyes zsidók bizakodtak el annyira, hogy azt hitték: bármi gonoszat cselekszenek, az Istennel való szövetség megmarad.

⁴⁵ Az ördög.

tok számára, mintha már elértétek volna az üdvösséget, hanem egybegyűlve kutassátok azt, ami mindenkinek hasznos. Mert úgy mond az Írás: *Jaj nektek, kik magatok előtt vagytok okosak és saját színetek előtt bölcsék.*⁴⁶ Legyünk lélekkel bírók, legyünk tökéletes templom az Úrnak. Amennyire tölünk telik, elmélkedjünk az Úr félelmén és iparkodjunk megtartani az ő törvényeit, hogy megigazulásunkon örvendhessünk. Az *Úr személyválogatás nélkül ítéli meg a világot.*⁴⁷ Mindenki cselekedetei szerint nyer ítéletet. Ha jó volt, igazsága színe előtt fog járni, ha rossz volt, gonoszságának jutalma leszen előtte; nehogy hivatásunkban ellan-kadva vétkeinkben haljunk meg és a gonoszság fededelve a fölöttünk nyert hatalommal leszakítson bennünket az Úr országáról. Arra is ügyeljete, testvéreim; ha azt látjátok, hogy mindama jel és csodatétel után is, mi Izraelben történt, őket mégis elhagyta az Úr; vigyázzatok, nehogy velünk is megtörténjék, ami meg van írva: *sokan vannak a hivatalosak, kevesen a választottak.*⁴⁸

V. Azért adta ugyanis az Úr halálra saját testét, hogy bűneink elengedése által megszenteljen minket; ezt nyerjük el az ő vérének hintése által. Róla van ugyanis írva Izrael számára is, a mi számunkra is: *Megsebesített a mi gonoszságainkért és szorongatásban volt része bűneinkért; az ő kecsége vált gyógyulásunkra. Mint a juhot vitték leölésre és mint a bárány megnémult*

⁴⁶ Iz. 5, 21.⁴⁸ Mt. 20, 16.⁴⁷ I. Pét. 1, 17.

*nyírója előtt.*⁴⁹ Azért nagy hálál al tartozunk az Úrnak, hogy a multat is megmutatta, a jelenvalót is megvalósította és a jövőre vonatkozólag sem hagyott értelem nélkül. Azt mondja az Írás: *Nem vetnek tört igazságtalanul a madaraknak.*⁵⁰ Ezzel azt mondja, hogy igazságosan veszik el az az ember, aki ismeri bár az igazság útját, mégis a sötétség útjára tér. De azt is megmondja, testvéreim: ha az Úr készséggel szenvedett a mi lelkünkért, holott ő az egész világ Ura, kihez szólt a szó a világ teremtésekor: *Alkosunk embert a mi képünkre és hasonlóságunkra*; miért vállalta mégis, hogy emberek keze által kínnassék? Halljátok tehát: Róla szóltak a próféták, kik tőle kapták a jövőndölés adományát; ő pedig, mivel testben kellett megjelennie, hogy tönkre verje a halált és bemutassa a halálból való feltámadást, elviselte a halált: hogy az atyáknak beteljesítse ígéretét és magának új népet készítsen, míg a földön járt, megmutatta, hogy a feltámadás után ő fogja megítélni a világot. Továbbá tanította Izraelt és nagy csodákat és jeleket művelt, nem mintha magasztalták, vagy szerették volna őt.

Mikor pedig kiválasztotta apostolait, hogy az ő evangéliumát hirdessék, bűnös emberek közül választotta őket, hogy megmutassa, *nem az igazak meghívására jött, hanem a bűnösökére;*⁵¹ kinyilvánította előttük, hogy ő az Isten Fia. Mert ha nem testben jött volna el, hogyan maradtak volna életben az

⁴⁹ Iz. 53, 5, 7.⁵¹ Mt. 9, 13.⁵⁰ Péld. 1, 17.

emberek, kik őt látták? Hiszen ha a napba néznek (pedig a nap az ő keze alkotása és egyszer megszűnik), nem tudnak sugaraiba tekinteni? Így tehát az Isten Fia azért jött el testben, hogy beteljesítse azok vétjét, akik az ő prófétáit halálra üldözték. Ezért szenvedett kínhalált. Mert azt mondja az Úr, tölük van testén a verés: *Mikor megverik a pásztort, elvesznek a nyáj juhái.*⁵² Ő azonban így akart szenvedni. Kellett ugyanis, hogy a fán szenvedjen. Mert azt mondja, aki róla jövendölt: *Óvd meg életemet a kardtól*⁵³ *és szegekkel verd át testemet, mert a gonoszok gyülekezete ellenem támadt. Továbbá: Hátamat a korbácsütésekre tartottam készen, orcáimat a pofoncsapásokra; arcomat pedig olyanná tettem, mint a kőszikla.*⁵⁴

VI. (Bibliai idézetekkel bizonyítja, hogy Krisztus halála, melyet testében szenvedett el, a mi erősségünk, megváltásunk. Az idézeteket allegorikusan használja fel.)

Mit mond Mózes? „*Ime, azt mondja az Úr: Menjete be a jó földre, melyet esküvel ígért az Úr Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, és örökségül bírtátok azt, a tejjel és mézzel folyó földet.*”⁵⁵ Hogy mit mond erről a magasabb tudás (gnózis), halljátok: Bízattok, úgymond, Jézusban, aki testben fog nektek megnyilatkozni. Mert a föld az embert jelenti, aki szenvedni tud; a föld állagából alkotottatott ugyanis az ember. És mit mond azzal, hogy: *a jó földre, a tejjel és mézzel*

⁵² Zak. 13, 6, 7.⁵³ Zsolt. 21, 21.⁵⁴ Iz. 118, 120; 70, 21, 11.⁵⁵ Exod. 33, 1—3.

*folyó földre? Áldott a mi Urunk, testvérek, aki nekünk saját titkainak bölcs megértését adta. Mert a próféta az Úr képes beszédét mondja. Ki értheti meg más, mint aki okos, az írásmagyarázatban jártas és szereti az Urat? Amikor tehát minket új életre támasztott bűneink bocsánatával, megadta nekünk, hogy új alakot vegyünk fel, a gyermekéhez hasonló lelket; ezt tette, mikor újjáteremtett minket. Mert rólunk mondja az Írás, mikor az Atya szól a Fiúhoz: *Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra, hogy uralkodjék a föld állatai, az ég madarai és a tenger halai fölött.*⁵⁶ És amikor szépnéki látta teremtményét, azt mondta: *növekedjete és sokasodjatok és töltsétek be a földet.* Ezt mondta az Atya Fiának.*

Ismét megmutatom neked, hogyan szól hozzánk. Az utolsó időben végezte el a második teremtetést. Azt mondja pedig az Úr: *Ime, olyanná alkotom az utolsókat, mint az elsőket.* Erre figyelt a próféta, mikor ezt hirdette: *Menjete be a tejjel és mézzel folyó földre és uralkodjatok rajta.* Ime tehát, mi újjáteremtettünk, miként másutt ismét mondja a próféta: *Ime, úgymond az Úr, elveszem tőlük — vagyis azoktól, kiket előre szemlélt az Úr Lelke — a kőszíveket és beléjük teszem a hús-szívet.*⁵⁷ Mert ő testben akart megjelenni és köztünk lakozni. Szívünk hajléka ugyanis — testvéreim — az Istennek felszentelt temploma. Mert ismét mondja az Úr: *Miben jelenjek meg az én*

⁵⁶ Gen. 1, 26, 28.⁵⁷ Ezech. 11, 19.

*Uram, Istenem előtt, hogy megdicsőítsem?*⁵⁸
 Így felel: *Magasztallak a testvérek gyülekezetében és énekelek neked a szentek egyházának közepén.*⁵⁹ Mi vagyunk tehát azok, akiket bevezetett a jó földre. De mit jelent a tej és a méz? Mivel a csecsemő előbb mézzel, azután tejjel él; mi is előbb hittel élünk, mellyel hiszünk Isten ígéreteiben és az ígérethirdetés szava által életretámasztva élünk a föld birtokában. Azt is mondta előbb: *Növekedjenek és sokasodjanak és uralkodjanak . . .* Vajjon ki uralkodhatik most az állatok, halak, vagy égi madarak fölött? Tudnunk kell, hogy uralkodni csak hatalommal lehet, csak így lehet mások fölött parancsolni. Ha ez még nem is valósul meg, megmondta azt is, mikor: mikor magunk is anynyira tökéletesek leszünk, hogy örökségben bírjuk az Úr szövetségét.

VII. Értsétek meg tehát, boldog fiaim, hogy a jó Isten előre megmutatott mindent, hogy megtudjuk, kinek tartozunk mindezért hálával és magasztalással. Ha tehát az Isten Fia, aki az Úr és ítélni fog eleveneket és holtakat, kínhalált szenvedett, hogy az ő szenvedése által mi életre keljünk: higgyük, hogy az Isten Fia nem szenvedett másért, mint értünk.

(A következőkben a kinszenvedés egyes részleteinek előképeit kutatja az ószövetségi Szentírásban. Az ecet és epe előképeit pl. nagy engesztelési nap szertartásaiban keresi.)

⁵⁸ Zsolt. 41, 3.⁵⁹ Zsolt. 21, 23.

(A VIII. fej. a piros tehén feláldozását — (Num. 29. — hozza előképi viszonyba az Úr szenvedésével.)

(A IX. fej. a körülmételésről szól, abban is jelképet lát, a szívnek körülmételését. Az Ur Ábrahámnak arra adott parancsot, hogy 318 emberén elvégezze a körülmételést. Ebben a számban — mivel a görög (és zsidó) írás betűkkel jelezte a számokat — a levél Jézus nevére (18) és a keresztre (T: 300) keres célzást.)

(A X. fejezetben az ószövetségi ételtilalmakat magyarázza allegorikusan a szerző. Az egyes tiltott állatok: bűnöket jelképeznek; az Ur nem az állatok evését, hanem a bűnöket tiltja szerinte. A disznó pl. azokat az embereket jelenti, akik jóllakottságukban az Istenről megfeledkeznek, de ha éhesek, akkor utána kiáltanak.)

(A XI. fejezetben a keresztség előképeiről beszél. Jer. 2, 12, 13-ban az Úr magát élet forrásának mondja, Sion hegyét termékeny sziklának. Iz. 45, 2, 3-ban a sziklában elrejtett kincseikről szól; Iz. 33, 16—18. a hegy-csúcson fakadó forrásról beszél; Zsolt. 1, 3. a víz mentén növő fákról — ezek mind a keresztség előképei. Majd így folytatja Ezech. 47, 1—2-öt idézve, benne a keresztség más előképét találva.)

Mit mond a próféta? Ott volt egy folyó, a jobboldalon folyt; belőle szép fák álltak ki és aki gyümölcsükből eszik, mindörökké él. Ezzel azt mondja, hogy mi szennyyel, bűnnel borítva szállunk le a vízbe és úgy szállunk ki belőle, hogy szívünkben a félelem

és lelkünkben a Jézusba vetett remény gyümölcse terem.

(A XII. fejezetben összegyűjti a keresztlőképeit az ószövetségben. Mózes, aki kitárt karokkal imádkozik, míg népe hadakozik, a keresztlőképe; ugyanígy a rézkígyó is.)

(A XIII. fejezetben azt bizonyítja, hogy nem a zsidóság az Úr ígéreteinek örököse, hanem a Krisztusban hívő nép. Rebekka két fia közül a nagyobb szolgált a kisebbiknek, ugyanez történt, mikor Jákob József két fia közül elsőnek az ifjabb Efraimot áldotta meg.)

(A XIV. fej. Az Úr ugyan a maga szövetségét a zsidókkal kötötte meg; de a zsidók méltatlanná váltak erre a szövetségre. Mózes összetörte a szövetség köztábláit.)

Mózes, mivel az Úr szolgája volt, elnyerte a szövetséget; de az Úr minket tett a szövetséget élvező néppé, mikor értünk szenvedett. Azért jött a világra, hogy ők vétkeikben elvesszenek, mi pedig az örökös által a mi Urunk Jézus szövetségét elnyerjük; az volt az ő küldetése, hogy megjelenvén a földön a halál birtokába került és a gonoszság tévelygésébe merült éltünket a sötétségből kimentse, igéjével bennünk kössön szövetséget.

(A XV. fejezetben a szombatról szólva kifejti, hogy a szombat a teremtés hat napjára következő pihenőnapnak. A teremtés hat napja hatezer évet jelent. A világ folyama hatezer esztendő.) Amint eljő az ő Fia, a

Gonosz idejét megszünteti, megítéli a gonoszokat, megváltoztatja a Napot, Holdat és csillagokat és utána szépen elpihen a hetedik napon. *(Ha mi szentek leszünk, mi is résztveszünk az ő nyugalmában. Megokolja, miért nem ülik a keresztények a szombatot. A szombat a régi hétnek a vége, az ószövetség korszakának. Az Úr a következő, a nyolcadik nappal új világ kezdetét jelzi. Ezt a napot boldogan üljük meg, ezen támadt fel az Úr halottaiból és megjelenése után felment az égbe.)*

A XVI. fejezetben a zsidókat korholja, akik abban bíztak, hogy templomuk megmenti őket és az Istent pogányok módjára tisztelték a templomban. *Az új templom: a keresztények lelkében épül.)* Úgy látom, áll az Isten igaz temploma. Hogyan épül az Úr nevében, halljátok! Mielőtt hittünk volna az Úrban, szívünk hajléka a romlás esendő otthona volt; hasonló az emberkéz által épült templomhoz; tele volt bálványok tiszteletével és az ördögök tanyáztak benne, mivel azt cselekedtük, ami az Istennel ellenkezik. *De épülni fog az Úr nevében, vigyázzatok, hogy nagyszerűen épüljön az Úr temploma. Hogyan? Halljátok. Elnyervén a bűnök bocsánatát és az Úr nevébe vetvén reményünket újakká változtunk, mintha újra lennénk teremtvé; ezért bennünk, a mi hajlékunkban igazán az Úr lakozik. Hogyan? Hitének ígéje, ígéretének hívása, törvényeinek bölcsesége, tanításának parancsai — bennünk vannak —, sőt ő maga prófétál bennünk, lakozik bennünk; megnyitja a templom ka-*

puját, azaz szánkat,⁶⁰ nekünk, kik a halálnak voltunk átadva; bűnbánatot enged nekünk és így vezet be minket abba a templomba, melyet nem lehet lerombolni. Mert aki üdvözülni akar, nem embertől reméli, hanem attól, aki az emberben lakozik és belőle szól; elcsudálkozva azon, hogy soha azelőtt ajkáról nem hallott, sem nem kívánt ilyeneket hallani. Ez az Isten számára épült szellemi templom.

XVII. Amennyire homály nélkül magyarázhattam, remélem, sikerült szándékom szerint hiánytalanul rámutatni azokra, amik az üdvösségre tartoznak. Mert, ha a jelenvalókról, vagy a jövődőről írok nektek, nem értitek, mert el van rejtve értelmük. De erről így kellett szólnom.

XVIII. Most pedig térjünk át a másik tudásra és tanításra. A tanításnak és akaratnak két útja van: az egyik a világosság, a másik a sötétség útja. De messzire visz a két út egymástól. Az egyiknek élén az Isten angyalai járnak, mécsvilágot visznek; a másik élén a Sátán angyalai. Ő az öröktől fogva és örökké való Úr; ez pedig a jelenvaló gonosz idő fejedelme.

(A XIX. fejezetben jórészt a *Didaché* I—IV. fejezeteivel egyező módon leírja a világosság útját; a XX. fejezetben pedig a sötétség, a halál útját úgy, mint a *Didaché* V. fejezetében olvashatjuk.)

⁶⁰ Utalás a keresztség szertartásának egyik elemére, az aperitio oris-ra. Tudtunkkal ez az első rámutatás erre a szertartásra, amiből világos, hogy az I. század végén már megvolt.

XXI. Illő tehát, hogy az ember, ha ismeri az Úr parancsait, azok szerint járjon. Mert ki megtartja őket, az Isten országában nagy lesz a dicsősége; aki pedig a sötétség cselekedeteit választja, velük együtt vész el. Azért feltámadás, ezért kárhozat jár. Kérlek titeket, előljárók, jóakaró tanácsomat fogadjátok el; mindig vannak olyanok veletek, kikkel jót tehettek; ne csüggedjete. Közel van a nap, melyen a gonosszal együtt minden elvész; *közel van az Úr és az ő jutalma*. Megismétlem kérésemet: legyetek jó törvényhozók, hűséges tanácsadók magatok közt; minden képmutatást vessetek ki magatok közül. Az Isten pedig, aki az egész világon uralkodik, adjon nektek bölcseséget, értelmet, tudást, parancsainak ismeretét és kitartást. Legyetek az Úr iskolájába járók, keressétek, mit kíván tőletek az Úr és tegyétek azt meg, hogy az ítélet napján meg tudjatok állni. Ha pedig van bennetek emlékezés a jóra, gondolatok rám is elmétekben forgatva szavaimat, hogy kívánságom és igyekvésem jóra forduljon bennetek, szereteteket őrizzétek meg számomra. Míg ebben a szép edényben vagytok, ne hanyagoljátok el egyiket se a törvények közül; hanem mindig ez úton járjatok és teljesítsetek minden parancsot; mert így is kell. Az volt a célom, hogy tehetségem szerint írással örömet szerzek nektek. Udvozöllek benneteket, gyermekeim, szeretetben és békében. A dicsőség és minden kegyelem Ura legyen lelketekkel.

5. Római Szent Kelemen levele a Korinthusiakhoz

a) Bevezetés.

Korinthus nevét, egyházának kezdeti állapotát Szent Pálnak két levele örökítette meg az újszövetségi Szentírásban. Az Apostol tanítása jó magot vetett, dorgálása, fegyelmező ereje hatásos volt; két emberöltőn át, egészen az első keresztény évszázad utolsó tizedéig a korinthusi egyház békében, egyetértésben fejlődött, megfogadta az Apostol szavát a pártoskodás veszélyéről, Krisztus titokzatos testének benső egységéről.

Domitianus császár uralkodásának utolsó éveiben Korinthusból aggasztó hírek érkeztek Rómába, ahol akkor a püspöki széken *Kelemen* ült. Azt írja róla Szent Irén lioni püspök, hogy Linus és Anaklétus után ő volt a harmadik utóda Szent Péternek a római püspöki széken, mely Krisztus alapításából az egész egyház fölött a főhatalmat örökölte Szent Pétertől. Tertullián azt állítja, hogy Kelement maga Szent Péter szentelte püspöknek, de Szent Péter halála után ő a béke kedvéért Linusnak engedte át az egyház kormányzását, maga pedig segédpüspökként működött tovább.

Nem valószínűtlen a régieknek (Origenesnek és Eusebiusnak) föltevése, kik Kelemen

római püspököt azonosítják azzal a Kelemen-nel, akiről Szent Pál az írja (Fil. 4, 3): „Téged is felkérlek, igazi munkatársam, légy nekik segítségükre, kik velem együtt dolgoztak az evangéliumban, Kelemennel és a többi munkatársammal, kiknek neve az élet könyvében van”.

Kelemen, Szent Péter és Pál apostolok tanítványa és munkatársa az apostolfejedelmek lelki rokona volt. A római hagyomány, melynek nagy a történelmi értéke, azt mondja róla, hogy a máig megmaradt Szent Kelemen-bazilika helyén volt az ő lakóháza; a *domus Clementis* az ő halála után az Egyház tulajdonába ment át és egyike lett Róma legrégibb (plébániai) templomainak, melyeket titulusoknak hívtak és később bíborosi cím-templomok lettek.

Róma egyháza az apostolfejedelmek vértanúsága után csendben fejlődött, a Nero-féle üldözés után Domitianusig békét élvezett. Domitianus alatt (94) kiújult az üldözés. Kelemen ült ekkor a püspöki széken (92—102 között). Amíg az üldözés vihara le nem csillapodott, nem volt érkezése a korinthusi ügyek rendezésére.

Mert atyai szívét, melynek kötelességtudását a Szent Pétertől örökölt széknél méltósága és hivatala táplálta, mélyen érintették a Korinthusból jött rossz hírek. Arról volt ugyanis szó, azt hozta hírül Kelemen bizalmas embere, talán az a Fortunatus, akit levelének végén (65, 1.) említ, hogy Korinthusban nagy baj van; fiatal emberek, kiket érvényesülés, hatalomvágy láza fűtött,

szembeszálltak az egyházi felsőbbsséggel, lázadást szítottak a püspök, a papság, a diakonusok ellen és helyükből letaszították őket. Felforgatták az egyház belső rendjét. Kelemen levele a korinthusi előjárókat még úgy csoportosítja, mint Szent Pál levelei, vagy a Didaché: püspökök és diakonusok; másutt összefoglalóan beszél presbyterekről. Ebből nem következik, hogy Korinthusban nem lett volna különbség a püspökök és az áldozópapok közt; csak az akkori szóhasználat még nem különítette el a neveket; a püspök-név jelentette a presbytert is, viszont a presbyter neve jelentette a püspököt is. Mint ahogy most is, ha egy püspöki városban kanonokokról beszélünk, beleértjük a prépostot, sőt ha a káptalanhoz ilyen is tartozik, a segédpüspököt is.

Római Szent Kelemen levele.

A római egyház nevében Kelemen püspök (nevének említése nélkül) hatalmas levélben fordul a korinthusiakhoz. A levelet egy küldöttség vitte át, melynek tagjai Claudius Ephebus, Valerius Bito és Fortunatus voltak. Bár a levél írója nem volt a levélben feltüntetve, a korinthusiak jól tudták, ki szól hozzájuk a római egyház nevében. Úgy fogadták ezt az írást, mint valaha az Apostol leveleit. Megőrizték, ismételten felolvasták. Kr. u. 170 körül Dénes korinthusi püspök ezt a levelet mint Kelemen írását idézi. Az ő nevével terjedt el szerte az egyházban, sokfelé használták, több helyen az újszövet-

ségi szentkönyvek gyűjteményébe is sorolták, több nyelvre lefordították. Már a 2. vagy 3. században megvan latin fordítása (a levél eredeti szövege görög volt), van szír és kopt fordítása is.

A levél tartalma.

Római Szent Kelemen levelének világos, jól áttekinthető tagozása van. Bevezetésből, két főrészből és befejezésből áll.

Bevezetésében (1—3 fej.) kifejti, mily szép és tiszteletreméltó volt a korinthusi egyház multja, mennyire ellenkezik ezzel mindaz, amit róluk most hall. Erényeik messzi híresek voltak, most azonban a pártoskodás mindent tönkretett köztük.

Az I. főrészben (4—36) a féltékenység és irigység hatásait fejti ki, majd (7—8) bűnbánatra, alázatosságra (13) buzdít bibliai példákat véve. Alkalmazza a korinthusiakra buzdítását (14—15). Krisztus az alázatosakat emeli fel, nem a kevélyeket; az ösatyák is alázatosságuk által lettek kedvesek Istennél (17—18). Az Isten a béke Istene (19). Maga a természet is az összhangot, békét mutatja (20). Vesztükbe rohannak, ha a béke ellen láznak (21). Hallgassanak hitük szavára. Az Isten örök javakat ígért az őt félőknek (22, 23). A feltámadás példáira mutat rá a természetben, a fönixmadár esetében (24—25). Hitet, reményt, istenfélelmet kíván; a hit által igazulunk meg; a hitből jócselekedetek fakadjanak (26—32). Nagyok az Isten ígéretei, melyeket megad Jézus Krisztus által (33—36).

A második részben (37—61) kifejti, hogy a hadseregben egy a vezér, az emberi testben sem mindegyik tag fej (37); a korinthusi hívek is vessék magukat alá az előljáróknak, tartsák meg a rendet a liturgiában (38—40). A püspököket az apostolok rendelték, az apostoli rendelés Isten akarata (41—44). Akik híven szolgálnak, azokat hivatalukból nem szabad elmozdítani (45). Szűnjék meg a viszály, mely rosszabb, mint Pál apostol idejében volt (46—47). Hozzanak áldozatot a békéért szeretetből (48—50), bűneiket vallják meg (51—57), inkább távozzanak, semmint az egyház békéjét veszélyeztessék. Ha szót fogadnak, megmarad üdvösségük reménye. A hívek is imádkozzanak értük, a világ fejedelmeiért is, hogy a földön békeség uralkodjék (58—61).

A befejezésben összefoglalja intéseit és kéri, hogy követeit a visszaállított béke és rend jóhírével hamarosan küldjék vissza.

Hogy a levélnek milyen volt a hatása, azt közvetlen forrásból nem tudjuk, de megőrzéséből, későbbi tanúságokból következtethetünk rá, hogy célját elérte.

Szent Kelemen levelének jelentősége.

A levélnek érdekes elsősorban a hangja; figyelmes fül kiveszi belőle a legfőbb egyházi tekintélynek hangját, mely később oly hatásosakká teszi majd a bullákat, enciklikákat, mik Rómából szólnak. A korinthusiak, mikor megkapták a levelet, először érezheték: *Roma locuta*. Azt igyekeznek a levélbe belemagyarázni, hogy itt *csak* a testvéri

gond szólal meg, nem az egyházi hatalom szava. Azonban elég a levelet elolvasni: ha csak ez szólna a levélből, akkor a korinthusiak illetéktelen beleavatkozásnak, hatalmaskodásnak érezhették volna. Ők nagyon jól kivehették belőle, hogy Péter szólt, akinek a gondja egyformán kiterjed az összes pásztorokra és az egész nyájra. A pápai primátusnak ez a levél egyik legelső tanuja; in actu exercito: a hatalom tényleges, ellenmondás nélküli gyakorlását bizonyítja az első század végén.

Jellemző az is, hogy a kezdeményezés Rómából indul, anélkül, hogy Korinthus erre kérte volna. A hatalom teljesnek mutatkozik: területileg Korinthus, az Itálián kívüli város, nem tartozott Róma tartományi körzetébe. A római egyház joghatóságának nincs területi határa. Ez a hatalom nemcsak oktatásban, buzdításban, tanításban merül ki. A levél 58. és 59. fejezete már érezteti a földi és égi hatalom összefüggését, mely az egyházi közösségből való kizárással (excommunicatio) a kiközösítettek örök üdvét teszi kockára. Tanító, kormányzó, büntető hatalommal szól Kelemen a korinthusiakhoz. Ő állapította meg, lehet-e, mikor letenni a püspököket. És szavát megföllebezhetetlennek érezzük.

Az *egyházi rendnek*, a püspököknek, papoknak, diakónusoknak, *isteni eredetét hangsúlyozza* a levél, a klérus és a nép közti különbséget; már használja az azóta általánossá vált *laikus* szót a világiak megjelölésére (40, 5).

Az egyházi rendnek legfőbb feladata a liturgia végzése. A liturgiában a főcselekmény az *áldozati* adományok bemutatása. A szentmise áldozat-jellege ezekből a megjelölésekből is kicsendül. A római liturgia fegyelmét, rendjét sugározza Szent Kelemen levele; belső szépségei ragyognak azon a magasztaló és hála-imádságon, mely talán praefatioként, eucharistiaként is elhangzott az Egyházban (59, 4—61, 3).

Ez az imádság és a levél többi részei — akaratlanul is — a római egyház *hitének* tanui. A Szentháromság személyeit esküvel említi (58, 2), pedig jól ismeri az ószövetségi eskütörvényt, hogy csak az Úr nevében lehet esküdni; ő ugyanezzel a formával (él az Isten, él Jézus és a Szentlélek) esküszik a második és a harmadik isteni személyre; ezzel kifejezi hitét a háromszemélyű egy Istenben. *Jézus Istenségét* a nagy hálaadó imádság hangsúlyozza, a *feltámadásról* két fejezet tárgyalt (24, 25).

Az egyház benső élete, az ősi bűnbánati fegyelem, a bűnvallás (gyónás), a vezeklés, a bűnbánat érzése, az egyháznak a bűnbánókért végzett imádsága azok a mozzanatok, melyek az ősegyház bűnbánati fegyelmének tartalmát és liturgiáját adják.

Nagyon értékes történelmi adatokat őriz meg a levél, a neroi üldözés, Péter és Pál apostolok Rómában történt vértanúsága (köztünk 6, 4), Pál apostol életének több, másutt nem említett mozzanata (hét-szeri fogsága, a nyugat határait, Hispá-

niába való eljutása, stb.), a nérói üldözésszadista kegyetlensége (Dirke és a Danaidák kínjainak utánzása) ebből a levélből ismeretese az utókor számára. A levél elején említett bajok (1, 1) nyilván a domitianusi üldözésre utalnak. Hogy nem ír részletesen, talán azért van, mert a császár még él, az üldözés még nem szűnt meg. Ezért is meg-
ható a keresztények nagylelkűségére, hogy ily körülmények közt is *imádkoznak a fedelmekért* (60, 61).

A levél sok példát merít az ószövetségből. Vannak, akik ebből Kelemen zsidó származására következtetnek. Aligha jogos ez a következtetés; az ószövetségi Szentírás ismerete oly embernél, aki évtizedekig hirdette az ígét, melyet az apostolfejedelmek iskolájában tanult meg, nem bizonyíték zsidó származása mellett. Levelében a görög szellem ismeretét és a rómaiak nagyszerű vonásait, jogérzékét, rendszeretét is felfedezhetjük.

Az apostoli kor szelleme árad ebből a levélből, a keresztény életeszmény csodálatos vonásai, mint a Didachéból és a Diognetoszhoz írt levélből.

A Szent Kelemennek tévesen tulajdonított többi iratok.

1. Van egy ú. n. *második* levél is, melyet Szent Kelemen írt volna a korinthusiakhoz. Ez azonban a második század közepén írt homília, nem Szent Kelemen levele.

2. Két levél *a szűzekhez*; a 3. században írták őket.

3. Az ál-kelemení iratok (Pseudo-clementinák) Kelemen megtérését mondják el, Péternek Simon mágussal való vitáját. Ezek egyik kiadása a *Recognitiones Clem.*; a másik a *Homiliae Clem.*, húsz Szent Péternek tulajdonított homília.

Római Szent Kelemen életének további sorsa. A Pseudoclementinák szerint Kelemen a Flaviusok császári méltóságra emelkedett családjának lett volna a tagja. Volt (Funk), aki Titus Flavius Clemens-szel azonosította. Ezek az iratok azonban nem számítanak történelmi forrásnak.

Szent Kelemen vértanúságát egy 320 után írt *Martyrium S. Clementis* c. irat beszéli el. Ennek is egy hibája van; két század választotta el az esemény idejétől. Igaz, hogy a túlzott bizalmatlanság a legendák iránt már sokszor maradt szégyenben; későbbi adatok, ásatások stb. igazolták a legendát. Szent Cirill és Metód, mikor a Fekete-tenger északi partjain térítettek, megtalálták Szent Kelemen sírját, ereklyéit magukhoz vették és elvitték Rómába. Ez a történelmi tény nyilván azon a hiten alapszik, hogy Szent Kelemen valóban száműzték, száműzetésben halt meg (vértanuhalállal?); sírját a keresztények tiszteletben tartották.

Levelét Funk: *Patres Apostolici* kiadása alapján fordítottuk.

b) Római Szent Kelemen levelének szövege.

Az Istennek Rómában állomásozó egyháza az Isten egyházának, mely Korinthusban állomásoz, azoknak, akik a szentségre hiva-

talosak Isten akaratából a mi Urunk Jézus Krisztus által. Sokasodjék meg Jézus Krisztus által a mindenható Isten kegyelme és békéje bennetek.

1. Testvérek, azok miatt a váratlan és egymást követő bajok és viszontagságok miatt, melyek velünk estek meg, csak halasztással fordíthattuk figyelmünket a ti dolgaitokra, melyek kívánják közbelépésünket, arra az alávaló és elvetemült lázadásra, mely annyira nem illik Isten választottaihoz. Ezáltal néhány vakmerő és elszánt ember szemtelenségében odáig jutott, hogy eddig tisztos és nemes neveteket, mely eddig méltó volt mindenki becsülésére, most módfelett szidalmazták. 2. Ki volna olyan, aki köztetek járt, hogy ne dicsérte volna minden erényben bővelkedő, szilárd és állhatatos hiteteket, ne csodálta volna józan és mértéktartó jámborságokat Krisztusban, ne magasztalta volna dicséretes és nagylelkű erkölcsiteket a vendégek elfogadásában és ne gondolt volna titeket boldognak tökéletes és biztos tudományotokért? 3. Mert személyválogatás nélkül tettetek minden jót, az Isten törvényein jártatok, előljáróitoknak engedelmesek voltatok és presbytereiteknek a kellő tiszteletet megadtátok; az ifjakat tisztos és szerény erkölcsökre neveltétek, az asszonyokat feddhetetlen, tisztos és szemérmes életmódra készítettétek; arra tanítva őket, hogy szeressék férjeiket, mint hivatásuk kívánja; hogy az engedelmisség igájában megmaradva komolyan vezessék háztartásaikat, hogy minden tisztességben éljenek.

II. Mindnyájan alázatosak voltatok, hiú fennhéjázás nem volt a ti szokástok; inkább alávetettétek magatokat másoknak, sem mint hogy másokat vetettetek volna magatok alá, szívesebben adtatok, mint kaptatok. Megelégedtetek azzal, amit Krisztus adott útravalóul; rája figyelmezve szíves szeretettel fogadtátok meg szavait és az ő szenvedéseire szegeztétek szemeteket. 2. Így mélységes és bőséges béke uralkodott köztetek, mindnyájatokban a jótevésnek telhetetlen vágya; a Szentlélek áradása betöltött benneteket. 3. Szent elszántsággal telve, őszinte buzgósággal, jámbor bizakodással tártátok ki karjaitokat a mindenható Istenhez, könyörögve, legyen irgalmas hozzátok, ha akaratlanul valamit vétettetek. 4. Éjjel-nappal szorgoskodtatok az egész testvériségért, hogy a választottak száma irgalmas szeretetek és megértések által üdvösséget nyerjen. 5. Őszinték és egyszerűek voltatok, a vett sértéseket nem tartottátok elmétekben. 6. Utálkoztatok minden zendülésen és szakadáson; fájt nektek felebarátotok vétke, az ő hibáikat magatokéi gyanánt bántátok. 7. A jótettet sohse sajnáltátok, *minden jótetre készen álltatok.*⁶¹ 8. Életmódotok erényekkel ékes és dicséretes volt, mindent Isten félelmében tettetek, az Isten törvényei és parancsai szívetekbe voltak írva.

III. Tisztességben és bőségben nem volt hiánytok és beteljesedett rajtatok az írás: Evett, ivott, jól élt és elhízott a kedves, az-

⁶¹ Tit. 3, 1.

tán visszarúgott.⁶² 2. Ebből a forrásból fakadt a féltékenységi és irigységi, a viszály és pártosság, üldözés és lázadás, háború és fogás. 3. Ezért támadt a dicstelen a dicsőséges, a bectelen a becsületes, az esztelen az eszes, az ifjú az öreg ellen. 4. Ezért távozott el az igazság és a béke, mivel mindegyik elhagyta az Isten félelmét és vakoskodik az ő hitében, nem követi törvényeit, nem él Krisztushoz méltó életet, hanem gonosz szívének vágyai után indul, visszatér ahhoz a gonosz és istentelen irigységhez, mely által a halál is a világra jött.

(IV. 1—6. *Mert hiszen meg van írva, irigységből ölte meg Káin Ábelt. Gen. 4, 3—8.*) 7. Látjátok tehát testvéreim, féltékenységi és irigységi okozta az első testvérgyilkosságot. 8. Féltékenységi miatt kellett Jákobnak Ézsau testvére elől menekülnie. 9. Féltékenységi miatt keresték Józsefet halálra, ezért került rabságba. Féltékenységi miatt kellett Mózesnek Egyiptom királya, a fáraó elől menekülnie, mikor saját népéből valaki ezt mondta neki: *Ki tett bírónak fölöttünk? Tán engem is meg akarsz ölni, mint ahogy tegnap megölted az egyiptomit?*⁶³ 11. Irigységi miatt vetették ki Áront és Máriát a táborból.⁶⁴ 12. A féltékenységi lökte le Dátánt és Abiront élve az alvilágba, mikor lázadást szítottak Isten szolgája, Mózes ellen.⁶⁵ 13. Ugyancsak az irigységi miatt kellett Dávidnak nemcsak idegenektől, hanem az őt üldöző Saul királytól is szenvednie.

⁶² Deut. 32, 15.

⁶³ Exod. 2, 14.

⁶⁴ Num. 12.

⁶⁵ Num. 16.

V. De most már hagyjuk a régi eseteket; vegyük szemügyre a nemrég megdicsőült bajvívókat,⁶⁶ saját korunk nemes példaképeit állítsuk magunk elé. 2. Féltékenység és irigység okozta, hogy akik a leghatalmasabb és legigazabb oszlopaink voltak, üldöztetést szenvedtek és mindhalálig küzdöttek. 3. Vessük szemünket a jóságos apostolokra: 4. Péterre, aki a gonosz féltékenység miatt nemcsak egy, vagy két, hanem sok megpróbáltatást elviselt és így vértanuságot szenvedén, a dicsőség megérdemelt helyére költözött. 5. Féltékenység és vizsály okozta, hogy Pál a béketűrés pályabérét felmutathatta; 6. hétszer verték bilincsbe, menekülésre készítették, megkövezték, Keleten és Nyugaton az igét hirdette, hitének dicső híre messze terjedt, 7. és miután az igazságra tanította az egész világot, és Nyugat határáig ért, az előljárók előtt vértanuságot szenvedett; így távozott el a világból és költözött el a szent helyre; mindvégig a béketűrés legszebb példaképe maradt.

VI. Ezekhez a férfiakhoz, kik szentül fejezték be életüket, a kiválasztottak nagy szerege járult, kik ugyancsak a féltékenység miatt sok kint és gyötrelmet szenvedtek és a legszentebb példát adták nekünk.⁶⁷ 2. A féltékenység miatt szenvedtek üldöztetést a Danaidák és Dirkék kínjával asszonyok közöttünk, kik miután kimondhatatlanul borzasztó kínokat álltak ki, elérték a hit pályafutásának végére és gyenge testükkel a legszebb

⁶⁶ Vértanúkat.

⁶⁷ A Néró-féle üldözésre céloz.

pályabért nyerték el.⁶⁸ 3. A féltékenység idegenítette el a hitvesek szívét férjeiktől és ez fordította visszájára Ádám atyánknak ezt a mondását: „Ez már csont az én csontjaimból és test az én testemből”. (Gen. 2, 3.) 4. A féltékenység és a pártosság dúlt fel nagy városokat és irtott ki gyökeresen nagytömegű népeket.

VII. Ezeket nemcsak azért írjuk, kedveseim, hogy kötelességtekre figyelmeztessünk benneteket, hanem, hogy magunknak ugyanazt emlékünkebe idézzük; mert ugyanazon a küzdőtéren mozgunk és ugyanaz a diadal vár reánk. 2. Ezért hagyjuk a hiú és felszínes gondokat, és a mi hagyományunk dicső és tiszteletreméltó szabályaira térjünk át, 3. és lássuk, mi az, ami szép, ami kellemes és szívesen látott a mi Alkotónk szemében. 4. Nézzünk figyelmes szemmel Krisztus vérére és ismerjük fel, mily drága az az Isten, az ő Atyja előtt, mely üdvösségünkért kiontatván, az egész világnak megszerezte a bűnbocsánat kegyelmét. 5. Tekintsük át a világ minden korszakát és lássuk be, hogy minden nemzedéken át az Isten megadta a bűnbánat lehetőségét azoknak, kik meg akartak térni hozzá. 6. Noé a bűnbánatnak volt hírnöke és kik neki szótfogadtak, megmenekültek. 7. Jónás a niniveieket városuk pusztulásával fenyegette meg; ők azonban engesztelték az

⁶⁸ A Néró-féle üldözés alatt a cirkuszban a keresztény nőket használták fel arra, hogy a mitológia szörnyű jeleneteit eljátsszák: dühös bika szarvához kötötték őket, mint Dirkét; vagy a Danaidák alvilági kínját mutattatták be velük.

Istent bűneikért, könyörgéseikkel megnyerték kegyét és megszabadultak a büntetéstől, bár nem az Isten népe voltak.

VIII. A Szentlélek sugalmazására szóltak az isteni kegyelem követői a bűnbánatról: *Élek én, úgymond az Úr, nem akarom a bűnös halálát, hanem a bűnbánatát,*⁶⁹ hozzátéve ezt a kiváló szót: Térj magadhoz, Izrael háza a te bűneidből. Mondd az én népem gyermekeinek: Ha bűneitek a földről az égig érnek, ha pirosabbak a skarlátnál és feketébbek a ciliciumnál,⁷⁰ és mégis egész szívetekből hozzáam fordulva mondjátok: Atyánk; mint szent népemet hallgatlak meg benneteket.⁷¹ 4. (*Egy más helyen — Iz. 1, 16—20. — ugyancsak a bűnbánatot, a szív megtisztítását sürgeti az Úr.*) 5. Az Úr azt akarja, hogy az ő kedves gyermekei mind részesei legyenek a bűnbocsátnak; azért erősíti meg kijelentését mindenható akaratával.

IX. Miért is igazodjunk az ő fenséges és dicsőséges akaratahoz, esdve kérjük az ő irgalmát és jóságát, könyörülő irgalmához forduljunk és térjünk meg elhagyva a hiú tetteket, pártoskodást és versengést, hisz ezek a halálba taszítanak. 2. Állítsuk szemünk elé azokat, akik fensége dicsőségének tökéletesen szolgáltak. 3. Vegyük például Hénokot, aki engedelmisségében igaznak találtatott és átvitetett a másvilágra úgy, hogy halál nem érte. 4. Noé is hűségnek

⁶⁹ Ezek. 33, 11.

⁷⁰ Fekete kecskeszőrből készült takaró.

⁷¹ Különböző szentírási, helyekből önállóan van összeállítva.

találtatott, a világnak a megújulást hirdette szolgálatával és általa még az állatokat is megmentette az Úr, melyek békében kerültek a bárkába.

X. *(Folytatja a bibliai példák sorát Ábrahámmon, kiemeli az ő engedelmességét és idézi az Isten neki tett ígéreteit. Hite és vendégszeretete által kiérdemelte, hogy öreg korában gyermeke született.)*

XI. *Lótnak Szodomából való menekülése, feleségének sóbálvánnyá változása mutatja az Úr irgalmát a hívő lélekkel szemben, ítéletét az engedetlen, széthúzó asszonnyal szemben.*

XII. *A hit és vendégszeretet mentette meg Ráhabot is, aki Jerikóban befogadta a zsidók kémjeit és ezért a város pusztulásakor megmenekült.)*

XIII. *Legyünk tehát alázatosak elménkben, testvéreim, vessük el a gőgöt és a kevélységet, az esztelenséget és a haragot, és tegyük, ami írva van, mert így szól a Szentlélek: A bölcs ne dicsekedjék az ő bölcsességében, sem az erős az ő erejében, sem a gazdag az ő gazdagságában; hanem aki dicsekszik, az Úrban dicsekedjék keresve őt és cselekedve a jogot és igazságot;⁷² forgassuk elménkben az Úr Jézus beszédeit, melyekkel a méltányosságot és a béketűrést tanította. Így szólt ugyanis: „Legyetek irgalmasok és irgalmasságot nyertek, bocsássatok meg és ti is bocsánatot találtok, ahogy teszték, úgy történik veletek; ahogy adtok, úgy adnak*

⁷² Jer. 9, 23, 24. — I. Kor. I. 31; II. Kor. 10, 17.

vissza nektek, ahogy ítélték, úgy ítélnék meg benneteket; ha jószívűek vagytok, veletek is azok lesznek mások, amilyen mértékkel mérték, olyannal mérnek vissza nektek.⁷³ Erre a parancsra, ezekre a törvényekre sziláróítsuk magunkat és a szent tanítás iránt való engedelmességben járjunk mindig alázattal. Mert azt mondja a szent ige: *Kire tekintsek, ha nem az alázatosra, békeszeretőre és az igéim előtt rettegőre?*⁷⁴

XIV. Igaz és jámbor dolog tehát, testvéreim, inkább engedelmeskednünk az Istennek, minthogy kevélységben és felfuvalkodottságban az átkos pártviszály vezérei és szítói után menjünk. 2. Mert nem kicsi lesz a kárunk, hanem nagy a veszedelmünk, ha könnyelműen azok akaratára bízunk magunkat, akik széthúzásra és zendülésre izgatnak, hogy minket eltávolítsanak attól, ami helyes és jó. Legyünk hozzájuk is jósággal a mi Teremtőnk irgalma és édessége szerint. Mert írva van: *A jóságosak lesznek a föld lakói, az ártatlanok meghagyatnak rajta, a gonoszokat pedig kiirtják róla.* 5. És megint mondja az írás: *Láttam a gonoszt felfuvalkodva és a Libanon cédrusaiként felemelkedve; tovább mentem és íme, már nem volt ott, kerestem helyét és nem találtam. Őrizd meg az ártatlanságot és légy igazságos, mert a békeszerető embernek van ivadéka.*⁷⁵

XV. Csatlakozzunk tehát azokhoz, akik

⁷³ Az Úr szavait szabadon, emlékezetből írja át Kelemen. V. ö. Lk. 6, 36—38. Mt. 6, 12—15.

⁷⁴ Iz. 66, 2.

⁷⁵ Zsolt. 36, 35 sk.

jámborul őrzik a békét, de ne azokhoz, akik csak színleg akarnak békét. 2. *Mert azt mondja az írás: Ez a nép csak ajkával tisztel engem, de szíve messze van tőlem.*⁷⁶ 3. És ismét: *Szájukkal áldottak, szívükben átkot mondtak.*⁷⁷ 4. Másutt pedig: *Szájukkal szerették és nyelvükkel hazudtak neki: szívük azonban nem volt hozzá jó, nem is maradtak hűségesek az ő szövetségéhez.* 5. *Azért némuljanak el a csalárd ajkak, melyek az igazra rágalmat szórnak. És ismét: Pusztítsa el az Úr az összes hamis ajkakat, a hivalkodó nyelvet; akik azt mondták: felmagasztaljuk nyelvünket; ajkunk a mi hatalmunkban van; ki a mi Urunk?* 6. *A nélkülözők nyomora, a szegények nyögése miatt most felkelek, úgymond az Úr; megszabadítom őket; bizalommal bánok vele.*⁷⁸

XVI. Krisztus ugyanis azoké, akik alázatosan éreznek maguk felől, és nem azoké, akik nyája fölé gőgösködnek. 2. Az Isten fölségének jogára, az Úr Jézus Krisztus, nem a dőlyf fennhéjázásával jött, bár tehette volna, hanem alázatosan, mint ahogy a Szentlélek megmondotta róla.

(*Iz. 53, 1—12. — idézi az Isten szolgájáról, a bűneinkért szenvedő Megváltóról, majd a 21. zsoltár 7—9. verseit, melyek ugyancsak az Úr szenvedésében való alázatosságáról szólnak.*)

17. Látjátok tehát, szeretetteim, mily példakép áll előttünk; ha ugyanis az Úr maga így megalázta magát, mit tegyünk mi,

⁷⁶ Iz. 29, 13.

⁷⁸ Zs. 11, 6.

⁷⁷ Zs. 61, 5.

akik az ő kegyelmének igája alá kerültünk ő általa.

XVII. Kövessük azokat is, kik kecske- vagy báránybőrbe öltözve jártak körül, hogy az Úr eljövetelét hirdessék; Illés, Elizeus és Ezekiel prófétákat említjük és velük együtt azokat, kik kiváló érdemeket szereztek. 2. Nagy dicséretben lett része Ábrahámnak; Isten barátjának nevezték; ő ugyanis az Isten dicsőségére tekintve alázatosan így szólt: *Én azonban por és hamu vagyok.*⁷⁹ 3. Jóbról is ez áll írva: *Jób igaz, bűntelen, szavahihető, istenfélő volt, tartózkodott minden rossztól.*⁸⁰ 4. Mégis azzal vádolta magát: *Senki sem ment a szennytől, még ha egy napig tart is élete.*⁸¹ 5. Mózesről azt mondták: *egyedül hűséges az Úr egész házában* — és az Isten ő általa ítélte meg Egyiptomot csapásokkal és a nép megfenyítésével. De ő, a nagy kitüntetés részese, nem nagyzott beszédében, hanem, mikor a szót hallotta a csipkebokorból, így szólt: *Ki vagyok én, hogy engem küldesz? Gyenge a szóm, és lassú a nyelvem.*⁸² 6. Máskor meg azt mondja: *Én csak a fazék gőze vagyok.*⁸³

XVIII. Mit mondjunk Dávidról, aki ugyancsak nagy dicséretben részesült. Hisz az Úr mondotta róla: *Találtam szívem szerint való férfiút, Dávidot; örökké ható olajjal kentem fel őt.*⁸⁴ 2. Ő azonban azt mondja magáról: *Könyörülj rajtam, Uram, a te nagy irgalmas-*

⁷⁹ Gen. 18, 27.

⁸¹ Jób, 14, 4, 5.

⁸⁰ Jób, 1, 1.

⁸² Exod. 3, 11.

⁸³ Mózes mennybevitale c. apokrif könyvből.

⁸⁴ Zs. 88, 21.

ságod szerint. (Tovább idézi az 50. Zsolt. 3—19. verseit.)

XIX. Ily nagy férfiaknak, kik oly nagy elismerésben részesültek, alázatossága és engedelmes szófogadása nemcsak minket tett jobbakká, hanem az előttünk élő nemzedékeket is, azokat, akik félelemmel és igazsággal fogadták meg szavát. 2. Miért is nyomába szegődven ily nagy és kiváló cselekedeteknek menjünk a béke célja felé, mely kezdettől fogva élénk állítatott és az egész világ Atyjára és Teremtőjére tekintünk és erősen ragaszkodjunk a békének általa nyert kiváló és túláradó adományaihoz és jótéteményeihez. 3. Elmélkedve nézzünk rá és elménk szemével vizsgáljuk az ő hosszútűrő jóakarátát. Nézzük, mily kegyesnek mutatja magát minden teremtményével szemben.

XX. Az eget az ő kormányzó keze hajtja, békében teljesíti az ég az ő akarátát. 2. A nappal és az éjjel, egymásnak gáncsot nem vetve, a nekik rendelt pályafutást végzik; 3. a Nap és Hold és a csillagok kara az ő törvénye szerint hiba nélkül egyetértésben járnak kijelölt útjukon. 4. A föld az ő akaratára szerint meghatározott időben megtermékenyül, hogy embert, állatot és mindent, mi rajta él, bőséges táplálékkal ellásson; nem vonakodik, nem változtat semmit azon, amit az Isten rendelt. 5. Az örvények felkutatathatatlan világa, a tenger mélységének ismeretlen tájai ugyanazon törvényekre hallgatnak. A végtelen tenger tömegét az ő rendelése dagasztja árra és apályra; a neki szabott határokat nem lépi át, hanem úgy tesz,

ahogy parancsolva van. 7. Mert azt mondta az Úr: *Eddig jössz és hullámaid önmagadban törnek meg.*⁸⁵ 8. Az átszelhetetlen Óceán és azok a világok, melyek rajta túl vannak, az Úr ugyanazon törvényeinek kormányása alatt állnak. 9. Békében követik egymást a tavasz, a nyár, ősz, és tél évszakai. 10. Még a szelek állomásai is a maguk idején akadály nélkül teljesítik feladatukat; az örök források, melyek az élet és egészség szolgálói, hiba nélkül adják emléjüket az emberek életének fenntartására; még a legkisebb állatok is békés egyetértésben tartják meg közösségüket. 11. Mindennek a nagy Alkotó, mindenek Ura adta meg a békét és összhangot, jót téve mindennel, elsősorban azonban velünk, akik az ő irgalmasságához menekülünk a mi Urunk Jézus Krisztus által. 12. Kinek dicsőség és fölség mindörökké. Ámen.

XXI. Vigyázzatok, kedveseim, hogy az Úr sok jótéteménye ne váljék mindnyájunk kárhozatára; inkább éljünk méltón színe előtt és tegyük egyetértésben azt, ami előtte jó és kedves. 2. Mert azt mondja valahol: *Az Úr lelke a benső rejtekeit megvilágító fáklya.*⁸⁶ 3. Fontoljuk meg, mily közel van ő, és hogy előtte semmi rejtve nem marad, amit gondolunk, vagy beszélünk. 4. Kell tehát, hogy az ő akarátát cserben ne hagyjuk. 5. Inkább sértsük meg a balga és ostoba, gögös és beszédjükből fennhéjázó embereket, mint Istent. 6. Áhítattal tiszteljük meg az

⁸⁵ Jób, 38, 11.⁸⁶ Péld. 20, 27.

Úr Jézust, aki vérét adta értünk; adjuk meg előljáróinknak a tiszteletet, becsüljük meg az öregeket, az ifjakat neveljük az Úr félelmének fegyelmében, hitveseinket vezessük a jóra. 7. A tisztaság kedves erkölcsé ragyogjon rajtuk, mutassanak alázatos, tiszta és őszinte jóakaratot, tudjanak csendtartással féket tenni nyelvükre, személyválogatás nélkül szeressék egyformán mindazokat, kik az Istent szentül félik. 8. Gyermekeiteket Krisztus fegyelméhez szoktassátok; tanulják meg, mit ér az alázatosság Isten előtt, mily hatalmas az Úrnál a tiszta szeretet, mily jó az ő félelme, mennyire megőrzi mindazokat, kik tiszta elmével szentül élnek benne. 9. Mert ő a gondolat és szándék vizsgálója, kinek Lelke bennünk van; akkor veszi el tőlünk Lelkét, mikor akarja.

XXII. Mindezt megerősíti a Krisztusba vetett hit. Erre buzdít ő a Szentlélek által. (A 33. zsoltár 12—18, 20. versét idézi.)

XXIII. A jóságos és mindenben irgalmas Atya szeretettel van azok iránt, kik őt félik; kegyelmét jóságosan és édesen adja azoknak, akik lelkük egyszerűségével közelítenek hozzá. 2. Ne legyen tehát kétszínű a lelkünk és ne tegyenek felfuvalkodottá bennünket az ő kiváló és nagybecsű adományai. 3. Távol legyen tőlünk az, amit egy írás⁸⁷ mond: Szerencsétlenek azok, akiknek kétszínű a lelkük és kételkednek, mondván. Ezt már atyáink idejében is hallottuk és íme, megvénültünk, de semmi ilyen velünk nem

⁸⁷ Valamely apokrif könyvre utal itt Szent Kelemen.

történt. 4. *Balgák, hasonlítások magalokat a fához; vegyétek például a szőlőtőt; először elveszti a leveleit, aztán kezd rügyezni, majd levelet és virágot hajt; fürtje is először éretlen; végül mégis érett szőlő lesz. Látjátok, rövid idő kell hozzá, míg a fának megéri a gyümölcse.* 5. Bizony, hamar és hirtelen teljesedik az ő végzése, az Írás is bizonyítja: *Hamar jön az Úr és nem késik; hamar jön az Úr templomába; a Szent, kire vártok.*⁸⁸

XXIV. Vegyük szemügyre, kedveseim, hogyan állítja az Úr a jövőendő feltámadást állandóan élénk; ennek mutatta meg a elsejét az Úr Jézus Krisztusban, mikor halottai-ból feltámasztotta. 2. Nézzük csak a maga idejében megmutatkozó feltámadást. 3. A nappal és az éjjel is a feltámadást mutatják nekünk; elhal az éjjel, feltámad a nappal; elillan a nap, rájator az éjjel és üldözőbe veszi. 4. Vegyünk példát a gabonáról. Mi a vetés, hogyan történik? 5. Kimegy a szántóvető és a földet beveti maggal; meztelenül, szárazon esik a földbe, oszlásnak indul; de oszlásából az isteni fölség feltámasztja: egy magból többszörös termés származik.

XXV. Vegyük szemügyre azt a csodadolgot, ami Keleten, Arábiában és a szomszéd földeken történik. 2. Van ott egy madár, fönix a neve. Páratlan ez a madár, ötszáz évig él. Mikor eljön halálának ideje, tömjénből, mirhából és más illatszerekből fészket rak magának; ha betelt az ideje, rászáll a fész-

⁸⁸ Habakuk 2, 3. — Malach. 3, 1.

kére és életét veszti. 3. Rothadt húsából féreg születik; ez döglött állatok nedvéből táplálkozik, pelyhesedik. Ereje megjövén, a fészket, melyben szülőjének csontjai vannak, felemeli, elviszi az arabok földjéről Egyiptomba, annak Heliopolisz nevű városába. 4. Nappal, mindenki szemeláttára ráteszi a fészket a Nap oltárára, aztán visszatér oda, ahonnan jött. 5. A papok pedig megvizsgálják az évkönyveket és megállapítják, hogy az ötszázadik évben tért vissza.

XXVI. Vajjon olyan nagy és csodálatos dolognak kell-e hinnünk tehát azt, hogy a mindenség Alkotója feltámasztja azokat, kik a szent hit reményével jámborul szolgáltak neki, midőn ezzel a madárral is kinyilvánítja nekünk ígéreteinek nagyszerűségét? Azt mondja ugyanis: *Felébresztesz és magasztalak; és: Elpihentem és aludtam; felkeltem, mivel Te velem vagy.*⁸⁹ És Jób mondja: *Ezt a húsomat fogod feltámasztani, mely mind-ezeket átszenvedte.*⁹⁰

XXVII. Ez a remény kösse hozzá szívünket; hűséges ő ígéreteinek beteljesítésében és igazságos ítéleteiben. 2. Maga tiltja a hazugságot; hogy hazudhatna ő? Semmi sem lehetetlen az Istennek, csak a hazugság. 3. Keltsük fel magunkban az ő hitét és lássuk, mily közel áll hozzá minden. 4. Felséges szavával teremtett mindent; az ő szava mindezt meg is semmisítheti. 5. *Vajjon ki kérdezheti tőle, mit tettél? Vagy ki állhat ellen az ő hatalmas erejének?*⁹¹ Mindent úgy tesz,

⁸⁹ Zsolt. 3, 6.

⁹¹ Bölcs. 12, 12.

⁹⁰ Jób, 19, 26.

ahogyan és amikor akarja; amit egyszer elhatározott, az biztosan úgy lesz. 6. Minden az ő szeme előtt van és semmi sem marad előtte rejtve, 7. ha az egek hirdetik az Isten dicsőségét és az ő keze munkáját nyilatkoztatja ki az égboltozat; a nap a napnak adja tovább a szót, az éj az éjnek mondja tovább a tudást; nincs beszéd, nincs szó, melynek hangja ne hallatszanék.⁹²

XXVIII. Mivel tehát az ő látása és hallása mindenre figyelmez, féljük őt és a gonoszok iránt való nemtelen vágyat fojtsuk el, hogy az ő irgalma megvédjen a végső ítéleten. 2. Melyikünk szabadulhat meg az ő erős kezéből? Van-e világ, amelybe átszökhetne, aki előle menekül? Azt mondja az Írás: *Hova menjek, hol rejtőzhetem el színed elől? Ha felszállok az égbe, te ott vagy; ha a föld szélére megyek, ott van a te jobbod; ha a mélységbe veszek szállást, ott van a te lelked.*⁹³ 4. Hová futhatna, hova menekülhetne az ember előle, aki mindent körülfog?

XXIX. Járuljunk tehát hozzá szent lélekkel, tiszta és szeplőtelen kezünket kitarva feléje; szeressük jóságos és irgalmas Atyánkat, aki minket a maga számára kiválasztott. 2. Így van ez megírva (*Deut. 32, 8, 9. és Deut. 4, 34.*).

XXX. Mivel a Szentségesnek vagyunk örökségrésze, tegyük azt, ami szent, kerüljük a megszólást, a tisztátalan és szemérmetlen cselekedeteket, a részegséget, a felforgató törekvéseket, útalatos vágyakat, az

⁹² Zsolt. 18, 2—3.⁹³ Zs. 138, 7—10.

elvetemült házasságtörést és a megvetni való gőgöt. 2. Az *Isten ugyanis a kevélyeknek ellenáll, az alázatosoknak pedig kegyelmet ad.*⁹⁴ 3. Azokhoz csatlakozzunk, akiknek az Isten kegyelmet adott. Oltsuk magunkra az egyetértést, legyünk alázatosak, önmegtartóztatók, legyen tőlünk távol minden sügás-búgás, megszólás; tetteink, ne szavunk legyen megigazulásunk tanuja. 4. + 5. (*Jób. 11, 2, 3.*) 6. Dicsekvésünk legyen az Istenben, ne önmagunkban; útálja a Isten azokat, kik dicsekszenek. 7. Jócselekedeteink bizonyosságát mások adják nekünk, mint ahogy atyáinknak, akik igazak voltak, megadták. 8. Elrugaszkodás, hetykeség és vakmerőség azok sajátja, kik átkozottak az Isten előtt; akiken az Isten áldása, azok mértéketesek, alázatosak és szerények.

XXXI. Keressük tehát az ő áldását és kussassuk fel, melyik az áldás útja. Lélekben idézzük vissza, ami kezdettől fogva történt. Kinek kegyelméből lett Ábrahám atyánk áldott? Nemde azért, mert igazságot és jót cselekedett a hit által! 3. Izsákot bizalommal, a jövő ígéreték ismeretében áldozta fel. 4. Jákob testvére miatt alázatosan elhagyta szállásföldjét és Lábánhoz menekült és szolgálatába állt. Elnyerte Izrael tizenkét törzsének uralmát.

XXXII. Megértjük az ő adományainak nagyságát, ha egyenkint őszinte lélekkel megvizsgáljuk őket. 2. Mert hisz tőle származtak az összes papok és leviták, kik az

⁹⁴ I. Pét. 5, 5.

Isten oltáránál szolgálnak, tőle származott teste szerint maga az Úr Jézus is; az ő ivadéka a Juda családjából való királyok, fejedelmek és vezérek. De a többi törzsek sem maradtak kicsisorban, hiszen az isteni ígértet őrájuk is áll: és ivadékod lesz, mint az ég csillagai. 3. Ezek tehát mind dicsőséget és bőséget örököltek, de nem maguk által, vagy saját igaz cselekedeteik által, hanem az Isten akarata által. 4. Minket, kiket ő Krisztus Jézusban meghívott, szintén nem a magunk önértéke, bölcsességünk, értelmünk, jámborságunk, jótetteink, miket szívünk szentségében tettünk, tesznek megigazulttá, hanem a hit, amellyel a mindenható Isten kezdettől fogva mindnyájunkat megigazulttá tett; neki dicsőség, mindörökkön örökké. Amen.

XXXIII. Mit tegyünk hát testvérek? Elhagyjuk a jótetteket és a szeretetet? Az Isten ne engedje, hogy ez megtörténjék közöttünk; inkább buzgón, serény lélekkel siesünk a jó megtevésére. 2. A mindenség Alkotója és Ura örvendezik a maga tettein. 3. Megszilárdította nagy és legfőbb hatalmával az eget és megfoghatatlan bölcsességével felékesítette őket; a földet is elválasztotta a környező vizektől és saját végzésének mozdulatlan alapjára rögzítette ezeket; az ő parancsa adott életet a földön élő állatoknak; hatalma fogta körül a tengert is és a benne élő állatokat, miután megalkotta őket. 4. Ezen felül a legkiválóbb élőlényt, kit az értelem emel magasra a többi fölé, az embert, saját képmását, szent és sérthetetlen

kezeivel alkotta. 5. Így szólt az Úr: Alkosunk embert képünkre és hasonlatosságunkra; és embert teremtet az Isten, férfiút és nőt alkotott. 6. Miután mindezt befejezte, dicsérte és megáldotta, mondván: Növekedjete és sokasodjatok. 7. Láttuk tehát, az igazak jótettekkel ékeskednek, maga az Úr is örvend saját alkotásán. 8. Ez legyen a mi példaképünk; serényen tegyük meg az ő akaratát és minden erőnkkel álljunk be a jócselekedtek munkájába.

XXXIV. A jó munkás jókedvvel veszi munkája bérét, kenyerét; a lusta és hanyag alig mer gazdájára nézni. 2. Kell, hogy a jótetre kész legyen a lelkünk; az Isten ad ugyanis nekünk mindent. Előre meghirdette nekünk: *Ime, az Úr és a jutalom az ő kezében; hogy mindenkinek megadja munkája szerint.*⁹⁵ Azért buzdít minket, kik egész szívvel hiszünk benne, ne legyünk lusták és lanyhák a jóra. 5. Legyen bizalmunk és dicsőségünk őbenne, vessük magunkat az ő akarata alá és nézzük szorgalmasan az angyalok seregét, hogy teljesítik az ő akaratát. 6. *(Iz. 6, 3. elmondja, hogy magasztalják „Szent, szent, szent”-kiáltással az angyalok Istent.)* 7. Minket is vigyen a lelkünk, hogy békés egyetértésben összegyűlve, egy hangon kiáltunk hozzá; így lesz részünk nagy és dicső ígéreteiben. 8. *(Szent Pál I. Kor. 2, 9-et idézi.)*

XXXV. Mily boldogítók és csodálatosak, testvéreim, az Isten ajándékai! 2. Élet az

⁹⁵ Iz. 40, 10.

örökkévalóságban; ragyogás az igazságban, igazság a szabadságban; hit a bizalomban, önmegtagadás a szentségben: és mindezt még elérheti értelmünk. 3. Mi lehet tehát az, amit a benne bízók számára készít? A Szentséges Alkotó és a korszakok Atyja tudja csak nagyságukat és szépségüket. 4. Mi tehát, hogy részesedjünk ajándékai-ban, álljunk minden erőnkkel azok közé, kik benne bíznak. 5. De hogyan történjék ez, kedveseim? Hogyha hitünk által Isten-ismeretünk megszilárdul, ha azt keressük, ami Isten előtt jó és kedves, ha megteesszük, amit az ő szent akarata rendel, és az igazság útján járunk; elvetjük magunktól az igazságtalanságot, a gonosztságot, fősvénységet, pártoskodást, gazságot, csalást, alattomos-ságot és megszólást, az Isten gyűlöletét, kevélységet, gőgöt, hiú becsvágyat és a vendégek iránt való rosszindulatot. 6. Mert az Isten gyűlöli azokat, kik ilyeneket tesznek, de nemcsak őket, hanem a velük egyetértőket is. 7. Ezt bizonyítja az Írás is (*idézi a 49. Zs. 16—23. verseit.*).

XXXVI. Ez az az út, kedveseim, melyen megtalálhatjuk üdvösségünket, Jézus Krisztust, áldozataink főpapját, gyengeségünk pártfogóját és segítőjét. 2. Általa tekintsünk fel a magas égre; általa szemléljük az Isten szent és fölséges arcát; ő nyitja meg szívünk szemeit; ő derít világosságot balga és sötét szívünkre; ő általa izleljük meg Isten akaratából a halhatatlan tudást; hisz *ő az Isten dicsőségének fénye*⁹⁶ és *annyival kiválóbb*

⁹⁶ Zsid. 1, 3.

az angyaloknál, amennyivel különb nevet örökölt azoknál. 3. Mert írva van: *Ki az angyalait szelekké teszi és szolgálait tűzlánggó.*⁹⁷ 4. Saját fiáról azonban ezt mondotta: *Fiam vagy te, én ma szültelek téged.*⁹⁸ 5. És ismét mondja neki: *Úlj az én jobbomra, míg ellenségeidet lábad zsámolyává teszem.*⁹⁹ 6. Kik az ellenségek? A gonosz emberek, kik ellenállnak az ő akaratának.

XXXVII. Testvérek, katonáskodjunk tehát az ő feddhetetlen parancsai szerint. 2. Nézzük csak meg a vezéreik alatt vitézlő katonákat, mily rendben, engedelmesen, mily szolgálatkészen teljesítik a parancsokat! 3. Nem mind tábornokok ők, nem is ezredesek vagy századosok, hadnagyok és így tovább; mindegyik ott áll a maga során, állomásán és azt teszi, amit a király és a vezérek parancsolnak. 4. A nagyok nem állhatnak meg a kicsinyek nélkül és a kicsinyek a nagyok nélkül; vegyesen vannak kicsinyek és nagyok és ez a célszerű. 5. Például szolgáljon saját testünk; a fej mit se ér lábak nélkül, a láb se fej nélkül. Testünk legkisebb tagjai hasznára vannak és szükségesek az egésznek; sőt valamennyien összetartanak és egynek szolgálnak, hogy ép maradjon az egész test.

XXXVIII. Épen őrizzük tehát a mi egész testünket Krisztus Jézusban és mindenki vesse magát alá felebarátjának a kegyelem neki juttatott adománya szerint. 2. Az erős

⁹⁷ Zsid. 1, 7.

⁹⁹ Zsid. 1, 13.

⁹⁸ Zsid. 1, 5.

támogassa az erőtlent; a gyenge tisztelje az erősebbet; a gazdag legyen bőkezű a szegénnyel, a szegény áldja az Urat, hogy olyan valakit rendelt számára, aki inségén enyhítsen. A bölcs ne szóval, hanem tetteivel mutassa meg tudását; az alázatos ne magáról állítsa, hogy alázatos, hanem várja meg, míg mások mondják róla. Aki megőrizte testét szüzességében, ne dicsekedjék, hisz tudnia kell, kinek adománya az önmegettartoztatás. 3. Vegyük hát szemügyre testvéreim, mily anyagból valók vagyunk, hogyan, mily módon léptünk a világba; ki volt a teremtőnk és Alkotónk, aki minket a nemlétből, sírből és sötétségből, mielőtt születünk volna, adományainak előkészítésével a saját országába bevezetett! 4. Mivel mindenünk tőle van, mindenért neki adjunk hálát, kinek dicsőség mindörökön örökké. Amen.

XXXIX. Csak a balgák, tudatlanok, ostobák és esztelenek nevetnek rajtunk és gúnyolnak minket, midőn gondolatukban kevélykedni akarnak. 2. Mit tehetne a halandó és mi ereje van a földlakónak? (3—4. *Jób. 4, 16—18.*) (5. *Jób. 15, 15; 19, 20.* 6. *Jób. 4, 21; 7—9. Jób. 5, 1—5.*)

XL. Mivel ezekről meggyőződünk és az isteni tudás mélységeibe pillantottunk, mindent a maga rendjén kell elvégeznünk, amit az Úr meghatározott időben tennünk rendelt. 2. Áldozatainkat, liturgiánkat gondosan végezzük el, ne rendetlenül és hanyagul, hanem a megállapított időben és órában. 3. Azt is meghatározta szentséges akaratával, hol és kik mutassák azt be, hogy mindent az

ő végzése szerint ájtatosan megtegyünk és így kedves legyen ez őelőtte. 4. Akik tehát a kijelölt időben elvégzik felajánlásait, kedvesek és boldogok előtte; mert ha az Úr parancsain járnak, nem tévednek el. 5. Még van szabva a főpapnak a maga hivatala; a papoknak is ki van jelölve az ő tisztük; a levitáknak is az ő szolgálatuk. A világi embert a világiak szabályai kötik.

XLI. Testvéreim, mindegyik a maga rendjén jó lelkiismerettel szolgálatának megszabott reguláját el ne hagyja és illően végezze az eucharistiát (hálaadást). 2. Nem volt minden helyen szabad örök, vagy fogadalmi áldozatot, vagy bűnökért, vétkekért engesztelő, tisztulósos áldozatot bemutatni, csak Jeruzsálemben; és ott se lehetett bárhol áldozni, a templom szentélyében az oltárnál, miután a főpap és az említett szolgák előbb gondosan megvizsgálták az áldozati adományt. 3. Akik bármit tesznek azon túl, ami Isten akarata szerint való, a halál fiai. 4. Látjátok hát, testvéreim: minél magasabbrendű tudásban részesedtünk mi, annál nagyobb a ránk váró veszély (ha Isten dolgában nem vagyunk lelkiismeretesek).

XLII. Az apostolokat az Úr Krisztus rendelte nekünk az evangélium hirdetésére; Jézus Krisztust az Isten küldte. 2. Krisztus az Istentől, az apostolok Krisztustól; mind a kettő rendben az Isten akaratából történt. 3. Megkapván tehát a parancsokat és a mi Urunk Jézus Krisztus feltámadása által teljes bizonyosságot nyerve és Isten igéjével megerősítve, a Szentlélekben biztos biza-

lommal eltöltve megindultak, hogy hirdessék az Isten országának eljövetelét. 4. Miután vidékeken és városokban hirdették az igét, lélekben kiválasztván az elsőket, püspökökül és diakónusokul rendelték azok számára, akik a hitre fogékonyak voltak. 5. Ez sem volt újítás; mert már sok századdal előbb szólt az Írás a püspökökről és diakónusokról. Így olvassuk ugyanis valahol: *Püspököket állítok nekik igazságban és diakónusokat hitben.*¹⁰⁰

XLIII. És mi volna azon csodálatos, hogy kiknek Krisztus által az Istentől ez volt a feladatuk, az említetteket (püspökül és diakónusul) rendelték? Hiszen Mózes is, *aki hűséges szolga volt az egyházban*, mindazt feljegyezte szent könyvekbe, ami neki parancsolva volt; őt ebben a többi próféták követték és ezzel arról is tanuságot tettek, amit ő törvénybe foglalt. 2. Ő ugyanis, mikor versengés tört ki a törzsek közt a papságért, hogy melyiket ékesítse a papirend dicső neve, úgy rendelkezett, hogy a tizenkét törzsnek feje hozzon mindegyik egy-egy vesszőt, melyen az illető törzs neve legyen írva. Amikor ezeket kézhez vette, nyalábba kötötte és a törzs fejének pecsétjével megjelölte. A szövetség sátrában az Isten asztalára tette. 3. Bezárta a sátrat, lepecsételte a zárat, hasonlóképen a kapukat is. 4. Aztán így szólt: „Férfiak, testvéreim, ame-

¹⁰⁰ Iz. 60, 17. Az idézet nem pontos. Hogy itt Kelemen nem említi a presbytereket, az azért van, mert még mint a Didaché is, beleérti a „püspök” szóba a presbytereket is.

lyik törzs vesszeje kihajt, azt választotta Isten arra, hogy neki a tiszteletet megadja és szolgáljon". 5. Hajnalban összegyűjtötte Izrael egész népét, hatszázezer férfiút, és a törzsek fejeinek megmutatta a pecsétet, kinyitotta a szövetség sátrát és kihozta a vesszőket. És úgy találták, hogy Áron vesszeje nemcsak kihajtott, hanem gyümölcsöt is hozott. 6. Mit gondoltok testvéreim, tán Mózes nem tudta előre, hogy ez fog történni? Nagyon jól tudta; de hogy zendülés ne törjön ki Izrael népe közt, úgy cselekedett, hogy csak az egy igaz Isten nevére háruljon a dicsőség, kinek magasztalás mindörökön örökké. Amen.

XLIV. A mi apostolaink is előre tudták azt az Úr Jézus Krisztus által, hogy a püspökség neve miatt viszály fog támadni, 2. ezért, mivel tökéletesen előre látták az eseményeket, a nevezetteket állásukba rendelték és a következőkre meghagyták, hogy mikor ők elhaláloznak, más, kipróbált férfiak vegyék át szolgálatukat. 3. Ezért is úgy ítéljük, hogy nem igazságos kivetni hivatalukból azokat, akiket vagy az apostolok, vagy más kiváló férfiak iktattak hivatalukba az egész egyházzal egyetértésben, akik feddhetetlenül, alázatosan, nyugodtan és nemes lélekkel végezték a liturgiát Krisztus nyája számára és hosszú időn át mindenkitől jó bizonytságot nyertek. 4. Mert nem lesz csekély a mi vétünk, ha azokat, akik szentül, kifogástalanul mutatták be az áldozatot, a püspökségből kivetjük. Boldogok azok a presbyterek, akik már elhúnytak és gyümölcsös, tökéle-

tes halált értek; nem kell már félniök, hogy valaki kimozdítja őket a nekik való helyről. Mert úgy értesültünk, hogy ti néhányat azok közül, kik tisztességesen éltek, tisztségüktől, melyet becsületesen és kifogástalanul láttak el, megfosztottatok.

XLV. Civakodtok, testvéreim, és féltékenység lobog bennetek azokban a dolgokban, melyek az üdvösségre tartoznak. Megnéztétek-e a szentírásokat, melyek igazak és a Szentlélektől adottak? Bizonyára nem kerülte el figyelmeteket, hogy semmi jogtalan, vagy elvetemült dolgot bennük nem találni. Nincs bennük szó arról, hogy szent emberek az igazakat tisztjükből kimozdították volna. 4. Az igazak szenvedtek ugyan üldöztetést, de a gonoszoktól; börtönbe kerültek, de a gazoktól; megkövezték őket, de az elvetemültek; megölték őket, de azok, akiket bűnös és igaztalan szenvedély tévesztett meg. 5. Ezeket béketűrőn, dicsőséggel szenvedték el. 6. Mert mit mondjunk, testvérek? Talán Dánielt az istenfélők vetették az orszálszoborba? Talán Ananiást, Azariást és Misaelt azok vetették a tüzes kemencébe, akik a fönséges Istennek megadták a neki járó tiszteletet? Nem így van! Kik tették hát ezeket? Elvetemült, minden gazsággal bélelt embereket a düh addig ragadott el, hogy kínzásnak vetették alá azokat, akik szent és feddhetetlen akarattal szolgáltak az Istennek, nem gondolva arra, hogy a fönséges Isten védi és oltalmazza azokat, kik tisztá lelkiismerettel tisztelik az ő hatalmas nevét, melynek dicsőség mindörökön örökké.

Amen! Ők pedig bizakodva, türelemmel szenvedtek; azért a dicsőség és a tisztelet lett örökségrészüik; az Isten felmagasztalta őket és az ő emlékezetébe be vannak írva mindörökön örökké. Amen.

XLVI. Ily példaképek nyomán kell nekünk is járnunk, testvéreim. 2. Mert írva van: *A szentekhez társuljatok; mert kik hozzájuk csatlakoznak, maguk is szentek lesznek.*¹⁰¹ 3. És egy más helyen: Az ártatlannal ártatlan leszel, a választottal kiválasztott, a gonosszal elvetemülsz.¹⁰² 4. Ezért az ártatlanokkal és az igazakkal társuljunk; ők ugyanis az Isten választottai. 5. Miért van köztetek viszály, harag, pártoskodás, szakadás és háborúság? Nemde, egy a mi Istenünk, egy Krisztusunk, egy a kegyelemnek ránk áradó Lelke és egy a mi hivatásunk Krisztusban? Miért tépjük, szaggatjuk szét Krisztus tagjait és miért lázadunk saját testünk ellen; és addig jutunk örületünkben, hogy megfedkezünk arról: egymásnak vagyunk tagjai? Gondoljatok a mi Urunk, Jézus szavaira. 8. Azt mondá: Jaj annak az embernek! Jobb lett volna neki, ha nem született volna, minthogy megbotránkoztasson egyet is választottaim közül; jobb lett volna, ha malomkövet kötöttek volna nyakára és a tengerbe vetették volna, minthogy egyet is megrontson az én választottaim közül.¹⁰³

XLVII. Vegyétek kezetekbe Szent Pál

¹⁰¹ Ezek a szavak a Szentírásban nem találhatók.

¹⁰² Eredeti jelentése — Zs. 17, 26, 27. — az, hogy az Isten mindenkivel érdeme szerint bánik.

¹⁰³ Összevonva Mt. 26, 24. Mk. 14, 21. Luk. 22, 22.

apostol levelét. 2. Mit írt nektek az ő jóhírének elején? 3. Nyilván isteni sugalmazásra magáról, Kéfásról és Apollóról írt hozzátok, mivel akkor is szakadás és pártoskodás volt köztetek. 4. De akkori pártoskodástokból kisebb volt a bűnötök; mert a legkiválóbb apostolok és az ő általuk ajánlott férfiú közt osztogatok meg. 5. De most fontoljátok meg, kicsodák azok, akik titeket megrontanak és testvéri szeretetetek nagy hírnevét, díszét csökkentik. Csunyak bizony, nagyon csunyak azok a dolgok és a keresztény életmódhoz méltatlanok, miket hallottunk; hogy a korinthusiaknak erős régi egyháza ilyen, vagy olyan ember miatt fellázad a presbyterek ellen! 7. Ez a hír pedig nemcsak hozzánk jutott el, hanem a kívülállókhoz is, úgy hogy esztelenségetek miatt az Úr nevét káromolják és magatokra is veszélyt zúdítotok.

XLVIII. Ezt aztán szüntessétek meg hamar; boruljunk le az Úr lábához és sírva könnyörögjünk hozzá esdőn, legyen irgalmas hozzánk, bocsásson meg és állítsa vissza köztünk a régi tiszta és dicső testvéries életmódot. 2. Mert ez az élethez vezető igazság kapuja; mert írva van: *Nyissátok meg az igazság kapuit; belépve rajta, magasztalom az Urat*; 3. *Ez az igazság kapuja; az igazak mennek be rajta.*¹⁰⁴ Sok kapu van nyitva, de az, amelyik az igazság kapuja, ugyanaz, mint amelyik Krisztushoz vezet; boldogok mind, kik rajta bementek és útjukat a szentségen és igazságon át vették, mindent zavartalanul

¹⁰⁴ 117. Zs. 19, 20.

teljesítve. 5. Legyen bár valaki hűséges, legyen bár tehetsége az isteni tudás hirdetésében, legyen bár bölcs a kinyilatkoztatás megítélésében, legyen bár tiszta tetteiben: 6. annál alázatosabbnak kell lennie, minél nagyobbak látszik. Azt keresse, ami mindenkinek, nemcsak magának hasznos.

XLIX. Aki szereti Krisztust, teljesítse az ő parancsait. 2. Ki tudja kimondani az Isten szeretetének kötelékét? 3. Ki tudná leírni szépségének nagyszerűségét? 4. Kimondhatatlan, mily magasra emeli az embert a szeretet. 5. A szeretet az Istenhez köt, a szeretet elfödi a bűnök sokaságát; a szeretet mindent elbír, a szeretet mindent békével tűr; a szeretet nem fér semmi szenny, semmi gőg; a szeretet nem tűri a szakadást, a szeretet nem izgat lázadozva, a szeretet mindent összhangba tesz: a szeretet az Isten választottait tökéletessé teszi; szeretet nélkül semmi sem kedves az Isten előtt. 6. Szereteten fogadott el Isten minket a magáénak; az irántunk való szeretet hajtotta a mi Urunkat, Jézust Krisztust odáig, hogy Isten akaratából saját vérét adta értünk, testét testünkért, életét életünkért.

L. Látjátok hát testvéreim, mily nagy és csodálatos dolog a szeretet; értékét nem lehet szóval kimeríteni. 2. Ki alkalmas rá, hogy benne éljen? Csak azok, kiket az Isten akart alkalmasoknak. Imádkozzunk hát és kérjük az ő irgalmától, hogy bennmaradjunk a szeretetben, büntelenül, emberi indulat el ne tántorítson tőle. 3. Ádámtól mindmáig elmúltak az összes nemzedékek; de

akik az Isten kegyelméből a szeretetben múltak ki a világból, a szentek helyén vannak és amikor megjelenik Krisztus országa, ők is nyilvánvalókká lesznek. 4. Mert írva van: *Vonuljatok el rövid időre szobáitokba, míg haragos indulatom elmúlik; és visszagondolok a jó napra és feltámasztlak benneteket sírjaitokból.*¹⁰⁵ 5. Boldogok vagyunk, kedveseim, ha az Úr parancsait a szeretet összhangjában teljesítjük, hogy a szeretet által bűneink bocsánatát elnyerjük. 6. Mert meg van írva: Boldogok, kiknek gonoszságai meg vannak bocsátva és bűneik be vannak fedve. Boldog az ember, kinek az Úr nem számítja be vétkét és ajkán nincs csalárd-ság.¹⁰⁶ Ezt a boldogságot azok számára hirdetik, kiket Isten a mi Urunk Jézus Krisztus által kiválasztott. Neki legyen dicsőség mindörökön örökké. Amen.

LI. Bármit vétettünk tehát, bármi rosszat tettünk ellenségünk szolgái által elcsábítva, könyörögjünk annak bocsánatáért; azok pedig, akik a lázadásban és pártoskodásban vezetők voltak, a közös reményre tekintsenek. 2. Mert kik istenfélelemben és szeretetben töltik életüket, azok inkább maguknak kívánják a kínzatást, mint felebarátaiknak és azt szeretnék, inkább őket érje a feddés, mint a szépen és igazságosan megőrzött egyetértést. 3. Jobb ugyanis az embernek megvallani vétkét, mint szívét megkeményíteni; mint ahogy kemény lett azok szíve, kik az Úr szolgálja, Mózes ellen lázadást szítot-

¹⁰⁵ Iz. 26, 20. Ezech. 37, 12.

¹⁰⁶ Zsolt. 31, 1, 2.

tak; büntetésük nyilvánvaló lett. 4. Az alvilágba elevenen szálltak le és a halál legel rajtuk. 5. A fáraó seregével együtt, Egyiptom minden főemberével, szekereik és a rajtuk ülők, nem másért merültek el a Vörös-tengerbe, és odavesztek, mint azért, mert balga szívük az Isten szolgája, Mózes által Egyiptom földjén művelt annyi csodajel és csoda láttára is kemény maradt.

LII. Testvéreim, a mindenség Ura semmire sem szorul, semmit sem kíván bárkitől mást, minthogy magasztaljuk őt. 2. Ezt mondja Dávid által. (Zsolt. 68, 31—33.) 3. (Zsolt. 49, 14, 15.) 4. (Zsolt. 50, 19.)

LIII. (Mózes példájára utal, aki a bálványinádásba merült népért közbenjár Istennél; Exod. 32, 7—10.)

LIV. Ki van hát köztetek, aki nemeslelkű, irgalmas, kiben teljes a szeretet? 2. Mondja azt: Ha miattam van a zendülés, a széthúzás, a szakadás, elmegyek, odébb állok, ahová akarjátok és azt teszem, amit a sokaság parancsol, csak Krisztus nyája éljen békében presbytereivel. 3. Ki így cselekszik, Krisztusnál nagy dicsőséget szerez magának és bárhol befogadják őt. Mert az Úré az egész föld és minden határa. 4. Ezt teszik és fogják is tenni azok, akik az isteni életet élik, melyet sohasem kell megbánni.

LV. Hogy a pogányoktól is vegyünk példát: sok pogány király és kormányzó, pestises vész idején a jóshely intésére magát adta halálra, hogy vérével polgártársait megszabadítsa. Sokan forradalmak idején, hogy azt megszüntessék, önként elhagyták orszá-

gukat. 2. A saját népünkben sokat ismertünk, akik magukat adták bilincsbe, hogy másokat attól megváltssanak. Mások szolgaságot vállaltak, hogy ennek árán másokat tápláljanak. 3. Asszonyokról is olvassuk, hogy az isteni kegyelem erejével férfias dolgokat műveltek. *(Említi a bibliai Judit, Eszter példáját.)*

LVI. Imádkozzunk tehát azokért, kik bárminő bűnben leledzenek, adjon az Isten nekik magukbatérést és megalázkodást, hogy ne előttünk, de az Isten akarata előtt hajoljanak meg. Így a róluk való megemlékezés az Isten és a szent hívek előtt, mely irgalmas szívből fakad, számukra gyümölcsös és hatásos lesz. 2. Vegyük fel, kedveseim, a kegyelem igáját, senkinek se váljon ez terhére. Az a figyelmeztetés, melyet adunk másoknak, jó és nagyon hasznos; az Isten akaratához köt bennünket. 3. Erről szól az Írás is. *(Zsolt. 117, 18; 4. Péld. 3, 12; Zsid. 12, 6. 5. Zsolt. 140, 5; 6—15. Jóh. 5, 17—26.)* Ezekből is láthatjátok testvéreim, mily oltalomban részesülnek azok, kiket az Isten fenyít meg. Jóságos Atya ő, azért sujt minket, hogy az ő fenyítése által irgalmat nyerjünk.

LVII. Ti tehát, kik a zendülés okai voltatok, engedelmesen hajoljatok meg a presbyterek előtt; fogadjátok el a bűnbánat jeléül a fenyítést, szívből hajtsatok térdet. 2. Tanuljatok meghajolni; vessétek el dicsekvő és gőgös hengegést; jobb nektek, ha kicsinyek, de jószívűek vagytok, Krisztus nyájában, mint hogy tündökölve bár, de kiessetek az ő reményéből. 3. Mert így szól a minden

erényt magába záró bölcsesség: *Ime az én lelkem beszédét adom elétek, megtanítlak titeket igémre. Mert hívtalak és nem fogadtatok szót, szómat felétek hangoztattam és nem hallgattatok rám . . .*¹⁰⁷

LVIII. Legyünk tehát engedelmesek szentes dicső nevének, meneküljünk a fenyegetés elől, melyet a Bölcsesség az engedetlenek számára kilátásba helyezett, hogy békén éljünk az ő fölséges nevének bizalmában. 2. Fogadjátok el tanácsunkat és nem fogjátok megbánni! Mert ahogy él az Isten, és él az Úr Jézus Krisztus és a Szentlélek, a választottak hite és reménye, úgy biztos, hogy aki alázatosan és állandó türelemmel serényen betölti az Istentől adott törvényeket és parancsokat, bekerül választottként azok számába, kik üdvözülnek Jézus Krisztus által, ki által az Istennek dicsőség mindörökön örökké. Amen.

LIX. Ha pedig valaki nem vetné magát alá annak, amit az Úr általunk kihirdet, tudja meg, hogy nem kis bajnak és veszélynek teszi ki magát; 2. mi pedig mentek maradjunk ettől a vétectől és szüntelenül könyörgünk és esdünk, hogy a mindenek Alkotója választottainak meghatározott számát az egész világon őrizze meg épen az ő szeretett Fia, Jézus Krisztus által, kiben minket a sötétségből a napvilágra, a tudatlanságból az ő neve dicsőségének ismeretére hívott, 3. hogy reméljünk a Te nevedben, ki minden teremtmény ősoka vagy; hogy szívünk látószemével megismerjük: Te vagy egyedül a

¹⁰⁷ Péld. 1, 23—33.

felséges és szent, aki a szent felségben lakozol; aki megtöröd a kevélyek gőgjét, meg hiúsítod a pogányok terveit, felmagasztalod az alázatosakat és a gőgösöket megalázod, te tész gazdaggá és szegénnyé, te ölsz és éltetsz, te egyedül tész jót a szellemekkel, te vagy az Istene minden testnek; beletekintesz az örvényekbe, megvizsgálsz az emberek tetteit; a bajban forgóknak te viszel segítséget, a kétségbeesetteket te szabadítod meg; te vagy minden lélek alkotója és gondviselője; ki megsokasítod a föld népeit és mindenekből kiválasztod azokat, akik téged szeretnek Jézus Krisztus által, aki szerelmes Fiad, kiben minket fölneveltél, megszenteltél, dicsőségre emeltél. 4. Kérünk téged, Urunk, légy segítőnk, oltalmazónk. Kik közülünk szorongattatást szenvednek, azokat tedd szabaddá, az alázatosaknak irgalmaz, az elesetteket karold föl, az inségeseket segéld, a betegeket gyógyítsd, néped tévelygőit térítsd meg; az éhezőket tápláld, a foglyokat váltsd ki, a támasztalanokat támogasd, a kislelkűeket vigasztald; hadd ismerje meg minden nép, hogy csak te vagy az Isten és a te Fiad Jézus Krisztus; mi pedig a te néped és a te legelőd juhait.

LX. Te a világnak örök alkatát műveid által kinyilatkoztattad; te alkottad, Urunk, a földkerekséget, hű maradtál minden nemzedéken át, igazságos ítéleteidben, csodálatos hatalmadban és nagy tetteidben, bölcs alkotásaidban és okos alkotottak megtartásában; jóságos a láthatókban és hűséges azokhoz, kik benned bíznak; kegyes és irgalmas

vagy, bocsásd meg gonoszságainkat, gazságainkat, bűneinket és vétkeinket. 4. Ne tudd be, Urunk, szolgálid és szolgálóid vétkei, hanem tisztíts meg minket igazságodban, igazgasd lépteinket, hogy jámborságban, igazságban, szívünk egyszerűségében járjunk és azt tegyük, ami előtted és fejedelmeink előtt jó és kedves. 3. Kérünk Urunk, ragyogtasd ránk arcodat, hogy békén élvezzük javaidat, védve legyünk hatalmas karod által; fölséges kezed óvjon meg minden bűntől és szabadíts meg azoktól, kik igaztalanul gyűlölnék minket. 4. Adj egyetértést, békét nekünk és minden földlakónak, mint ahogy megadtad atyáinknak, kik hitben és igazságban könyörögtek hozzád (adj békét nekünk), kik meghajolunk erővel teljes és mindenható neved előtt, engedelmesek vagyunk fejedelmeinknek és elöljáróinknak a földön.

XLI. Urunk, te adtad nekik az országgló hatalmat a te nagyságos és kimondhatatlan erőddel, hogy megismervén az általad nekik adott dicsőséget és tisztséget, magunkat nekik alá vessük, a te akaratoddal nem ellenkezve; adj nekik, Urunk, egészséget, békét, egyetértést, erőt, hogy az uralmat, mit te adtál nekik, botlás nélkül gyakorolják. 2. Te vagy, Uram, a századok égi királya, aki az emberek fiainak dicsőséget, méltóságot és hatalmat adsz a földiek fölött; Urunk, te igazgasd szándékaikat arra, ami színed előtt jó és kedves, hogy tőled nyert hatalmukat békén és szelíden használva, a te kegyelmedet elnyerjék. 3. Csak magad adhatod meg

nekünk ezeket és a többi jókat, téged magasztalunk a mi lelkünk pártfogója és főpapja, Jézus Krisztus által, kiben neked dicsőség, fölség, most és nemzedékeken és a századok századain át. Amen.

LXII. Férfiak, testvéreim, eleget írtunk most nektek azokról az ügyekről, melyek a mi benső rendünkre vonatkoznak és amelyek nagyon hasznosak a tisztas élet szempontjából azoknak, kik jámborul és igazság szerint akarnak élni.

Részletesen taglaltuk a hitet, bűnbánatot, tiszta szeretetet, önmegtartóztatást, tisztaságot, béketűrést, figyelmeztetve benneteket: kell, hogy megnyerjétek Isten tetszését igazságosságban, igazságban és béketűrésben; elfeledve a sértéseket, őrizzétek meg az egyetértést a szeretetben, békében, állandó türelemben; így lettek kedvessé előbb említett atyáink is Isten előtt, alázatosak lévén a teremő Atyaisten és minden ember előtt. 3. És erre annál szívesebben intettünk benneteket, mert tudtuk, hogy olyan férfiaknak írunk, kik hűségese, kiváló és az Isten igéjének fegyelmét ismerik.

LXIII. Kell tehát, hogy ily sok és nagy példaképet követve mi is hajtsuk meg nyakunkat és az engedelmisség szerint nekünk járó helyre állva hajoljunk meg azok előtt, kik lelkünk vezetői, hogy megszűnván a hiú lázadás, minden gáncs nélkül elérjünk az igazságban élénk tűzött célhoz. 2. Örömet és boldogságot szereztek nekünk azzal, ha szót fogadtok azoknak, miket a Szentlélekben nektek megírtunk és szenvedélytek törvény-

telen pártütését elfojtjátok azon intés szerint, mit a béke és egyetértés dolgáról e levélben adtunk nektek. 3. Küldtünk hozzátok hűséges és tiszta férfiakat is, kik az ifjúkortól az öregségig hibátlanul éltek velünk, hogy közetetek és köztünk tanuk legyenek. 4. Ezt pedig azért tettük, hogy tudjátok: minden gondunkkal azon voltunk, és vagyunk, hogy hamarosan békesség legyen köztetek.

LXIV. Egyébként pedig a mindeneket vi-
gyázó Isten, ki Ura a szellemeknek és gazdája minden testnek; ki a mi Urunkat Jézus Krisztust kiválasztotta és benne minket saját népének: adjon minden léleknek, ki az ő szent és dicső nevét segítségül hívja, hitet, félelmet, békét, türelmet, nyugodt lelket, önmegtartóztatást, tisztaságot, szemérmességet, hogy kedves legyen színe előtt a mi főpapunk és pártfogónk Jézus Krisztus által, kiben neki dicsőség és fölség, hatalom és tisztesség most és mindörökön örökké. Amen.

LXV. Követeinket pedig: Claudius Ephe-
bust és Valerius Bitot, valamint Fortunatust hamar küldjétek vissza békében és boldogan, hogy minél előbb meghozzák nekünk a várva-várt és hőn óhajtott hírt a békéről és egyetértésről; azért, hogy mi is minél előbb örvendjünk ügyeitek rendbehozásának.

2. A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme legyen veletek és mindazokkal, kiket az Isten ő általa bárhol meghívott; általa adassék neki dicsőség, tisztesség, hatalom, fölség és örök uralom, századoktól fogva mindörökön örökké. Amen.

6. Antiochiai Szent Ignác levelei

a) *Bevezetés.*

Megrendülve olvassuk Antiochiai Szent Ignác leveleit. A kereszttúton járó Üdvözítőnek méltó tanítványa szól hozzánk. Alig van más biztos adatunk rája vonatkozólag, mint amit levelei elárulnak. Eusebius Egyháztörténetéből határozhatjuk meg vértanu-útjának és római vértanuságának idejét. Trajánusz császár idejében ítélték halálra Antiochiában Szent Péternek (aki először Antiochia püspöke volt), és Evodiusnak utódát, Ignácot, Antiochia harmadik püspökét. Levelei szerint másik neve Theophorosz (akit az Isten hordozott); ebből keletkezett a bájos legenda, hogy Ignác volt az, akit gyermekkorában a Megváltó kezébe vett, tanítványai közé állított és azt mondá, ha nem lesztek, mint ez a kised, nem mentek be a mennyek országába (Mt. 18, 2.).

Bizony jó volna tudni, honnét ez az égő szeretet, melynek lángja leveleiből felénk csap! Valóban az Úr közelségét, az ő szívének dobbanását érezzük minden során. Ezért is mondták róla már a régiek, hogy Szent János tanítványa volt. Az apostoli kor lehelletét, Szent Pál szenvedélyes áldozatkészségét, Szent János meleg mélységét, és Péternek, a sziklának, keménységét érezzük írásain.

Akkor írja leveleit, mikor útban van Antiochiából Kisázsian át — gyalogosan — Róma felé. Tíz katona kíséri, úgy bánnak vele, hogy már bennük is előre érzi sorsát. Vadállatok elé viszik Rómába; akik viszik, maguk is, mint a leopárdok. Kisázsiai útján azok az egyházak, melyek az út mentén voltak, tisztelettel fogadják, vigasztalják. Egy-másután jönnek eléje a küldötségek. Egyik-másik kísért is ad melléje, hogy szolgálataira legyen az úton. Megérkezik Szmirnába, ott pihenőt tart. A város püspöke: Szent Polikárp és a hívek nagy szeretettel fogadják a szíriai Antiochia nagytekintélyű püspökét, kinek megadatott, hogy a szenvedő Mester útjait járja. Közben módja van leveleket írni, melyekkel, mint a Mester igazi tanítványa, még utolsó útján is szolgálni akar. Nagy veszedelmek fenyegetik Krisztus nyáját. Helyenkint a *püspöki tekintély* nem tud eléggé érvényesülni. Fiatal a püspök, nem becsülik eléggé; vagy széthúzás, viszály készíti elő a szakadás útját. Ignác ezekben a leveleiben kifejti az egyház belső szervezetét. Isten akaratából, Krisztus rendelése szerint a püspök áll az egyház élén; munkatársai a presbyterek, az áldozópapok; segítői az istentiszteletben és az egyház sokirányú tevékenységében a diakónusok. Ignác hangsúlyozza, ahol a püspök, ott a katolikus egyház (ezt a jelzőt az egyházra ő használta először), a püspök nélkül semmi se történjék.

A másik veszély a *tévtanítások* felől fenyegette az egyházat. Még mindig voltak,

akik azt hirdették, akik keresztény módon akarnak élni, azokra kötelező a mózesi törvény, a körülmetélés, bizonyos ételektől való tartózkodás stb. Már Szent Pál idején, ötven-hatvan évvel korábban, ezek a zsidók bujtogatták a kisázsiai híveket. Ezekkel szemben Szent Ignác is Szent Pál evangéliumát hirdeti. A legnagyobb bajt a dokéták eretneksége okozta. Ezek a tévtanítók már érintkezésben voltak a szíriai, iráni és hellén vallásbölcselekkel, kik magukat nem *hivők*-nek, hanem *tudó*-knak (gnosztikusok) mondták. Ezeknek botránykő volt a testté vált Ige, a megtestesült Istenember; és botránykő volt számukra a szenvedő, a kínhalált halt Isten. Lelkük még egészen a keleti és hellén nézetek rabságában volt; ők lehetetlennek tartották a végtelen szellemi lénynek, az Istennek, a testtel való egyesülését és lázadoztak az ellen a gondolat ellen, hogy az Isten kínhalált haljon. Viszont az evangélium is megfogta őket a maga benső értékeivel. Ezért úgy akartak egyeztetni kereszténység és pogányság közt, hogy azt mondták: Isten ugyan nem vett fel testet, nem is szenvedett kínhalált; mindez csak *látszat* szerint történt (a görög dokein a. m. látszani, azért mondják őket dokétáknak), Krisztus látszattestet vett fel, csak látszat szerint halt meg.

Szent Ignác leveleiből világosan elénk tűnik ez az eretnekség, mely már az apostoli korban is jelentkezett (Szent Pál későbbi levelei és Szent János írásai már bizonyos utalásokat tartalmaznak erre vonatkozólag) és

amely a kereszténység első századaiban a *gnoszticizmus* sok változatában mutatkozik. A későbbi kereszténység hálás Szent Ignác-nak azért, hogy erre vonatkozólag elsőnek körvonalazza a katolikus hitvallást. Nagy erővel domborítja ki a megváltás tényeinek *történeti* voltát. Sokan vetik fel ma is, legtöbbször már tréfásan a kérdést: *hogy került Pilátus a Credo-ba?* Aki Szent Ignác leveleit olvassa, az a legigazibb feleletet is megtalálja: azért, hogy a Credo, a Hitvallás is kifejezze: Krisztus születése, szenvedése, halála, föltámadása nem mítosz, nem a képzelet mesevilágában lejátszódó tény, hanem *történeti valóság*, olyan, mint más események (hadjáratok, békekötések stb.), melyek időpontját az akkori szokás szerint a fejedelem, konzulok, helytartó kormányzásával szokták meghatározni. A mítosz időfölötti: így gondolták a dokéták az üdvösség történetét is; Szent Ignác ezzel szembeállítja: Krisztus Poncius Pilátus és Herodes Agrippa alatt halt meg; ahogy ezek valóságos, történeti személyek, úgy ő is; az ő halála is történeti tény. A Trallesiakhoz (9, 1.) és a Szmirnaiakhoz (1, 1.) írt levélben mintha az Apostoli Hitvallásnak mai mondatait olvasnók. Krisztus istenségét, örök születését az Atyától, időben születését Szűz Máriától többször is kifejti (legpontosabban Ef. 7, 2.); rámutat arra, hogy az ószövetség prófétái Krisztusról jövendöltek és hogy ezek a jövendölések Krisztusban teljesedtek be. Krisztus halála után megjelent a prófétáknak (Filad. 9, 1.; Magn. 9, 2.), amikor hitvallásunk

szerint „alászállt a poklokra”. A doketizmus elleni harcnak köszönjük Szent Ignác azon szavait, melyekből az apostoli egyház hitét ismerjük meg az *Eucharishtiában*. „Az *Eucharisztia* Jézus Krisztus teste, mely bűneinkért szenvedett” (Szmirn. 7, 1.). Más módon is kifejezi ugyanezt a hitet, mikor az *Eucharishtiát* a halhatatlanság orvosságának, a halál ellenszerének stb. mondja.

Szmirnából négy levelet írt: Efézusba, Magnesiába és Trallesbe és a Rómaiakhoz.

A rómaiakhoz írt levele a Szentírás sugalmazott levelei után talán a legszebb gyöngye az egész keresztény irodalomnak. Arra kellett gondolnia, hogy a rómaiak közben járnak érte, ne hajtsák végre rajta az ítéletet. A vértanúság vágya, Krisztus keresztségének szerelme halhatatlan érzésekben tör ki szívéből és adja tollára a krisztusi szív legszebb líráját. Ez a levél arra is alkalmat ad neki, hogy a római egyháznak a többi fölé kimagasló, vezető jellegét mindjárt a címzésben két helyen is kifejezésre juttassa. Szerinte a római egyház *előljár a rómaiak egész területén* és élén áll az egész keresztény szeretetszövetségnek. Ez az agapé, szeretetszövetség pedig: az általa már katolikusnak nevezett Egyház.

Utazása évének (107?) aug. 24-én még Szmirnában van, e napon írja a rómaiakhoz levelét. Aztán megindul, mint versenyző oda, ahol a pályabért elnyeri. Útjának további állomása Troász, az Apostolok Cselekedeteiből is ismert kikötőváros Kisázsia nyugati partján. Itt veszi a hírt, hogy szék-

városában, Antiochiában és az egész Szíriában megszűnt az üldözés. Boldog a pásztor, mert hívei békességet nyertek. Csak ő maga van már soron; híveiért akar kínhalált halni. De a béke visszatértén való örömeikben is részt akar venni. Ezért ír a *filadelfiai, szmirnai egyházaknak* és külön is a szmirnaiak püspökének, *Polikárpnak*. Kéri őket, vegyenek részt az antochiaiak örömeiben, vigyék át üdvözleteit, küldjenek követeket.

Több levelet nem írhatott, mert felsőbb parancsra Troaszból tovább kellett indulnia. Most már hajón: Nápolyig. Ott (Puteoliban) szállt partra Itália földjén Szent Pál is, hogy Rómába jusson. Az ő nyomába akar lépni most Szent Ignác is.

Eusebius szerint el is érte célját; Trajánusz alatt vadállatok elé vetették. Isten gabonája volt, a bestiák foga örölte meg. Vértanúságának leírása a 4. vagy 5. században készült. Ezért nem is foglalkozunk vele. Többet mond minden elképzelésnél a leveleiből felénk sugárzó hősi Krisztus-szeretet.

A görög egyház december 20-án, a római február 1-én ünnepli meg vértanúsága emléke napját.

Leveleiről már Szent Polikárp beszél, Szent Irén és Origenes idéznek belőlük. A Kr. u. 4. században valaki leveleit betoldásokkal hosszabbá tette és hat más levelet írt hozzájuk. De szerencsére megmaradt az eredeti fogalmazású gyűjtemény is, melynek hitelességéhez semmi kétség nem fér. Eusebius mind a hetet ismeri és névszerint felsorolja.

Fordításunk Funk kiadása szerint készült.

b) *Szent Ignác leveleinek szövege.***I. Az efezosiakhoz Ignatios.**

Ignác, más néven Theophorus, a méltán boldog ázsiai efezusi egyháznak, mely áldott az Atyaisten nagy fölségében, és arra van öröktől fogva rendelve, hogy örök és változatlan dicsőségben legyen egyesítve, és az Atya, és Jézus Krisztus, a mi Istenünk akarata által igaz szenvedésben kiválasztatott: Jézus Krisztusban teljes örömet és üdvöt!

Hallottam az Isten előtt nagyon kedves nevetek hírét, melyet a Jézus Krisztusban, a mi Megváltónkban való hit és szeretet által becsületes életetekkel szereztetek; Isten követői vagytok, kiket az Isten vére hívott új életre; a testvéri szeretetet tökéletesen gyakoroltátok; 2. értesülvén ugyanis róla, hogy bilincsben visznek engem a közös névért és reményért, siettetek elém, aki azt reméltem, hogy a ti imádságtok által elérem célomat: hogy Rómában harcoljak a vadállatokkal; ezáltal megérdemeljem az Úr tanítványának nevét; 3. sokaságtokat Isten nevében Onesimus által képviselve fogadtam, kiben kimondhatatlan szeretet él és aki test szerint a ti püspökötök; kívánom, hogy Jézus Krisztus akarata szerint szeressétek és legyetek hozzá hasonlóak. Áldott az Úr, aki kegyesen ily püspököt adott nektek.

II. Arra kérlek benneteket, hogy szolgáltsam, Burrus, az Isten rendeléséből a ti mindenben áldott diakónustok, velem maradhasson a ti dicsőségetekre és püspöktökére. Crocus is, aki Isten előtt is, előtt-

tetek is dicséretes, kiben szeretetek mintaképét küldtetek hozzám, mindenben jól el-látott engem; Jézus Krisztus Atyja gondoskodjék róla Onesimusszal, Burrusszal, Euplusszal és Frontoval; mindnyájatok hozzám való szeretetét általuk ismertem meg. 2. Boldog leszek veletek mindörökké, ha méltónak találhatom. Úgy illik tehát, hogy minden módon magasztaljátok Jézus Krisztust, aki megdicsőített titeket; legyetek tökéletesek az engedelmesség egységében; vessétek magatokat alá a püspöknek és a presbyteriumnak¹⁰⁸ és így legyetek mindenben szentekké.

III. Nem úgy parancsolok nektek, mintha volnék valaki. Bár már Krisztus nevéért bilincset hordok, még nem értem el Jézus Krisztusban végemet. Csak most kezdek tanítvány lenni és úgy szólok hozzátok, mint tanulótársaimhoz. Kellett, hogy ti megerősítetek engem hittel, intéssel, béketűréssel, lelki erővel. 2. Mivel azonban a szeretet nem hagyja, hogy hallgassak felőletek, azért előzetesen buzdítalak benneteket, legyetek egyek az Isten igéjében. Mert Jézus Krisztus, a mi elválaszthatatlan életünk, az Atya igéje; a föld tájain rendelt püspökök pedig Jézus Krisztus igéje által vannak.

IV. Azért kell a püspök igéjében egyesül-nötök, amint teszitek is. Mert a ti jónevű presbyteriumtok, mely dicséretes Istennél, úgy össze van hangolva a püspökkel, mint a lanthoz húrjai. Ezért a ti egyetértétek

¹⁰⁸ Az áldozópapok karának.

összhangzó szeretettel Jézus Krisztust énekli. 2. De ti magatok is legyetek énekkarrá, melyben összezsengve egyetértőn, vegyétek az Isten dallamát egységben, zengjete egyhangon Jézus Krisztus által az Atyának, hogy meghallgasson titeket és megtudja cselekedeteitekből, hogy az ő Fiának vagytok tagjai. Hasznos tehát, hogy sértetlen egységben maradjatok, így mindig részesei lesztek az Istennek.

V. Ha én rövid idő alatt oly kapcsolatba léptem püspökökkel, mely nem emberi, hanem szellemi: mennyivel boldogabbnak tudlak benneteket, kik úgy tartoztok hozzá, mint az Egyház Jézus Krisztushoz és mint Jézus Krisztus az Atyához, hogy minden az egységben csengjen össze. 2. Senki se csalódjék: ha valaki nincs az oltár körzetében, nem részesül az Isten kenyerében. Mert ha egy vagy más ember imádsága oly hatásos, mennyivel hatásosabb a püspök és az egész egyház imádsága! Aki tehát nem jön el a közös istentiszteletre, azt már elragadta a gőg és önmagát már kizárta, elítélte. Mert írva van: *A kevélynek ellenáll az Úr.*¹⁰⁹ Ne szegüljünk hát a püspöknek ellen; csak így maradunk az Istennek alárendelve.

VI. Amíg valaki úgy látja a püspököt, hogy hallgat, annál inkább tisztelje; mert bárkit küld a családfő háza kormányzására, úgy kell azt fogadnunk, mint azt, aki küldte. Nyilvánvaló tehát, úgy kell tekinteni a püspököt, mint az Urat magát. 2. Maga Onesi-

¹⁰⁹ Péld. 3, 34. Zak. 4, 6.

mus módfelett dícséri a ti istenes életmódokat; mivelhogy az igazság szerint éltek mindnyájan és semmi tévtan köztetek nem lakozik; de nem is hallgattok meg senkit többet, hisz valóban Jézus Krisztus szól hozzátok.

VII. Vannak ugyanis olyanok, kik csalárdíccsel az igaz nevet hordják körül, de Istenhez méltatlan dolgokat művelnek; kerüljétek az ilyeneket, mint a vadállatokat. Veszett kutyák ezek, orvul marók; kerüljétek őket, mint akik nehezen gyógyíthatók meg. 2. Egy a mi orvosunk test és lélek számára: aki született és nem-lelt, a testbe szállt Isten, a halálban halhatatlan élet; aki Máriából és az Istentől született, aki először szenvedett és aztán szenvedést nem tűr: a mi Urunk Jézus Krisztus.

VIII. Senki se vezessen félre, mint ahogy nem is hagyjátok magatokat, mert egészen Istené vagytok. Akkor éltek egészen Isten szerint, ha semmi viszályba bele nem bonyolódtok, mely szétszilálhatna benneteket. Engesztelő áldozat vagyok, értetek kerülök oltárra, efezusiak, kiknek egyháza hírneves mindörökké. 2. A testi emberek nem értenek a szellemiekhez, sem a szellemiek a testiekhez, mint ahogy a hit sem érti azt, ami a hitetlenségé, sem a hitetlenség azt, ami a hité. Még amit a testben tesztet, az is szellemi, hisz mindent Jézus Krisztusban cselekesztet.

IX. Találkoztam néhány emberrel, kik utamban elémkerültek; rossz volt a tanításuk. De ti nem engedtetek konkolyt vetni magatok közt, fületeket is befogtátok, hogy

ne is halljátok, amit ezek hirdetnek; hisz az Atya templomának vagytok kövei; az Atya-isten épületéhez vagytok hozzácsiszolva; magasba emelt titeket Jézus Krisztus felvonó szerszáma: a kereszt; a Szentlélek-szolgálat vontatókötélként; a hit volt emelőtök a magasba és a szeretet mutatta az utat az Istenhez. 2. Utitársaim vagytok valamenynyien; Istent hordjátok és az ő templomát, Krisztust és a szentséget hordjátok; díszít benneteket mindenben Krisztus törvénye; ezért is örvendek, hogy alkalmam nyílt ezen írás által veletek beszélni és együtt örülni, mert a másvilágra gondolva az egy Istenen kívül semmit sem szerettek.

X. De a többi emberért is szüntelenül imádkozzatok. Nekik is van reményük a bűnbánatra, hogy megnyerhessék az Istent. Engedjétek meg, hogy legalább tetteitekből tanulhassanak tőletek. 2. Legyetek szelídek haragjukkal, alázatosak fennhájázásukkal szemben; átkaikkal szegezzeétek szembe imádságtokat, tévelygéseiket védjétek ki erős hitetekkel, vad erkölcsöiket szelídségekkel; ne járjatok az ő nyomukban. 3. Irgalmunk által legyünk testvéreikké, de csak az Urat kövessük (mert ki szenvedett el nagyobb igazságtalanságot, kit fosztottak, kit aláztak meg jobban?), hogy az ördögnek valami mérges füve bennetek ne maradjon, hanem hogy test és lélek szerint Jézus Krisztusban maradjatok minden tisztaságban és józanságban.

XI. A végső idők közel vannak; nincs más hátra, hogy tiszteljük, féljük az Istent hosz-

szantűréséért, ne válják az ítéletünkre. Akár a jövőendő haragjától félünk, akár jelenvaló kegyelmét szeressük: akármelyiket a kettő közül: csak Jézus Krisztusban maradjunk az igaz életre. Ellenére semmi se legyen kedves előttetek. Érte hordom körül bilincseimet, mint szellemi gyöngyöket; adja Isten, hogy velük jussak a feltámadásra imádságtok által, melyben mindig részes lenni kívánok, hogy sorsom egy legyen az efezusi keresztényekével, kik az apostolokkal is mindig egyetértettek Jézus Krisztus ereje által.

XII. Tudom, ki vagyok és kiknek írok. Én elítélve, ti irgalmat nyerve; én halálra szánva, ti biztonságban. 2. Összekötő útja vagyok azoknak, akiket úgy ölnek meg, hogy az Istenhez érjenek; Szent Pálnak áldozótársa, aki elérte a vértanuságot és így méltán boldog; bárcsak elérjek én is az ő nyomába, amikor az Istennel egyesülök; ő minden levelében megemlékezett rólatok Jézus Krisztusban.

XIII. Rajta legyetek, hogy gyakran jöjjetek össze az Istennek hálát adni és őt magasztalni. Mert ha nagy számmal gyűltök össze egy helyen, meginog a sátán hatalma és egyetértéstek a hitben megrontja a vészt, mely tőle származik. 2. Semmi sem kiválóbb a békénél, mely által összeomlik az égiek és a földiek minden háborúja.

XIV. Ebből semmi sem marad előttetek, ha tökéletes lesz hitetek és szeretetetek Jézus Krisztusban; ez az élet kezdete és célja; kezdete a hit, célja a szeretet. Ahol ezek ketten összetalálkoznak, ott az Isten; a többi

mind a jó életeszmények előkészítője. 2. Akinek hite van, nem vétkezik, akinek szeretete van, nem gyűlölködik. Gyümölcséről ismerik meg a fát,¹¹⁰ hasonlóképpen tetteikből lehet megismerni azokat, akik Krisztusénak vallják magukat. Mert most nem arra van szükség, hogy minek valljuk magunkat, hanem hogy életünk végéig megmaradjunk a hit erejében.

XV. Jobb csendben lenni, de lenni (kereszténynek), mint dicsekedni, de nem lenni. Jó tanítani, ha valaki, amit tanít, azt meg is teszi. Egy a mester, aki *mondá* és úgy lőn,¹¹¹ de amit csendben tett, az is méltó az Atyához. 2. Aki Jézus igéjét bírja, meghallhatja az ő hallgatását is, hogy tökéletes legyen és szavai által cselekedjék, hallgatása által felismertessék. 3. Isten előtt semmi sem marad rejtve és még titkaink is nyilvánvalók előtte. Úgy tegyünk hát mindent, hogy az Isten lakozik bennünk; az ő templomai vagyunk és ő a mi Istenünk bennünk; aki jelen van és megjelenik színről-színre nekünk, ha igazán szeretjük őt.

XVI. Ne essetek tévedésbe, testvéreim. A házasságtörők Isten országába nem jutnak be. 2. Ha pedig azokat, kik testileg vétkeztek, halállal büntették, mire méltó az, aki hamis tannal megrontja az Isten hitét, melyért Jézus Krisztust keresztre feszítették. Az ilyen szennyessé válván, kiolthatatlan tűzbe kerül; az is, aki hallgat rája.

XVII. Az Úr azért engedte meg, hogy fejét

¹¹⁰ Mt. 12, 33.

¹¹¹ Zsolt. 32, 9.

megkenjék, mert ezzel lehelte Egyházába a halhatatlanságot.¹¹² Be ne kenjen benneteket a világfejedelme rossz szagú tanításával, hogy a vállalt útról el ne ragadjon benneteket. 2. Miért nem vagyunk mindnyájan okosak, akik Jézus Krisztust, az Isten igaz ismeretét megkaptuk? Miért vesznénk el balgán, nem ismerve fel az adományt, amit valóban az Úr adott?

XVIII. Az én engeszteléselem a keresztszellem, mely a hitetlenek számára botrány, nekünk azonban üdvösség és örök élet. *Hol van a bölcs, hol a vitatkozó?*¹¹³ Hol van azoknak dicsekvése, kiket okosoknak mondanak? A mi Istenünket, Jézus Krisztust Isten rendeléséből Mária hordozta méhében: Dávid magvából, de a Szentlélek által; aki megszületett, megkereszteltetett, hogy a vizet megszentelje.¹¹⁴

XIX. Eme világ fejedelme elől rejtve maradt Mária szüzessége, az ő anyasága és hasonlóképen az Úr halála; három nagyhírű misztérium, mely az Isten csendjében ment végbe. 2. Hogyan lett nyilvánvalóvá a világ előtt? Az égen felragyogott a csillag, ragyogása felülmulta valamennyi csillagét; fénye kimondhatatlan volt és csodálatot ébresztett szokatlansága; a nap, hold és a többi csillagok az ő karává váltak, az ő fénye elborította valamennyit; zavarodás lőn, honnét ez a többtől elütő ujdonság az égen. 3. Ettől

¹¹² Mt. 26, 7.

¹¹³ I. Kor. 1, 20.

¹¹⁴ Utalás arra, hogy Jézus a Jordánban megkeresztelkedvén megszentelte a vizet, melyben mi megkeresztelkedünk.

kezdvé megtört minden varázslat, a rontás bilincse szétesett; a tudatlanság tönkrement; amióta az Isten emberként mutatkozott meg az örök élet újságára: a régi ország megingott. Most kezdődött meg, ami kezdettől fogva készen állt Istennél. Azért indult meg minden, mert ő már a halál lerontását tervbevette.

XX. Ha Jézus Krisztus a ti imádságtokért megkönyörül rajtam, az a szándékom, hogy második hozzátok intézendő írásomban, amit most elkezdtem, bővebben kifejem: az új emberről, Jézus Krisztusról, az ő hitéről és szeretetéről, szenvedéséről és feltámadásáról; leginkább, ha az Isten tudtomra adja, mint egyesültök ti mindnyájan névszerint a kegyelem által a hitben, az egy Jézus Krisztusban, aki test szerint Dávidtól származván ember fia is, Isten fia is: hogy osztatlan lélekkel vessétek alá magatokat a püspöknek és a presbyteriumnak; egy kenyérszegéssel;¹¹⁵ ez a kenyér a halhatatlanság orvosszere; gyógyszer, hogy meg ne haljunk, hanem mindig éljünk Jézus Krisztusban.

XXI. Kész vagyok, hogy életemet adjam értetek és azokért, akiket Isten dicsőségére Szmírnába küldtetek; innét írok most hozzátok; Istennek hálát adva, Polikárppal és veletek testvéri közösségben. Gondoljatok rám, miként Jézus Krisztus gondol rátok. 2. Imádkozzatok a szíriai egyházért, honnét Rómába bilincsbbe visznek engem, az ottani hívek utolsóját, mivel méltónak találtattam

¹¹⁵ Az Eucharisztia kenyéréről beszél.

Isten dicsőségére. Istenben, a mi Atyánkban és Jézus Krisztusban, a mi közös reményünkben jól menjen sorotok.

II. A Magnesiabelieknek Ignatios.

Ignác, más néven Theophorus üdvözli az Atyaistenben és Üdvözítőnkben Jézus Krisztusban áldott Magnesia egyházát a Maian-dros folyó mellett. Az Atyaistenben és Jézus Krisztusban sokszorosan üdvözöllek benneteket.

I. Megismertem hívő szeretetközösségtek jó rendjét és örvendve határoztam el, hogy Jézus Krisztus hitében szólok hozzátok. A bilincsek, miket viselek, már most tiszteltetreméltóvá díszítik nevemet és így dicsérem azokat az egyházakat, melyeknek kívánom, hogy egységben maradjanak Jézus Krisztus testével és lelkével. Ő a mi örök életünk. Vele legyen egységünk a hit és a szeretet által; ennek semmit sem lehet elébe helyeznünk. Legyünk egyek Jézussal és az Atyával, kiben a világ fejedelmének minden támadását elviseljük és kivédjük és az Isten bírására jutunk.

II. Abban a szerencsében volt részem, hogy láthattalak titeket Damas püspöktök, Bassus és Apollonius derék presbyterek istenes személyében, és megismertelek titeket Zotion diakónus, szolgatársam által is, akit nagyon óhajtok, mert úgy engedelmeskedik püspökének, mint Isten kegyelmének és a presbyterek karának, mint Jézus Krisztus törvényének.

III. De nektek sem szabad püspöktökkel fiatal kora miatt nagyon bizalmaskodni, hanem az Atyaisten erejére tekintve (mely őt püspökké tette) megadni neki minden tiszteletet; mint ahogy láttam is, hogy a szent presbyterek nem vetik meg őt szemmel látható fiatal kora miatt, hanem okosan az Istenben alávetik magukat neki; nem is neki, hanem Jézus Krisztus Atyjának, aki mindnyájunk püspöke (*felügyelője*). 2. A minket szerető Isten dicsőségére kell tehát színlelés nélkül engedelmeskedni; mert nem ezt a látható püspököt téveszti meg a színlelő, hanem a láthatatlant akarja meg téveszteni. Nem a test szerint való embernek szól a tisztelet, hanem az Istennek, aki a rejtett dolgokat is látja.

IV. Ne csak a nevetek legyen krisztusi (*keresztény*), hanem a szívetek is. Egyesek hivatkoznak ugyan a püspökre, de mindent nélküle tesznek. Ezekről azt gondolom, nincs bennük jóhiszeműség, mivel nem a törvény szerint való az ő gyülekezetük.

V. A dolgoknak végük van és két dolog áll előttünk: a halál és az élet; mindenkinek a maga helyére kell eljutnia. Kétféle érem van, az egyik Istené, a másik a világé. Mindegyiknek megvan a saját vésete. A hitetleneken a világ vésete (képe) van rajta, a hívők pedig a szeretetben az Atyaistennek a pecsétjét nyerik el Jézus Krisztus által. Ha nem törekszünk erősen arra, hogy halálunkban az ő szenvedésével egyesüljünk, az ő élete sincs igazán bennünk.

VI. Az előbb említett személyekben megismertem és megszerettem egész hívő közösségeket; azért buzdítlak benneteket, iparkodjatok mindent az Isten összhangjában cselekedni; a püspök áll az élen, mint Isten helyettese; a presbyterek kara az apostolok nagytanácsát helyettesíti; a nekem oly kedves diakónusokra Jézus Krisztus szolgálata van bízva, aki öröktől fogva az Atyánál volt és az Idők teljében a világon megjelent. Mindnyájan, akik megkaptátok az isteni tisztségeket, kölcsönös tisztelettel legyetek egymás iránt; ne a test szerint értékeljétek felebarátotokat, hanem Jézus Krisztusban szeressétek mindig egymást. Ne legyen semmi köztetek, ami elszakíthatna egymástól, hanem legyetek egységben püspökökkel és az előljárókkal, hogy a halhatatlan élet előképét már most mások okulására megmutassátok.

VII. Mint ahogy az Úr, aki az Atyával egységben van, az Atya nélkül semmit sem cselekedett, sem önmagában, sem apostolai által, ugyanígy ti se tegyetek semmit a püspök és a presbyterek kara nélkül; ne is próbáljátok, hogy amit különválva tesztek, azt helyesnek tüntessétek fel; hanem gyülekezetetekben közös legyen az imádság, közös a könyörgés; egy a lélek, egy a remény a szeretetben, a szent örömben; ezt adja Jézus Krisztus, ennél nagyobb semmi sincs. 2. Mindnyájan úgy egyesüljétek az egy Jézus Krisztusban, aki az egy Atyától jött, nála volt és hozzá visszatért, mint az Isten egy templomában, az egy oltárnál.

VIII. Idegen tévtanok, régi haszontalan mesék meg ne tévesszenek titeket. Ha még mindig zsidó módra él valaki, ezzel azt fejezi ki, hogy a kegyelem még nem jött el. 2. Az istenes próféták ugyanis Jézus Krisztus példája szerint éltek. Ezért volt üldöztetésben részük, az Úr kegyelme világította meg őket, hogy a hitetleneket meggyőzzék: egy az Isten, aki Fia, Jézus Krisztus által kinyilatkoztatta magát; ő az ő örök csendjéből kilépő Igéje; aki mindenben kedves volt az előtt, aki küldte.¹¹⁶

IX. Ha tehát azok, akik a régi törvény szerint éltek, megtértek az új reményre, már nem a szombatot ülik meg, hanem az Úr napját, a vasárnapot. Ezen a napon támadt fel a mi életünk benne, az ő halála által (ezt ugyan néhányan tagadják); de mi e misztérium által nyertük el a hitet és ezért vagyunk rajta, hogy egyedüli mesterünknek, Jézus Krisztusnak legyünk tanítványai. 2. Hogy is élhetnénk nélküle, mikor a próféták is őt várták, mint Mestert, mikor lélekben lehettek csak az ő tanítványai? Ezért támasztotta fel őket eljövén a világra, halottaikból, kire méltán várakoztak.

X. Meg ne történjék, hogy irgalmával szemben érzéketlenek legyünk! Mert ha cselekedeteink szerint bánik velünk, máris elvesztünk! Ha tanítványai lettünk, éljünk is krisztusi, keresztény módon. Aki más nevet

¹¹⁶A Fiúisten öröktől fogva egy volt lényegileg az Atyával; megtestesülése előtt nem nyilatkoztatta ki magát; ezt az állapotot nevezi Szent Ignác csendnek. Ebből lépett ki megtestesülésével.

vesz fel ezen felül, nem tartozik az Istenhez. Vessétek el tehát a régi rossz, savanyú kovászt és változzatok át az új kovász szerint. Ez Jézus Krisztus. Az ő sója óvjon meg a romlástól; különben a romlás szagát észreveszik rajtatok. 3. Esztelen volna Krisztust hirdetni és zsidó módon élni. Nem a krisztusi vallás fogadta el a zsidó vallást, hanem megfordítva, a zsidóság (egy része) fogadta el a kereszténységet, melyben mindazok egyesültek, akik az Istenben hisznek.

XI. Ezeket nem azért írom, mintha rólatok azt gondolnám, hogy ilyen nézetten vagytok, hanem mint aki kicsiny vagyok köztetek, óvni akarlak benneteket, ne ejtsen rabul a hiú tévtan, hanem legyetek egészen szilárd hitben Jézus születéséről, szenvedéséről és föltámadásáról, ami Pontius Pilátus helytartósága alatt történt; mindez valóban, kétségtelenül megtörtént Jézus Krisztussal, a mi reménységünkkel, akitől bárcsak senki el ne szakadna!

XII. Szívesen veszem segítségetek mindenben, ha ugyan megérdemlem, mert bár bilincsben vagyok, ne hasonlítsatok akár-melyiktekhez magatok közül, akik nem vagytok felfuvalkodottak; Jézus Krisztus lakozik bennetek. És tudom, ha dicsérlek benneteket, még jobban elszégyenlitek magatokat, mint ahogy írva van: Az igaz önmagának a vádlója.¹¹⁷

XIII. Legyetek rajta, hogy megszilárduljatok az Úr és az Apostolok tanításában,

¹¹⁷ Péld. 18. 17.

hogy bármit tesztek, az kedvező véget érjen testben és lélekben, hitben és szeretetben, a Fiúban és Atyában és a Lélekben; kezdetben és a végén — a ti kiváló püspökökkel, presbytereitek szellemi módon összefont korszorújával és az Istennek kedves diakónusokkal együtt. 2. Legyetek engedelmesek a püspököknek és egymásnak, mint ahogy a megtestesült Jézus Krisztus engedelmes volt az Atyának, az apostolok Krisztusnak, az Atyának és a Léleknek: hogy test és lélek szerint teljes legyen egységetek.

XIV. Tudom, hogy az Isten van bennetek, azért rövid intést adtam nektek. Gondoljatok rám imádságtokban, hogy megnyerjem Istent, és a szíriai egyházra (melynek nevére nem vagyok méltó; szükségem van ugyanis a ti Istenben egyesült imádságtokra és szeretetetekre), hogy a szíriai egyház a titek imádsága által felüdüljön.

XV. Köszöntenek titeket az efezusiak Szmirnából; innét írok nektek, itt vannak ők, az Isten dicsőségére, mint ti is; Polikárp szmirnai püspökkel együtt mindenben vigasztalásomra vannak. Köszöntenek Jézus Krisztus tiszteletében a többi egyházak is. Isten veletek, legyetek egységben az Istennel, akihez kapcsoljon benneteket elválaszthatatlanul Jézus Krisztus szelleme.

III. A trallesieknek Ignatios.

Ignác, más néven Theophorus az ázsiai Tralles, az Isten, Jézus Krisztus Atyja előtt kedves, szent, kiválasztott és Istenhez méltó

egyházának, mely békét élvez Jézus Krisztus teste, vére és kinszenvedése által (ő a mi reményünk, ha hozzá feltámadunk); az apostolok módján kívánok az egyháznak teljes üdvösséget és köszöntöm sokszorosan.

I. Úgy értesültem, állhatatosan feddhetetlen és bajban meg nem rendülő a ti lelkeitek; nemcsak kölcsön adomány módján, hanem természetetek alapjaiból; így mondta nekem Polybius, a ti püspöktök, aki Isten és Jézus Krisztus akaratából ott volt Szmírnában és engem, a bilincsbevert rabot úgy köszöntött, hogy benne egész közösségeket szemlélhettem. 2. Általa fogadtam a ti istenes jóságtokat és dicsértem Istent, ki nek, mint megtudtam, ti követői vagytok.

II. Mivel úgy engedelmeskedtek a püspöknek, mint Jézus Krisztusnak, úgy látom, nem ember módjára éltek, hanem Jézus Krisztus szerint, aki meghalt értetek, hogy titeket az ő halálába vetve megszabaduljatok a haláltól. 2. Mert úgy kell (és ti úgy is tesztek), hogy a püspök nélkül semmit se cselekedjete, de a presbiterek karának is vessétek magatokat alá, mint Jézus Krisztus, a mi reményünk, apostolainak. Jézusban maradjon életünk. A diakónusok pedig, kik Jézus Krisztus misztériumainak szolgái, minden módon, mindenki előtt becsülésben álljanak. Mert nem az étel és ital az ő tisztségük gondja, ők az Isten egyházának szolgái; azért is, mint tűztől, óvakodjanak minden bűntől.

III. Mindenki tisztelje a diakónusokat, mint Jézus Krisztust; tisztelje a püspököt,

mint az Atya képmását, a presbytereket, mint az Isten nagytanácsát és az apostolok gyülekezetét. Nélkülük egy gyülekezet sem érdemli meg az Egyház nevet. 2. Meg vagyok győződve, hogy ezekről ti is így gondoltok, mert a ti szeretetközösségetek mintaképe nálam van; a ti püspöktök, akinek már a megjelenése is nagy fegyelmező erő, szerénysége pedig hatalom; úgy hiszem, őt még a gonoszok is tisztelik. 3. Mivel szeretlek benneteket, kíméletesen írok, bár azok (a gonoszok) miatt szigorúan is írhatnék. Nem gondolok magamról oly nagyot, bár bilincsben vagyok, hogy úgy parancsoljak nektek, mintha apostol volnék.

IV. Nagy az én hivatásom Istenben, de mérséklek magam, hogy dicsekvés által el ne vesszem. Most még inkább félnem kell és nem szabad azokra hallgatnom, kik magasztálnak. Mert a hízelgők igazában ostoroznak. 2. Mert szeretnék ugyan szenvedni, de nem tudom, méltó leszek-e rá. Az én indulatom ugyan sokaknak nem tűnik fel, de engem keservesen kínoz. Ezért van szükségem szelídségre, ezzel lehet e világ fejedelmét megtörni.

V. Vajjon nem írhatnék-e nektek égi dolgokról? De félek, még fejletlenek vagytok, károtokra lenne; azért bocsássatok meg; ha nem értenétek meg, megfojtana benneteket a magasabb igazság. Mert magam is azért, hogy bilincsben vagyok és van tudásom az égiekről, az angyalok helyéről, a fejedelemségek karáról és szervezetéről, a láthatókról és láthatatlanokról: még nem ér-

demlem meg a tanítvány nevet. Sok minden hiányzik még, csak az Isten ne hiányozzék.

VI. Azért kérlek titeket — nem én, hanem Jézus Krisztus szeretete — csak keresztény táplálékkal éljete, idegen fűszertől, azaz az eretnek tantól — tartózkodjatok. 2. Az eretnekek a saját eszméikkel keverik Krisztust, hitet színlelve; hasonlóan azokhoz, akik mézes borban adják a halálos mérget; aki nem tudja, szívesen veszi a káros gyönyörben magát a halált.

VII. Ezekről tehát óvakodjatok. Akkor sikerül ez, ha fel nem fuvalkodtok és el nem szakadtok Jézus Krisztustól, az Istentől és a püspöktől meg az apostolok parancsaitól. Aki az oltár körzetében van, az tiszta; aki az oltár körzetén kívül van, az nem tiszta; ez annyit jelent: aki a püspök, presbyterium, diakónusok nélkül tesz bármit, annak nem tiszta a lelkiismerete.

VIII. Nem azért írom ezeket, mintha ilyen-félet tudnék rólatok, hanem előre látva az ördög cselvetését, mint kedves fiaimat, meg akarlak védeni benneteket. Ti tehát szelíddé válva újuljatok meg a hitben; a hit az Úr teste; és a szeretetben; a szeretet Jézus Krisztus vére. 2. Egymás ellen ne legyen semmi civódástok. Ne szolgáltassatok a pogányoknak ürügyet arra, hogy néhány esztelen miatt a közösséget, mely az Istenben egyesül, káromolják. Mert jaj annak, aki miatt hívságosan káromolják nevemet egyesek.¹¹⁸

¹¹⁸ II. Kor. 5, 12.

IX. Fogjátok be hát fületeket, ha valaki úgy akar benneteket oktatni, hogy elhagyja Jézus Krisztust, aki Dávid nemzetségéből származott, Máriától született, igazán született, evett, ivott, igazán kínzatást szenvedett Pontius Pilátus alatt, igazán keresztre feszítették és meghalt; látták ezt az égiek, földiek és földalattiak; 2. ő igazán fel is támadt halottaiból, feltámasztotta őt atyja, mint ahogy atyja feltámaszt minket is, kik hiszünk benne, Jézus Krisztusban, aki nélkül nincs igaz életünk.

X. Ha pedig, mint néhány istentelen, azaz hitetlen mondja: ő csak látszat szerint halt meg; akkor ők is csak látszat szerint léteznek. És én miért vagyok bilincsbén, miért kívánok vadállatokkal megküzdeni? Akkor hiába halnék meg. Akkor hazudnék az Úrról.

XI. Óvakodjatok tehát a rossz bujtóágaktól, melyeken halálthozó gyümölcs terem; aki megízleli, tüstént meghal. Ezeket nem az Atya ültette. Mert ha az Atya ültetvénye volnának, meglátszanának rajtuk a kereszt ágai és gyümölcsük romolhatatlan volna. Kínszenvedésében Krisztus ezzel a kereszttel hív benneteket, kik az ő tagjai vagytok. Nem születhetik külön a fej, külön a tagok; megígérte ugyanis az egységet az Isten, aki maga az egység.

XII. Udvözöllek benneteket Szmirnából azokkal az egyházakkal együtt, melyek minden testi-lelki jókkal elláttak engem. Bilincseim, melyeket Jézus Krisztusért hordok, esdve, hogy elérjem Istent, arra kér-

nek, maradjatok meg egyetértésben és kölcsönös imádságban. Úgy illik ugyanis mindannyiutokhoz, és különösen a presbyterekhez, hogy felüdítsétek a püspököt az Atya. Jézus Krisztus tiszteletére és az apostolokéira.

3. Óhajtom, hogy szeretettel hallgassatok rám, nehogy ez a levelem vádirat legyen ellenetek. Imádkozzatok értem is, aki Isten irgalmából a ti szeretetetekre szorulok, hogy méltó legyek a rámváró sorsot elérni, és ne találtassam elveszettnek.

XIII. Köszönt titeket a szmirnaiak és efezusiak szeretszövetsége. Minden imádságokban gondoljatok a szíriai egyházra, melynek nem vagyok méltó nevét viselni, hiszen utolsója vagyok. Köszöntlek benneteket Jézus Krisztusban; engedelmeskedjétek a püspöknek, mint Isten parancsának; épűgy a presbyterek karának. És osztatlan szívvel szeressétek egymást kölcsönösen. Értetek áldozom fel lelkem nemcsak most, hanem mikor Istent megnyerem. Még mindig veszélyben vagyok; de hűséges az Atya Jézus Krisztusban, hogy megtegye az én kérésemet és a titeket; az a vágyam, hogy benne makulátlanok maradjatok.

IV. A rómaiaknak Ignatios.

Ignác, más néven Theophorus annak az egyháznak, mely a felséges Atyának és egy Fiának, Jézus Krisztusnak nagy jóságából irgalmat nyert; az egyháznak, melyet szeret és megvilágosít az, aki mindazt szereti, ami

Istenünk, Jézus Krisztus kedve szerint való; mely előljár a rómaiak területén, mely méltó Istenhez, dicsőséges, méltán magasztalható, dicsérhető, érdemes, tiszta és az egész szeretetszövetség élén áll, Krisztus törvényén jár, az Atya nevét viseli; ezt üdvözlöm az Atya Fiának, Jézus Krisztusnak nevében; azoknak, kik test és lélek szerint az ő törvényeiben egyesültek, megfoszthatatlanul beteltek az Isten kegyelmével és mentek minden idegen színtől, teljes és sértetlen üdvöt kívánok Jézus Krisztusban, a mi Istenünkben.

I. Isten előtt sikerült könyörgéseimmel kiesdenem, hogy kedves arcotokat meglássam, mivel állhatatos voltam ebben a kéresemben; remélem ugyanis, hogy bilincsbeverten köszönhetlek majd benneteket Jézus Krisztusban, ha ez az Isten akarata, hogy méltónak találtassam jó végem elérésére. 2. A kezdet jól van elrendezve, ha elérhetem azt a kegyet, hogy a nekem szánt sorsot akadály nélkül elnyerjem. Aggódok azonban szeretetetek miatt, hogy ártalmamra ne válják. Nektek ugyan könnyű, amit tenni szándékoztok; de nekem nehéz lesz az Urat elnyerni, ha ti nem könyörültök rajtam.¹¹⁹ 2. Mert nem szeretném, ha ti az emberek kegyét keresnétek; keressétek az Istenét, mint ahogy keresitek is. Mert nekem sohse lesz ilyen alkalmam, hogy az Istent megnyerjem, és ti sem tehettek semmi job-

¹¹⁹ Ignác attól fél, hogy a római hívek akár vesztegetéssel, akár a császárhoz való fellebbezéssel megakadályozzák vértanúságát.

bat, mint ha most csendben maradtok. Mert ha hallgattok rólam, az Isten szava leszek,¹²⁰ ha pedig jobban szeretitek testem életét, csak visszhang maradok. 3. Ne szánjatok nekem mást, mint hogy áldozattá váljak, míg készen áll az oltár; ti pedig szeretetből énekkarrá válva zengjétek az Atyának Jézus Krisztusban, hogy Isten Szíria püspökét méltónak találta a vértanúságra napkeletről napnyugatra elhozván őt. Jó a világból az Isten felé elnyugodni, hogy őbenne keljek fel.

III. Senkit eddig meg nem tévesztettetek; másokat inkább tanítottatok (a vértanúságra). Én azt akarom, úgy legyen, ahogy tanítva parancsoljátok. 2. Inkább kérjétek számomra testi-lelki erőt, hogy ne csak beszéljek, de úgy is tegyek; hogy ne csak mondjanak krisztusnak (kereszténynek), de azzá is váljak. Mert ha azzá lettem, akkor lesz igazán krisztusi a nevem; akkor leszek igazán hívő, mikor a világ előtt már nem látszom. 3. Semmi sem jó, ami csak látszat-való. Maga a mi Istenünk, Jézus Krisztus is azóta (hogy meghalt és) megint az Atyánál van, sokkal inkább kinyilvánítja magát. Mert a kereszténység nem rábeszélés műve, hanem a lelki nagyságé,¹²¹ mikor gyűlöletben részesül a világ részéről.

IV. Azt írom, és meghagyom minden egyháznak, hogy szívesen halok meg Istenért, csak ti meg ne akadályozzátok. Kérlellek ti-

¹²⁰ Vértanúsággal az Istent magasztalom.

¹²¹ a béketűrésé.

teket, ne legyen irántam alkalmatlan jószándéktok. Hagyjátok, hadd legyek vadak étke, ha általuk Istenhez juthatok. Isten gabonája vagyok, vadállatok közt őrlődöm, hogy Krisztus tiszta kenyere legyek. 2. Inkább incselkedjete a bestiákkal, hogy koporsómmá váljanak, semmit testemből meg ne hagyjanak, ne legyek, ha elszenderültem, senkinek terhére. Akkor leszek Krisztus igazi tanítványa, ha már testemet se látja a világ. Esedezzetek Krisztushoz értem: ezek a szerzők (a vadállatok fogai) tegyenek áldozattá Istennek. 3. Nem úgy parancsolok nektek, mint Péter és Pál. Ők apostolok, én elítélve; ők szabadok, én mindmáig szolgál. De ha kiszenvedtem, Jézus Krisztus szabadosa leszek és benne szabadként támadok föl. Most vasraverthen tanulom meg, hogy semmit se kívánjak.

V. Szíriától egész Rómáig vadakkal van küzdelmem; éjjel és nappal tíz leopárd rablásában vagyok; ezek az engem őrző szakasz katonái. Ha jót teszek velük, annál gonoszabbak. De az ő komisszáguk javulásomra szolgál; ez ugyan még nem tesz megigazulttá. 2. Bárcsak már végeznének velem a nekem szánt bestiák; az a vágyam, gyorsan rontsanak rám; ugratni is fogom őket, hogy hamar lenyeljenek, nehogy megrettenve érintetlenül hagyjanak, mint néhány nyal megtették. Ha pedig visszakoznának, erővel vonom őket magamra. 3. Legyetek irgalommal hozzám: én tudom, mi válik javamra. Most tanulok csak bele tanítvány-voltomba. Semmi látható, vagy láthatatlan

dolog lelkemet el ne ragadja, hogy Jézus Krisztust bírhassem. Jöjjön rám tűz, vagy kereszt, bestiák hada, vágás, tépés, csont-repesztés, tagok törése, az egész test összezúzása, az ördög minden vad kínzószerszáma: csak Jézus Krisztus legyen az enyém !

VI. Mit használna nekem a világ gyönyöre vagy ennek a földnek országai? Jobb nekem meghalni Krisztusban, mint uralkodni a föld határain. Őt keresem, ki értünk meghalt; őt akarom, aki értünk föltámadott. Újjászületés vár reám. 2. Haggyatok engem, testvérek; ne vessetek gáncsot; élni akarok; ne akartok számomra (az örök) halált; Istené szeretnék lenni, ne adjatok át a világnak, se az anyaggal meg ne csaljatok engem; hadd jussak el a tiszta fényországba; ha odaérek, ott leszek ember. Haggyatok, hadd kövessem Istenemet a kínszenvedésben. Akiben benne van ő, értse meg, mit akarok, szánjon meg, ismerve azt, ami engem még visszatart.

VII. Eme világ fejedelme el akar ragadni és Istent kívánó szándékomat megrontani. Senki se támogassa őt közületek; inkább legyetek enyéim, azaz az Istené. Ne beszéljétek Jézus Krisztusról, ha a világot kívánja szívetek. 2. Féltékenység ne legyen közteket. Még ha jelen volnék közteket és úgy kérnélek, akkor se higgyetek; annak higgyetek, amit most írok. Élve írok nektek és a halált kívánom. Az én szerelmem keresztre van feszítve, nincs bennem anyagszerető tűz, de bennem van az élő víz és azt mondja belül: Jöjj az Atyához. Romlandó étel nekem nem gyönyöröm, sem a jelen világ élvezetei.

Az Isten kenyerét akarom, ez pedig a teste Jézus Krisztusnak, ki Dávid magvából származik és italul az ő vérének akarom; ez a halhatatlan szeretet.

VIII. Nem akarok tovább más emberek módjára élni. Ez így is lesz, ha ti úgy akarjátok. Rajta is legyetek, hogy ti is irgalmat nyerjétek. 2. Rövid levélben kérem tőletek, higgyétek nekem. Jézus Krisztus nyilvánvalóvá teszi nektek, hogy igazat mondom; ő az igazmondó ajak, melyből az Atya szólt igazán. 3. Esdjetek értem, hogy ezt elérjem. Nem test szerint, hanem az Isten ígéje szerint írtam ezeket nektek. Ha eljutok a szenvedéshez, jóakaróim voltatok; ha elesem tőle, rosszakaróim.

IX. Imádságaitokban gondoljatok a szíriai egyházra, melynek most helyettem Isten a pásztora. A püspök helyett most Jézus Krisztus vigyáz rá és a ti szeretetszövetségtek. 2. Én pedig szégyenlem, hogy közük valónak mondanak; nem vagyok rá méltó, utolsójuk vagyok és elvetéltjük. De irgalomra találtam, hogy legyen én is valaki, ha Istent megnyerem. Üdvözlöl titeket az én lelkem és azoknak az egyházaknak a szeretete, melyek Jézus Krisztus nevében úgy fogadtak engem, mintha nem is átutazó volnék. Mert azok az egyházak is, melyek távol estek test szerint való utamtól, minden egyes városba elém jöttek.

X. Ezeket Szmírnából írom nektek az efezusiak által, kiket boldognak fognak hirdetni. Velem van sok mással együtt Crucus, kinek kedves a neve számomra. Akik engem

Isten dicsőségére Szíriából megelőzték Rómába, hiszem, hogy már ismeritek őket; mondjátok meg nekik, már nemsokára odaérek. Mindnyájan istenes emberek, méltók hozzátok; illik, hogy mindenben gondoskodjatok róluk. Ezeket szept. kalendái előtt 9 nappal írtam (azaz aug. 24-én). Üdvözöllek titeket, legyetek mindvégig erősek, békén tűrők Jézus Krisztusért.

V. A filadelfiaiaknak Ignatios.

Ignác, más néven Theophorus, az Atya-isten és Jézus Krisztus, a mi Urunk, ázsiai filadelfiai egyházának, mely irgalmasságot nyert és megszilárdult az Istennel való egységben és osztatlanul örvend a mi Urunk kinszenvedésében és az ő föltámadása által minden kegyelemben bővelkedik. Üdvözlöm az egyházat Jézus Krisztus vérében. Állandó, mindigtartó az én örömöm, leginkább akkor, ha egyesülve maradtok a püspökkel, presbyterekkel és a diakónusokkal, akiket Krisztus törvénye rendelt és saját akaratával meg erősített a Szentlélek által kitartásban.

I. Tudom, hogy ez a püspök nem magától, nem is emberek kedvéért, nem is hiú dicsőségért, hanem az Atya és az Úr Jézus Krisztus kegyelméből nyerte el a közösség vezetésének szolgálatát. Nagyon megcsodáltam az ő szerénységét. Ha hallgat, erősebb, mint mások, kik hiábavalókat mondanak. 2. Összhangban van Isten törvényeivel, mint a lánt húrjaival. Ezért is dicsérem jámbor elméjét, tudván, hogy erényekkel ékes és tökéle-

tes; dicsérem szilárdságát az élő Isten méltányosságában való szelídségét.

II. Az igazság fényének fiai: tartsátok magatoktól távol a szakadást és a tévtanokat; a juhok oda menjenek, ahol a pásztor van. Mert sok farkas talált már hitelre és vészes gyönyörökkel elragadta azokat, kik Istent keresték; de ha egyetértők vagytok, nektek nem árthatnak.

III. Tartózkodjatok a mérges füvektől, melyeket nem Jézus Krisztus gondoz, mivel nem az Atya veteménye. Nálatok nem is találtam szakadást, hanem tisztaságot. Azok, akik Istené és Jézus Krisztusé, a püspökkel tartanak; akik bűnbánattal szívükben visszatérnek az Egyház egységére, azok is Istené lesznek, hogy Jézus Krisztus szerint éljenek. 3. Ne essetek tévedésbe, testvéreim; akik a szakadást szítók után mennek, az Isten országának örökösei nem lesznek; aki idegen tanítás után jár, az nem hisz Krisztus szenvedésében.

IV. Legyetek rajta, hogy egy legyen Eucharisziátok. Mert egy a mi Urunk, Jézus Krisztus teste, egy a kehely az ő vérének egységére, egy az oltár, miként egy a püspök a presbyteriummal és a diakonusokkal, az én szolgatársaimmal; hogy amit tesztek, Isten szerint tegyétek.

V. Testvéreim, szeretetem nagyon akar féltétek és nagy örömmel erősítlek titeket; nem is én, hanem Jézus Krisztus, kinek kegyelméből bilincsben vagyok és ezért félek, mert még nem vagyok tökéletes; de a ti imádságok Istennél tökéletessé tesz, hogy elérjem

Isten irgalmából nekem szánt sorsomat, az üdvösség jóhíréhez menekülve úgy, mint a test szerint jelenvaló Krisztushoz és az apostolokhoz úgy, mint az egyház jelenvaló presbyteriumához. 3. De a prófétákat is szeresük; ők is az evangéliumot hirdették, Krisztusban reméltek, ki által hitükkel az üdvösséget is elnyerték; egyesültek Jézus Krisztussal; szentek ők, méltók a szeretetre és csodálatra. Jézus Krisztus tett róluk tanúságot és bele vannak számítva a közös remény jóhírébe.

VI. Ha pedig valaki nektek a zsidó törvény kötelező voltát hirdeti, ne hallgassatok rá. Mert jobb körülmetélttől tanulni a keresztényt, mint nem körülmetélttől a zsidó törvény kötelező voltát. De ha egyik sem beszél Jézus Krisztusról, előttem az ilyenek síremléknek, síroszlopnak látszanak; csak az ember neve van rajtuk. 2. Meneküljtek hát a világ fejedelmének varázslatától és cseleitől, hogy az ő okossága által szeretetek meg ne fogyatkozzék. De ti osztatlan szívvel őrzitek az egységet. 3. Hálát adok az Istennek, hogy felőletek jó a lelkiismeretem és senki sem dicsekedhetik sem nyíltan, sem titokban, hogy bárkit is megsértettem volna kevéssé, vagy nagyon közületek. És az a vágyam, hogy kikhez szólottam, az sohse váljék ellenük bizonyossággá.

VII. Mert bár egyesek test szerint engem be akartak csapni; de nem lehet becsapni az Istentől eredő lelket. Mert tudja, honnét jó és hová megy¹²² és a titkokat is számon

¹²² Ján. 3, 8.

tartja. Nagy hangon, az Isten hangján kiáltottam, azok közt, akikhez szóltam: Engedelmeskedjete a püspöknek, a presbyteriumnak és a diakónusoknak. 2. Ha pedig azt gyanították egyesek, hogy én ezeket azért mondtam, mert előre tudtam egyesek szakadását: tanum az, aki miatt vasraverettem, hogy nem embertől tudtam ezt. De a Lélek hirdette meg nekem ezeket mondva: A püspök nélkül semmit se tegyetek, testetekre vigyázzatok, mint Isten templomára, szeressétek az egységet, a vizsályt kerüljétek, kövessétek Jézus Krisztust, mint ahogy ő Atyját követi.

VIII. Én tehát megtettem, ami az én dologom volt, mint aki az egységet van hivatva megvédeni. Ahol azonban szakadás és gyűlölség van, ott az Istent nem találni. Az Isten mindenkinek megbocsát, aki bűnbánatot tart, ha visszatér az Istennel való egységre és a püspökkel való közösségre. Bízom az Úr Jézus Krisztus kegyelmében, hogy minden köteléket leold rólatok. 2. De kérlek benneket, semmit se csináljatok veszekedve, hanem Krisztus tanítása szerint. Mikor ilyeneket hallottam egyesektől: „Ha csak nem találom a szent iratokban, azaz az evangéliumban, nem hiszem;” azt mondtam nekik: meg van írva; ők azt felelték: ezt be kellene bizonyítani. De az én okirattárom: maga Jézus Krisztus; hamisítatlan bizonyítványom az ő keresztsége, halála, föltámadása és az általa vett hit; imádságtok által ezek igazolnak engem.

IX. Jók voltak (a zsidó) papok, kiválóbb

azonban a főpap, akire a szentek szentje van bízva, aki egyedül ismeri az Isten titkait; ő az Atyának kapuja, rajta keresztül mennek az Atyához Ábrahám, Izsák, Jákob, a próféták, apostolok és az Egyház. Mindezek az Istennel való egységre mennek. 2. Valami nagyon kiváló van azonban az Evangéliumban: a m Urunk, Jézus Krisztusnak az eljövetele, az ő halála és feltámadása. A próféták őt hirdették előre; az evangélium pedig az örök élet beteljesedése. Jó mindez együtt. Csak maradiatok hívők a szeretetben.

X. Hírül vettem, hogy a szíriai antiochiai egyház imádságtok és Krisztus Jézusban való irgalmasságtok által vsszanyerte a békét. Ezért illik, hogy ti, mint az Isten egyháza, válasszatok egy diakónust, Isten nevében legyen ott képviselőtök és velük együtt örvendjen és dicsőítse az Úr nevét. 2. Boldog lesz az illető Jézus Krisztusban, kit erre a követségre kiválasztotok és nektek is dicsőségekre fog szolgálni. Ha akarjátok, ez nem lesz lehetetlen, az Isten nevéért, hiszen néhány más közeli egyház is küldött már püspököt, vagy papot, vagy diakónust.

XI. Ami pedig a ciliciai Philo diakónust illeti, aki dicséretes férfiú és most nekem szolgál Istenért Rheon Agathopus-szal, aki szintén derék ember, már Szíriából kísér engem életéről is lemondva; mindketten jó bizonyítványt adnak rólatok. Én is hálát adok Istennek értetek, hogy úgy fogadtátok őket, mint az Isten titeket. Akik pedig bántották őket, azoknak bocsásson meg Krisztus kegyelme. 4. Üdvözl benneteket a troasi

testvérek szeretetszövetsége; ismét írok nektek Burrus által, akit tiszteletből az efezusiak és szmirnaiak küldtek velem. Megdicsóít benneteket az Úr Jézus Krisztus, aki az ő bizodalmuk testben, lélekben, hitben, szeretetben, egyetértésben. Üdvözöllek benneteket közös reményünk tárgyában, Jézus Krisztusban.

VI. A szmirnaiaknak Ignatios.

Ignác, más néven Theophorus, az Atya-isten és az ő szerelmes Fia, Jézus Krisztus ázsiai szmirnai egyházának, mely irgalmaságból megnyert minden égi ajándékot, telve van hittel és szeretettel, semmi kegyelemben hiányt nem szenved, az Isten kegyében áll és másokat megszentel: makulátlan lélekben és Isten igéjében nagyon sok üdvöt!

I. Áldom Jézus Krisztust, az Istent, ki titeket oly bölccsékké tett; megfigyeltem ugyanis, hogy ti tökéletesek vagytok az állhatatos hitben, mint akik szegekkel vagytok test és lélek szerint rászegezve az Úr Jézus keresztyére, megszilárdult bennetek a szeretet Krisztus vére által; teljes és erős hittel hisztek a mi Urunkban, aki igazán Dávid nemzetségéből származott test szerint; ő az Isten fia Isten akarata és hatalma szerint, aki igazán a Szűztől született, megkereszteltetett János által, 2. valóban felfeszítetett szegekkel értünk keresztre test szerint Pontius Pilátus és Heródes tetrarcha alatt (ennek gyümölcse vagyunk az ő istenien boldog kínszenvedése által), hogy föltámadván,

mindörökre magasra tartsa zászlaját a szentek és hívők számára az ő egyházának egy testében, legyenek hívei a zsidók, vagy a pogányok közül.

II. Mindezt pedig értünk szenvedte, hogy üdvösségünk legyen; és valóban szenvedett, mint ahogy valóban fel is támasztotta magát. Nem *látszat* szerint szenvedett, mint ahogy némely hitetlen mondja; ezek is csak *látszat* szerint vannak; de úgy is történjék velük a dolog, mint ahogy ők gondolják, legyenek majd testetlen kísértetek.¹²³

III. Én tudom, hogy feltámadása után testben volt és hiszem, hogy most is testben él (az Atyánál). 2. Amikor Péternek és társainak megjelent, azt mondta: *Nyúljatok hozzám, érintsetek meg és lássátok, hogy nem vagyok testetlen kísértet*. És mindjárt megérintették és hívők lettek, akik testével és lelkével egyesültek. Ezért vetették meg a halált és lettek győztesek a halál fölött. Föltámadása után pedig velük evett és ivott, mint akinek teste van, bár lélek szerint egyesült az Atyával.

IV. Ezekre vonatkozólag intelek titeket testvéreim, bár tudom, hogy velem egyet gondoltok. De óvni akarlak benneteket az ember-álarcban megjelenő vadállatoktól, akiket nemcsak hogy ne fogadjatok be, de ha lehet, még csak ne is találkozzatok velük; de imádkozzatok értük, hátha valami bűn-

¹²³ Ignác argumentum ad hominem-et használ. Ha Krisztus csak *látszat* szerint halt meg, akkor a dokéták is csak *látszat* szerint emberek; de legyenek is azok, vagyis testetlen kísértetek (ördögök).

bánatot tartanak, ami ugyan nehéz nekik. Erre az Úr Jézusnál van a hatalom, aki a mi igazi életünk. Mert ha mindezeket csak látszat szerint művelte a mi Urunk, akkor én is csak látszat szerint vagyok vasraverve. Miért is adtam magam halálra, tűzre vagy pallosra, vagy bestiákra? De aki közel van a palloshoz, közel van az Istenhez; aki a vadállatokkal van, már az Istennél van, csak Jézus Krisztus neve ékesítse. Hogy vele szenvedhessek, mindent elviselek, hisz ő az én erősítőm, aki tökéletes emberré lett.

V. Néhány balga megtagadja ugyan őt, de inkább ő tagadja meg azokat, kik inkább a halálnak, mint az igazságnak ügyvédjei; őket sem a próféták, sem Mózes törvénye, de még az evangélium és annyiunk mindmáig tartó szenvedése sem tudták jobb belátásra téríteni. 2. Mert mirőlunk magunkról is ugyanaz a véleményünk. Mit használ ugyanis nekem, ha valaki engem dicsér, de az én Uramat káromolja, tagadva azt, hogy testet vett föl? Aki pedig ezt tagadja, az már teljesen megtagadta Krisztust, maga meg halottvivővé lett. 3. Az ilyenek nevét, mivel hitetlenek lettek, jobbnak látom le sem írni. És Isten mentsen, hogy emlegetsem őket, míg csak észre nem térnek az Úr szenvedése dolgában, melyből a mi feltámadásunk származik.

VI. Senki se maradjon tévedésben: még ha az égiek, a dicsőséges angyalok, a látható és láthatatlan fejedelmek sem hinnének Krisztus szenvedésében, ők is ítélet alá kerülnek. *Aki fel tudja fogni, fogja fel.* Tiszt-

sége miatt senki se bizakodjék el; mert minden a hiten és a szereteten múlik; ennél nincs előbbrevaló. 2. Csak figyeljétek meg, hogy mennyire szembeszállnak azok az isteni akarattal, akik hamisan értelmezik Jézus Krisztusnak számunkra szerzett üdvösségét. Nem a szeretet az ő gondjuk, nem törődnek az özvegygel, árvával, elnyomottal, rabbal, vagy szabaddal, éhezővel, vagy szomszajóval.

VII. Az eucharisziától és a közös imádságtól tartózkodnak, mert nem vallják azt, hogy az Eucharisztia a mi Megváltónknak, Jézus Krisztusnak teste, mely bűneinkért szenvedett és amelyet az Atya jóságával föltámasztott. Akik tehát ellene mondanak az Isten ezen ajándékának, tagadásukkal halnak meg. Pedig hasznos volna nekik a szeretetben megmaradni, hogy fel is támadjanak. Ezekről tehát óvakodjatok és se magán-, se nyilvános beszélgetésben ne emlegessétek őket; de figyelmezzetek a prófétákra, főleg pedig az evangéliumra, mely a kínszenvedést nekünk megmutatja és a feltámadást tökéletesen bizonyítja. A szakadástól pedig úgy óvakodjatok, mint minden rossz kútfejtől.

VIII. Mindannyian legyetek engedelmesek a püspök iránt, mint ahogy Krisztus volt Atyja iránt; a presbyterek karának, mint az apostoloknak; a diakónusokat pedig tiszteljétek, mint az Úr törvényét. Az egyház ügyeiben a püspök nélkül senki semmit se tegyen. Csak az legyen az érvényes eucharisztia, melyet a püspök vezetése mellett vé-

geznek, vagy annak vezetése mellett, kinek ő megbízást ad. 2. Ahol a püspök megjelenik, ott legyen a gyülekezet; mint ahogy: ahol Krisztus van, ott a Katolikus Egyház. A püspök nélkül nem szabad sem kereszteni, sem szeretetlakomát ülni; hanem, amit ő jóváhagy, azt úgy kell tekinteni, mint Istentől helybenhagyottat, hogy jogerős és érvényes legyen minden, amit végeztek.

IX. Egyébként az az észszerű, hogy megint józanok legyünk és míg időnk van, bűnbánattal visszatérjünk az Istenhez. Jó az, ha megadjuk Istennek és a püspöknek is a tiszteletet. Aki a püspököt tiszteli, az az Isten előtt is tiszteletben áll; ki a püspöknek kizárásával végez valamit, az ördögnek tesz szolgálatot. 2. Mindenben legyen most bőségtek a kegyelem által; mert megérdemlitek. Mindenben jól tartottatok engem, titeket is tartson minden jóval Jézus Krisztus. Akár távol, akár közel voltam hozzátok, jóságtokat élveztem. Fizesse vissza nektek az Isten, akit, ha érte mindent elviseltek, meg is fogtok nyerni.

X. Philot, és Reon Agathopust, kik engem Isten kedvéért elkísértek, hogy Krisztus szolgálóiként vendégül fogadtátok, jól tettétek. Ők is hálát adnak Istennek érte, hogy minden jóval gondoskodtatok róluk. Semmi sem vész el számotokra. 2. Engesztelő áldozat lesz értetek az én szellemem és bilincseim; ezeket nem vetettétek meg, nem is szégyelltétek magatokat értük. Titeket sem szégyell majd a leghívebb: Jézus Krisztus.

XI. A ti imádságtok elér a szíriai Antiochia egyházáig, honnét a nekem nagyon kedves bilincsekbe verten mindenkit üdvözlök, tudva, hogy arra a püspökségre, mint valamennyiük utolsója nem vagyok méltó; de az Isten akarata méltatott rá, nem lelkiismeretem miatt, hanem Isten kegyelméből; kívánom is, hogy ez teljesen az enyém legyen; hogy imádságtok által Istent megnyerjem. 2. Hogy most tökéletessé váljék munkátok Isten és emberek előtt, úgy illik Isten dicsőségére, hogy egyházatok egy szent követet válasszon, akinek az Isten tiszte, hogy Szíriába menve, együtt örvendezzen velük, mivelhogy visszanyerték békéjüket, ezáltal nagyságukat és visszaállt az ő közösségük. 3. Méltónak tartom ezt az ügyet arra, hogy valakit közületek levelekkel küldjek oda; hadd magasztalja velük együtt a biztonságot, melyben Isten akarata szerint részesültek és hogy egyházuk imádságtok által már menedéket talált. Mivel tökéletesek vagytok, tökéletest is fogtok kitervelni. Mert az Isten készen van, hogy bőven adjon nektek, hogy ha jót akartok tenni.

XII. Udvozletét küldi nektek a Troas-iak szeretetszövetsége. Innét írok nektek Burrus által, kit az efezusiakkal, a ti testvéreitekkel együtt velem küldtetek. Mindennel jól ellátott engem. Bárcsak mindenki róla venne példát, mert mintaképe az istenes szolgálatnak. Hálával fizessenek neki mindenért.

2. Udvozlöm az Istennek kedves püspö-

köt és a presbyterek karát, valamint szolgatársaimat, a diakónusokat, egyenkint és együttesen mindnyájukat Jézus Krisztus nevében, az ő testében, vérében; kínhalálában és föltámadásában, testi és lelki egyesülésében az Istennel és veletek. Kegyelem, irgalom, béke és béketűrés legyen mindig veletek.

XIII. Üdvözlöm testvéreim családját, feleségükkel, gyermekeikkel; az özvegyek közé sorolt szüzeket is. Legyetek erősek, a Lélek erejében. Üdvözlö titeket Philo is, ki velem van. Üdvözlöm Taviás házát; azt kívánom, legyen erős a hitben, a testi, lelki szeretetben. Köszöntöm Alket, kedves nekem ez a név; a páratlan Daphnos-t is, meg Eutek-nont, névszerint valamennyit. Éljetek az Isten kegyelmében.

VII. Polikárpnak Ignatios.

Ignác, más néven Theophorus, a szmirnai egyház püspökének, Polikárpnak, ki inkább az Atyaistent és az Úr Jézust tekinti püspökének, sok üdvöt.

I. Nagyrabecsülöm istenes elmédet, mely megingathatatlan sziklaként áll (a hitben) és magasztalom Istent, hogy láthattam szent egyéniségedet; bárcsak az Úrban mindig együtt lehetnénk. 2. Kérlek téged a kegyelem által, mely eláraszt, erősítsd pályafutásodat és mindenkit buzdíts, hogy üdvösségüket elnyerjék. Tisztséged méltóságát véd meg minden anyagi és szellemi gondoskodással; legyen gondod az egységre;

ennél semmi sincs fontosabb. Tűrj el mindenkit, mint téged is az Úr, mindenkit viselj el a szeretetben, mint ahogy teszed is. 3. Szüntelenül az imádságnak élj; kérj nagyobb bölcseséget, mint amiben részed van, örködj álmatlan lélekkel. Az Isten példája szerint beszélj mindenkivel: mindenki baját vedd magadra, mint tökéletes bajnok. Ha több a dolgod, több a hasznod belőle.

II. Ha csak a jó tanítványokat szereted, ebből nem érdemelsz különös kegyelmet; inkább azon légy, hogy a rosszindulatúakat szorítsd szelídséggel engedelmességre. Nem minden sebnek ugyanaz a flastroma. Lázás rohamokat zuhannyal csillapíts. 2. *Légy okos mindenben, mint a kígyó és egyszerű, mint a galamb.* Ezért állsz testből és lélekből, hogy a látható dolgokkal békésen foglalkozzál; a láthatatlanokért pedig imádkozzál, hogy nyilvánvalók legyenek számodra, hogy hiányod ne legyen semmiben és bővelkedjél minden adományban. 3. Az idő óhajt téged, mint a kormányos a jó szelet; mint a viharban hányódó a kikötőt; hogy a tieiddel Istenhez érj. Légy, mint Isten bajnoka, józan; a te pályabéred a halhatatlanság és az örök élet; erről biztos a reményed. Mindenben közbenjáró vagyok én számodra és bilincseim, miket csókkal illettél.

III. Akik jólértesültnek mutatkoznak és mégis hitelleneseket tanítanak, azoktól meg ne rettenj. Légy kemény, mint az üllő, melyre rávernek. Nagy bajnok az, aki csapást kap, mégis győz. Az Isten miatt kell

elsősorban mindent eltűrnünk, hogy ő is eltűrjön minket. Légy igyekvőbb, mint vagy. Vedd latra az időket. És várd azt, aki idő fölött van, az időtlent, és láthatatlant, aki értünk láthatóvá lett; az érinthetetlen és szenvedni nem tudót, aki értünk szenvedett; aki mindenhogyan értünk viselt el bajt.

IV. Az özvegyekre legyen gondod; az Isten után te vagy gondviselőjük. Semmi se történjék hozzájárulásod nélkül, te se tégy semmit Isten nélkül, mint ahogy nem is tész. 2. Gyakrabban legyen közös istentisztelet; névszerint hívj meg mindenkit. 3. A szolgákat és szolgálókat meg ne vesd, de ők se bizakodjanak el, hanem az Isten dicsőségére készségesebben szolgáljanak, hogy nagyobb szabadságuk legyen az Istennél. Ne kívánjanak közköltségen szabaddá válni, hogy a szenvedély rabbá ne tegye őket.

V. Óvakodj a rossz mesterkedésektől; inkább a népet is oktasd ki ezekről. Nővéreimnek mondd meg, szeressék az Urat és szívükkel, lelkükkel férjüké legyenek. Hasonlókép figyelmeztess Jézus Krisztus nevében testvéreimet is, hogy szeressék hitvesüket, mint az Úr az ő egyházát. 2. Ha valaki az Úr testének dicsőségére tisztaságban tud élni, éljen úgy alázatosan. Ha dicsekszik, már elveszett, és ha azt hiszi, többet ér a püspöknél, tönkrement. Úgy illik, hogy a jegyesek a püspök ítélete szerint kössenek házasságot, hogy a házasság az Úr szerint legyen, ne a szenvedély szerint. Minden Isten dicsőségére szolgáljon.

VI. A püspökkel szemben figyelmesek legyetek, hogy az Isten is figyelmes legyen hozzátok. Kész vagytok életemet adni azokért, kik engedelmesek a püspöknek, presbytereknek, diakónusoknak. Bárcsak elérném, hogy velük legyen részem az Úrban. Egyetértően dolgozzatok, küzdjetek, versenyezzetek; együtt tűrjetek; egy akarat szerint legyen alvástok és felkelésetek, mint Isten munkatársainak, házanépének és szolgálóinak. 2. Keressétek annak kedvét, kinek zsoldjában álltok; senki se legyen köztetek áruló. Fegyvertek legyen a kereszténység, sisaktok a hit, dárdátok a szeretet; a türelem egész felszerelésetek. Zálogul jócselekedeteitek szolgáljanak, hogy jutalmatokat méltón elnyerjétek. Legyetek nagylelkűek egymás iránt szelídségben, mert ilyen az Isten is hozzátok. Bárcsak örökké veletek együtt lehessék!

VII. Mivel pedig a szíriai Antiochia egyháza imádságtok révén, mint értesültem, békéhez jutott, most már én is nyugodtabban vagyok Isten biztonságában. Bárcsak elérjek az Istenhez szenvedéseimmal, hogy a feltámadásban a ti tanítványtok lehessék. 2. Úgy illik, istenáldotta Polikárpom, hogy gyűlést hívjal össze Istennek tetszőt és válasszatok valakit, ki nektek nagyon kedves, igyekvő ember, kit akár isteni futárnak nevezhettek; legyen az a tisztsege, hogy Szíriába menve hirdesse a ti ernyedetlen jóságtokat Isten dicsőségére. 3. A krisztusi (keresztény) ember nem ura magának, hanem az Istennek él. Ez az Isten úgye és a

tietek, ha teljesítitek. Bízom a kegyelemben, hogy ti készek vagytok megtenni ezt az istenes jó dolgot. Mivel ismerem nagy buzgalmatokat az igazság keresésében, csak rövid levéllel szóltam hozzátok.

VIII. Mivel tehát minden egyháznak nem írhattam, mert felsőbb parancsra Troasból Neapolisba kellett hajóznom, te, ki az Isten akaratát teszed, írd a keletebbre fekvő egyházaknak, hogy ők is ugyanazt tegyék; kik tehetősebbek, küldjenek gyalogos hírnököket, a többiek pedig leveleket a te küldönceid által, hogy dicsőséged legyen ez az örökértékű cselekedet, mint ahogy megérdemled. 2. Névszerint köszöntök mindenkit, és Epitropus feleségét egész házával és gyermekeivel. Üdvözlöm a kedves Akulust. Üdvözlöm azt, akit méltónak találtok a szíriai követségre. Az Isten kegyelme mindvégig velem marad és veled, Polikárp, aki küldöd. 3. Kívánom, hogy mindig boldog légy a mi Istenünkben, Jézus Krisztusban, ő tartson meg egységben az Istennel és a püspökségben. Üdvözlöm Alkest; kedves nekem az ő neve. Isten veletek.

7. Szent Polikárp levele a Filippiekhez

a) Bevezetés.

Három élet kapcsolja össze a kereszténység első két századát úgy, hogy egymásba illesztett láncszemekként adják tovább a krisztusi és apostoli hagyományt. Szent János, a kedves tanítvány, apostol, evangélista, a Titkos Jelenések írója — teszi Szmirna püspökévé Szent Polikárpot, aki az ő hűséges tanítványa volt, tőle vette az Üdvözítő tanítását. Hogy milyen jól ismerte és gyakorolta, hirdette, azt szép életéből, és az Üdvözítőhöz méltó vértanuhalálából látjuk. Szent Polikárról viszont Szent Irén lyoni püspök († 202) tanuskodik, hisz ő gyermekkorában hallgatta a szent szmirnai püspököt, aki még a pogányok előtt is nagy tekintélyben állt feddhetetlen életével.

Amikor Antiochiából Rómába vitték Szent Ignácot, útjukon Szmirna volt az egyik állomás. A két szent püspök boldogan talált egymásra; közös érzéseikről és gondjaikról Szent Ignácnak Szent Polikárhoz írt levele beszél, melyet Troasból írt neki. Ignác kíséretével tovább utazott és átment Filippi városán, hol ugyancsak testvéri fogadtásra talált. A filippiek megszerették őt és távozása után legalább szelleme legjavát, leveleit szerették volna maguknál megőrizni.

Azzal a kéréssel fordultak tehát Szent Polikárhoz, küldje meg nekik Szent Ignác nála levő leveleit. Polikárp készséggel hajolt kérésükre, megküldte másolatban azokat a leveleket, melyek birtokában voltak és kíséző levelet írt hozzájuk. Mindez nem sokkal Szent Ignác halála után történt. Polikárp ugyanis kéri a filippieket, küldjenek híradást Szent Ignác vértanúságáról.

Szent Polikárp levele gondolatvilágában, felépítésében Szent Pál ú. n. pásztorleveleit utánozza, az egyház papjainak és híveinek kötelességeiről szól. Gyakran idéz a Szentírásból, a dokétáktól ugyanúgy óvja a híveket, mint Szent Ignác. Ez amúgy rávall Szent János tanítványára, aki később Marcion eretnekvezérrel szóba se akart állni, őt a sátán elsőszülöttjének nevezte. Levelének nagy jelentősége van történeti szempontból. Római Szent Kelemen levelét már felhasználja, így annak hitelességét igazolja; ugyancsak a legjobb bizonyítékát adja Szent Ignác levelei hitelességének, hisz tartalmukat is kitűnően jellemzi: „Mert hit, béketűrés és a mi Urunkra vonatkozó mindennemű épülés a tartalmuk”. (XIII. 2.)

Vértanuhaláláról a szmirnai egyház levele a Philomelium-beliekhez ad közvetlen szem- és fültanura valló leírást egy bizonyos Marcion (nem azonos az eretnek Marcionnal) által. Halála (156 febr. 22.) előtt azt mondja: 86 évig szolgált Krisztusnak. Ezzel annyit mindenesetre mond, hány évig volt keresztény. Lehet, hogy nem csecsemő korában keresztelték meg és így születési évét még

néhány évvel Jeruzsálem pusztulásának éve (Kr. u. 70) elé kell tenni.

Vértanúságának történetét e sorozat II. kötetében (A vértanúság emlékei) olvashatjuk.

b) Szöveg.

Polikárp és a vele levő presbyterek az Isten Filippiben állomásozó egyházának; sokasodjék meg rajtatok a mindenható Isten és Megváltónk, Jézus Krisztus által az irgalom és béke.

Nagyon örvendtem Jézus Krisztusban, a mi Urunkban nektek azért, mert az igaz szeretet képében járókat barátsággal fogadtátok és hozzátok illően elkísértétek a bilincsbeverteket; ezek a bilincsek valók a szenteknek, ezek a koronája azoknak, kiket valóban kiválasztott az Isten és a mi Urunk.¹²⁴ (Örvendtem), hogy hiteteknek régi időktől fogva magasztalt erős gyökere mindmáig él és gyümölcsöt hoz a mi Urunk Jézus Krisztusban, aki bűneinkért mindhalálig szenvedett; őt az *Úr feltámasztotta, megoldván az alvilág fájdalmait*¹²⁵ és ti, bár nem láttátok őt, hisztek benne kimondhatatlan és megdicsőült örömmel;¹²⁶ ebbe sokan kívánnak bejutni, tudván, hogy *a kegyelem által nyertetek megváltást, nem a cselekedetektől*;¹²⁷ hanem Jézus Krisztus által Isten akaratából.

¹²⁴ A filippiek Ignác püspököt és társait fogadták.

¹²⁵ Ap. csel. 2, 24.

¹²⁷ Ef. 2, 8. 9.

¹²⁶ I. Pét. 1, 8.

II. Ezért fölövezvén derekatokat, szolgáljatok az Istennek félelemmel¹²⁸ és igazsággal; hagyjátok el a hiú dicsekvést és a tömeg tévelygését, higgyetek abban, aki a mi Urunk Jézus Krisztust halottaiból feltámasztotta és neki dicsőséget adott és jobbjára ültette; neki vannak alávetve az égiek és a földiek, őt imádja minden szellem és eljön ítélni eleveneket és holtakat; vérét az Isten számonkéri azoktól, kik nem hisznek benne. 2. Aki pedig őt feltámasztotta, minket is feltámaszt, ha megteesszük az ő akaratát és az ő parancsai szerint élünk és szeretjük azt, amit ő szeretett; tartózkodunk minden igazságtalanságtól, csalástól, fösvényiségtől, megszólástól és hamistanuságtól; nem fizetünk rosszért rosszal, átokért átokkal, ökölért ököllel, szitokért szitokkal. 3. Eszünkben tartjuk, amit az Úr mondott: *Ne ítéljetek, hogy meg ne ítéltessetek, bocsássatok meg és ti is megbocsátást nyertek; legyetek irgalmasok és irgalmasságban részesültök; amily mértékkel mérték, olyannal mérnek vissza nektek*¹²⁹ és: *Boldogok a szegények és akik üldöztetést szenvednek, mert övék a mennyek országa.*¹³⁰

III. Ezeket nem azért írom az igazságról, mintha tanítótokul tolnám fel magamat, hanem mert ti kívántátok tőlem. 2. Mert sem én, sem más hozzám hasonló el nem éri a szent és dicső Pál bölcsességét. Mikor ő köztetek volt, az akkor élő emberek előtt töké-

¹²⁸ I. Pét. 1, 13.¹³⁰ Mt. 5, 3, 10.¹²⁹ Mt. 7, 1.

letesen és szilárdan tanította az igazság igéjét, és mikor eltávozott, levelet írt nektek; ha ezeket olvassátok, épülésére szolgál az hiteteknek, mely nektek adatott. 3. A hit mindnyájunk anyja, a remény a követője, az Isten, Krisztus, és a felebarát iránt való szeretet a megelőzője. Aki ebben benne van, az igazság törvényét beteljesítette; mert aki-nek szeretete van, messze áll minden bűntől.

IV. Minden rossznak a szülője pedig a bírásvágy. Tudva azt, hogy semmit se hoztunk e világra és semmit se vihetünk majd el, ölt-sük magunkra az igazság fegyvereit és tanul-junk meg járni az Úr törvényének útján. 2. Tanítsátok meg hitvesteket is arra, hogy a nekik adott hit szerint éljenek szeretetben is, tisztaságban is; szeressék férjüket teljes igazságban és szeressenek mindenkit egyfor-mán teljes önmegtartóztatással, neveljék gyermekeiket az Isten félelmének fegyelmé-ben. 3. Az özvegyeket pedig tanítsuk meg arra: legyenek okosak az Úr hite dolgában, könyörögjenek szünet nélkül mindenkiért, maradjanak távol minden vigalomtól, megszólástól, hamis tanuságtól, fösvénységtől, minden rossztól; tudják meg, hogy az Isten oltára ők és hogy Isten mindent tisztán lát, semmi rejtve nem marad előtte, sem gondol-at, sem okoskodás, sem a szív titka.

V. Tudván tehát, hogy Istent nem lehet ki-gúnyolni, járjunk méltó módon az ő törvé-nyén és akaratan. 2. Hasonlóképen a diakó-nusok az ő igazságosságának színe előtt le-gyenek feddhetetlenek, mint Istennek és Krisztusnak, nem pedig embereknek szolgál;

ne legyenek rágalmazók, sem kétnyelvűek, vagy zsugoriak, de mindenkor magukat megtartóztatók, irgalmasok, igyekvők, az Isten igazságán járók; hisz Isten mindnyájuk szolgálója lett; ha e világon bírjuk az ő tetszését, a másvilágon is megnyerjük azt, mint ahogy meg is ígérte nekünk, hogy feltámaszt minket halottainkból és azt is, hogyha méltó módon élünk, vele együtt fogunk uralkodni is; mint ahogy hisszük is. 3. Hasonlóképen az ifjak is legyenek mindenben feddhetetlenek; legyen mindenekelőtt a tisztaságra gondjuk és őrizkedjenek minden rossztól. Jó dolog ugyanis elszakadni a világ kívánságaitól, *mert minden testi kívánság a lélek ellen harcol és sem paráznák, sem elpuhultak, sem férfiakkal paráználkodók el nem érik Isten országát,*¹³¹ sem azok, akik hírhedt dolgokat tesznek. Ezért is tartózkodjunk mindezekről és legyünk engedelmesek a presbitereknek és a diakónusoknak mint Istennek és Krisztusnak; a szűzek pedig őrizzék meg tisztán és szeplőtlenül lelkiismeretüket.

VI. A presbiterek pedig legyenek készségesen könyörülők, irgalmas szívűek mindenkivel szemben; a tévelygőket vezessék a jó útra, látogassanak meg minden beteget, és ne hanyagolják el az özvegyeket, árvákat és szegényeket; hanem legyen mindig gondjuk a jóra Isten és emberek előtt; vessék el maguktól a haragtartást, a személyválogatást, a hamis ítéletet, tartsák magukat távol minden fösvényiségtől; ne adjanak gyorsan hi-

¹³¹ I. Pét. 2, 11.; — Gal. 5, 17.

telt a vádnak, ne legyenek túlszigorúak az ítékezésben, tudván azt, hogy mindnyájan adósai vagyunk a bűnnek. 2. Ha tehát azért imádkozunk, hogy Isten bocsásson meg nekünk, mi is adjunk bocsánatot, mert az Isten szeme előtt vagyunk és mindnyájunknak Isten ítélőszéke elé kell állnunk és magunkért számot adnunk. 3. Úgy szolgáljunk tehát neki félelemmel és teljes tisztelettel, mint ahogy parancsolta ő és apostolai, akik nekünk az evangéliumot hirdették, meg a próféták, kik megjövendölték Urunk eljövetelét; kövessük nagy gonddal a jót, kerüljük a botrányt, a hamis testvéreket és azokat, akik színelve hordják csak Isten nevét, kik üreslelkű embereket tévedésbe ejtenek.

VII. Mert antikrisztus mindaz, aki nem vallja, hogy Jézus Krisztus testben jött el; és aki nem vallja a keresztté vértanúságát, az ördögtől van; és aki Isten szavát saját vágyai szerint csavarja és azt mondja, nincs sem feltámadás, sem ítélet, az ilyen a Sátán elsőszülöttje. 2. Ezért hagyjuk el sokak üres beszédjét és téves tanításait, térjünk vissza ahhoz a tanításhoz, melyet kezdetben kaptunk; imádságban virrasszunk, böjtölve és imádkozva tartsunk ki, kérve a mindent látó Istent, *ne engedjen minket a kísértésbe*, miként az Úr mondá: *A lélek ugyan kész, de a test erőtlenségre van.*¹³²

VIII. Maradjunk tehát szüntelenül szilárdak a mi reményünkben és igazságunk zálogában, Jézus Krisztusban, *aki bűneinket sa-*

¹³² Mt. 26, 41.

ját testében elviselte a fán,¹³³ aki bűnt nem tett, sem álnokság az ő szájában nem találtatott,¹³⁴ hanem értünk, hogy benne élhesünk, mindent elszenvedett. Kövessük tehát őt béketűrésében, és ha az ő nevéért kell valamit szenvednünk, dicsőséget hozunk reá. Mert erre adott nekünk önmagában példát és mi ennek hívői lettünk.

IX. Kérlek tehát mindnyájatokat, fogadjátok meg az igazság szavát és gyakoroljátok magatokat minden béketűrésben. Ezt saját szemetekkel láthattátok a boldog Ignácban, Zozimusban, Rufusban,¹³⁵ de másokban is, kik közületek valók voltak, aztán magában Pálban és a többi apostolban. 3. Legyetek meggyőződve, hogy ezek mind nem hiába futottak versenyt,¹³⁶ hanem a hitben és igazságosságban; és az őket megillető helyre jutottak az Úrnál, kinek kínhalálában is követői voltak. Mert nem ezt a világot szerették, hanem azt, aki értünk meghalt és akit miattunk az Isten feltámasztott.

X. Ez legyen a ti állásfoglalástok és kövessétek az Úr példáját, legyetek szilárdak és változhatatlanok a hitben, szeressétek a testvéreket, szeressétek egymást, az igazságban legyetek társak, az Úr szelídségével járjatok egymást előtt, senkit meg ne vessek. Ha jót tehettek, el ne mulasszátok, mert az alamizsna megszabadít a haláltól. Egy-másnak kölcsönösen fogadjatok szót, legyen életmódotok feddhetetlen a pogányok előtt,

¹³³ I. Pét. 2, 24.

¹³⁴ I. Pét. 2, 22.

¹³⁵ Ezek Szent Ignácot követték a vértanúságba.

¹³⁶ Fil. 2, 16.

hogy jócselekedetek alapján dicséretet érdemeljétek és miattatok az Urat ne érje káromlás. 3. *Mert jaj annak, aki miatt az Isten nevét káromolják.*¹³⁷ Tanítsatok mindenkit józanságra, mint ahogy magatok is így éltetek.

XI. Nagyon megszorított Valens esete, aki presbyter volt valaha köztetek; hogy annyira nem becsüli meg azt a helyet, melybe emeltétek.¹³⁸ Azért intelk benneteket, kerüljétek a fösვნységet, legyetek tiszták és igazmondók. Tartózkodjatok minden rossztól. 2. Mert ha valaki ilyenekben önmagán nem tud uralkodni, hogy tanít erre mást? Aki nem kerüli el a zsugoriságot, az a bálványimádással is bemocskolódik és olyannak fog számítani, mint a pogányok, akik nem ismerik az Isten ítéletét. *Tán nem tudjátok, hogy a szentek fogják a világot megítélni,*¹³⁹ mint Szent Pál tanítja? 3. Én eddig semmi olyan hírt nem vettem; hiszen Szent Pál működött köztetek és levelének elején dicsért benneteket. Veletek dicsekedett minden egyházban, melyek addig egyedül ismerték meg Istent; mi (szmirnaiak) még nem ismertük akkor. 4. Nagyon aggódom, testvérek, érte és feleségéért, bárcsak adna nekik Isten igaz bűnbánatot. Legyetek hát ti is józanok ebben; és ne tekintsétek az ilyeneket ellenségnek, hanem mint beteg tagokat és mint tévelygőket vezessétek őket vissza, hogy az egész test megmeneküljön.

¹³⁷ Iz. 52, 5.

¹³⁸ Valens pénzsóvár ember volt.

¹³⁹ I. Kor. 6, 2.

Ha ezt teszitek, magatoknak is épülésekre szolgál.

XII. Hiszem, hogy ti jól ismeritek a szent iratokat és semmi sem kerülte el figyelmeteket; nekem nincs már több mondanivalóm. Csak, miként az Írás mondja, *haragudván ne vétkezzetek*¹⁴⁰ és *a nap ne nyugodjék le haragotok fölött*. Boldog, aki erre gondol; hiszem, hogy ti is ilyenek vagytok. 2. Az Isten, a mi Urunk, Jézus Krisztus Atyja és maga az örök főpap, Jézus Krisztus az Isten Fia, erősítsen meg benneteket a hitben, igazságban, minden szelídségben, harag nélkül, béketűrésben, kitartásban, bajbíráásban, tisztaságban; adjon nektek helyet és részt az ő szentjei közt és nekünk köztetek és mindazok közt, akik az ég alatt vannak és hinni fognak a mi Urunkban, Jézus Krisztusban és az ő Atyjában, aki őt feltámasztotta halottaiból. 3. Imádkozzatok minden szentért. Imádkozzatok a királyokért, a hatalmon levőkért, fejedelmekért, azokért is, akik üldöznek és gyűlölnék titeket, és a kereszt ellenégeiért; hogy gyümölcsötök nyilvánvalóvá legyen mindenek közt és benne tökéletesek legyetek.

XIII. Levelet írtatok számomra ti is, Ignác is, hogyha valaki Szíriába indul, elvigye leveleteket. Meg is teszem, ha alkalmas időt találok rá én is, a követ is, kit nevetekben is küldök. 2. Ignácnak hozzátok intézett levelét és a többieket is, mik birtokunkban vannak, elküldtük hozzátok, miként kívántá-

¹⁴⁰ Zsolt. 4, 5.

tok; ezeket levelünkhöz csatoljuk; nagy lesz a hasznatok belőle. Mert hit, béketűrés, és a mi Urunkra vonatkozó mindennemű épülés a tartalmuk. Ignácról pedig és az ő társairól, mihelyt valamit megtudtok, jelentsétek.

XIV. Ezeket Crescens által írom nektek; őt eddig is ajánlottam nektek, most is ajánlom. Mert feddhetetlenül élt köztünk, hiszem, hogy köztetek is. Nővérét is ajánlom gondjaitokba, ha megérkezik hozzátok.

A mi Urunkban, Jézus Krisztusban éljete**k** baj nélkül és az ő kegyelme legyen mindnyájatokkal. Amen.

8. A Diognetoshoz irt levél

a) *Bevezetés.*

Egy Diognetos (latinosan Diognetus) nevű pogány ember, aki a levél címzése szerint magas méltóságban lehetett, több kérdést vetett fel keresztény barátjának, aki a patrisztika Anonymus-ai közé tartozik épp úgy, mint a Didaché vagy a Barnabás-levél szerzője. A történettudomány ismer egy Diognetost, Marcus Aurelius császár nevelőjét, a kiváló stoikus bölcselőt. Voltak, akik benne látták a kérdések feltevőjét és a levél címzettjét. Ezt a találgatást némi valószínűséggel veszi körül az a tény, hogy ez a levél egy olyan kéziratból ismeretes, mely a levelet Szent Jusztin művei közt közli. (A görög kéziratot a XIII—XIV. században másolták.) Sokáig Szent Jusztin írásaként adták ki a Diognetosz-levelet a kiadók. Aztán alapsabb vizsgálat rámutatott azokra a különbségekre, mely ezt a szépen, világosan, klasszikus görögséggel megírt levelet Szent Jusztin többi műveitől megkülönbözteti. Bár ezek a stílusbeli eltérések nem volnának perdöntők, mégis az a vélemény lett uralkodóvá, hogy ezt a levelet nem Szent Jusztin írta. Az atheni Aristides hitvédő művének felfedezése után volt, aki egyezéseket talált Aristides és e levél közt, amiből a Diognetos-

levél névtelenjét Aristidesszel akarta meghatározni. Főleg a keresztények életének magasztalásában egyezik a kettő (Aristides, *Apologia*. 15—17 és *Diognet.* 5—6). Viszont mások (Geffcken) úgy vélik, hogy ez a levél Alexandriai Kelemen Protreptikosából idéz. (A levél 9, 2. mondata. Erről azonban nem biztos, hogy idézet.) Ezért többen azt gondolták, a levél nem az apostoli atyák idejéből való, nem is a második századból, hanem későbbi időkből. Hogy a kritikai szabadság minden lehetőséget kipróbáljon, volt, aki azt állította (Thomsen, *Philolog. Wochenschrift* 1930, 1932, 1056 l.), hogy a levelet a XII. században írták. Későbbre már nem lehetett megírásának időpontját tenni, mert kéziratos másolata a XIII. században készült.

Kár a tudósok vitáiba belemerülni, sokkal élvezetesebb és épületesebb egyszerűen elolvasni ezt a levelet. Bár különösebb korhatározó mozzanat nincsen benne, de az egésznek, hogy úgy mondjuk, a levegője, a szelleme, a fölvetett kérdések, a mód, ahogy azokat taglalja: mind a kereszténység friss fuvalmát hozzák lelkünkhöz, az első sarjadás színeit mutatják. Ahogy a kereszténység új voltáról beszél, ahogy arról tárgyal, miért oly későn, jelenik meg a történelemben ez az új vallás, ahogy a keresztény életformát jellemzi — az mind arra mutat, hogy ezt a levelet akkor írták, amikor a kereszténység mögött még nem álltak hosszú századok. Az Atya és Fiú dogmatikai problémái még nem kívánnak kényesebb fogalmazást, külön

műszavakat. Ezért közöljük a levelet mi is az apostoli atyák írásai közt.

Tartalmát Diognetos három kérdése határozza meg. Ezeket a levél bevezetésében olvassuk.

1. Az első kérdés: „melyik istenben bíz-nak, és az ő tisztelete által miként vetik meg a világot és veszik semmibe a halált? Miért vetik el mind a pogány, mind a zsidó isten-tiszteletet?

2. A másik kérdés: Milyen szeretetet érez-nek egymás iránt?

3. Miért van az, hogy ez az életmód, vagy intézmény csak most lépett be a világba és nem korábban?

A levélíró helyes logikával némiképp meg-változtatja a felelet sorrendjét. Először ar-ról beszél, miért nem tisztelik a kereszté-nyek a pogány bálványisteneket. Megoko-lása a keresztény hit fölényének éreztetésé-vel és némi gúnnyal mutat rá a bálványimá-dás esztelenségeire. (2. fej.) A zsidók isten-tisztelete, bár istenfogalmuk helyes, szintén méltatlan az igaz Istenhez. (3. fej.) Életmód-juk, szokásaik sem észszerűek. (4. fej.) A ke-resztények istentiszteletét a levélíró nem írja le,¹⁴¹ hanem e helyett a keresztények életmódját ismerteti páratlanul szép, ellenté-tekől feszülő jellemzéssel. (5—6. fej.) Az ő vallásuk Istentől származik, aki Fia által nyilatkoztatta ki magát. (7—8. fej. Arra a kérdésre, miért oly későn jött a világba ez a vallás, azt feleli, azért, hogy az Isten meg-

¹⁴¹ Ezt nyilvánvalóan a titokfegyelem miatt teszi.

győzze az emberiséget saját tehetetlenségéről. A megigazulást, az üdvösséget az ember a maga erejével el nem éri. Magától nem tud szabadulni bűneiből. Megváltóra van szüksége. Amikor elérkezett az idők telje, az Isten megvalósította örök tervét, melyet csak Fia ismert: elküldötte egyszülött Fiát a világ megváltására. (9—10. fej.) Ha Diognetos elfogadja a hitet, érezni fogja annak boldogító hatását.

A két utolsó fejezetet nem fordítottuk le (XI—XII.), azok nem tartoznak ehhez a levélhez, hanem valószínűleg Római Szent Ipoly Philosophumena c. könyvének befejező részét alkotják.

b) *A Diognetos-levél szövege.*

I. Úgy látom, hogy te, kegyelmes Diognetos, nagyon szeretnéd megismerni a keresztények vallását és igen szorgos pontossággal érdeklődöl, melyik istenben bíznak, és miként vetik meg az ő tisztelete által a világot és veszik semmibe a halált mindnyájan; hogy van az, hogy nem tekintik isteneknek azokat, akiket a pogányok isteneknek tartanak és a zsidók vallását sem követik; milyen szeretetet éreznek egymás iránt és miért hogy ez az életmód vagy intézmény csak most lépett be a világba és nem korábban. Dícsérlek téged ezért az igyekvésedért és kérem az Istentől, akitől van úgy a szólas, mint a meghallgatás kegyelme, adja meg nekem: úgy szólnom, hogy aki hallja, valóban jobbra is legyen; neked pedig: hogy úgy

hallgasd meg, amit mondok, ne érje bánat a szólót.

II. Most hát tisztítsd meg elmédet minden gátló gondolattól és a megszokás megtévesztő hatalmától megszabadulván, légy mintegy egészen új emberré (hiszen, mint magad bevallod, újszerű tanítással akarsz megismerkedni), lásd meg nemcsak szemeddel, hanem elmédvel is, mi a mivolta és alakja azoknak, akiket isteneknek mondotok és hisztek. 2. Nemde, az egyik kőből van, olyanból, melyen járunk; a másik ércből; nem jobb az anyaga, mint használatos ércedényeinké; a harmadik fából van, de már talán korhadt is a fája; aztán van ezüstisten is; embernek kell rá vigyáznia, hogy el ne lopják; van vasisten is, rozsdamarta; van cserépből, semmivel sem nemesebb anyag, mint amilyenből azokat a bizonyos edényeket készítik. 3. Ugye, ezek mind romlandó anyagból készültek? Ugye, vas és tűz segítségével? Ugye, az egyiket kőfaragó, a másikat rézötvös, a harmadikat ezüstötvös, a negyediket gerencsér csinálta? Ugye, mielőtt általuk megkapták volna alakjukat, bármelyiküket mássá is alakíthatták volna ugyanazok, vagy még most is alakíthatnák? Ugye, ha ugyanazok a művészek nyúlnának hozzá, a hasonló anyagú edényből ugyanolyan isteneket gyárthatnának? 4. És nemde, azokat az isteneket, kiket most imádotok, közönséges használati tárgyakká alakíthatnák át az emberek? Ugye, hogy mindannyian süketek? Ugye, hogy vakok? Ugye, nincs bennük élet? Ugye, nem is éreznek?

Mozdulni se tudnak? El is korhadnak? El is pusztulnak? 5. És ezeket mondjátok isteneknek, ezeknek szolgáltok, ezeket imádjátok; de biztos, hogy hasonlók lesztek hozzájuk. 6. Azért gyűlölitek a keresztényeket, mert tagadják, hogy ezek istenek volnának. 7. És ti, kik azt hiszitek, vélitek, hogy tisztelitek őket, nemde, inkább megvetésben részesítitek őket? Ugye, inkább gúny és bántás a sorsuk részeteikről, míg a kő- és agyagisteneket úgy tisztelitek, hogy öröket nem adtok melléjük, az ezüst- meg aranyisteneket pedig éjjel lakat alá teszitek, nappal meg öröket állítotok melléjük, hogy tolvajkezekre ne kerüljenek? Ami meg a nekijáró tiszteletadást illeti, az inkább kínjukra volna, ha érezni tudnának; ha pedig érzéketlenek: akkor is úgy tisztelitek őket, hogy vérrel és bűzzel illetlenkedtek körülöttük. 9. Ezt próbálja meg közületek valaki elviselni; ezt hagyja valaki magán száradni! Ember ezt a kint csak akarata ellenére viselné el, hisz van érzéke és esze; a kő azonban elviseli, mert érzéketlen. Ti sem tudjátok érzéklésre bírni. 10. Még sokat mondhatnék arról, hogy a keresztények ilyenfajta isteneket nem szolgálnak; de akiknek ez nem elég, annak fölöslegesnek vélem a szót szaporítani.

III. Úgy vélem, az is nagyon érdekel téged, miért nem ugyanaz az istentiszteletük a keresztényeknek és a zsidóknak. 2. Ami a zsidókat illeti, hogyha tartózkodnak a pogányok előbb leírt istentiszteletétől, ezzel helyesen fejezik ki, hogy Istent tisztelnek mindenekfölött és csak őt tartják Úrnak; de ha

ezt az Istent hasonló módon részesítik tiszteletben, mint a pogányok, maguk is tévedésben leledzenek. 3. Mert ha a pogányok süket és érzéketlen bálványoknak áldoznak, ezzel balgaságukról tesznek tanuságot; ezek viszont, ha ugyanúgy áldoznak az egy Istennek, azt gondolva, hogy rászorul ilyenekre, ezt inkább tekinthetik ostobaságnak, mint istentiszteletnek. 4. Mert aki az eget és földet alkotta mindennel, ami rajtuk van, nem szorul semmire, mit ő ad azoknak, akik azt hiszik, hogy neki azt viszonzózzák. 5. Nekem úgy látszik tehát, hogy nincs semmi különbség azok közt, kik vérrel, szaggal, égő áldozattal mutatnak be áldozatot Istennek és azt hiszik, hogy ezzel megtisztelik őt és azok közt, kik ugyanezt az áldozatosságot gyakorolják az érzéketlen bálványok iránt; ezek ugyanis olyanokat részesítenek adományaikban, kik a tiszteletéről nem vehetnek tudomást, azok pedig azt, aki semmire rá nem szorul.

IV. Ami a zsidóknak az ételektől való tartózkodását, szombatnapi babonáit, a körülmetélés felől való hencegését, a böjt és újhold dolgában való látszatjamborságát illeti, azt hiszem, ezekről nincs szükséged tőlem felvilágosításra; nevetséges és mellőzhető dolgok ezek. 2. Mert ugye, hogyne volna helytelen, hogy amit az Isten az emberek használatára alkotott, abból az egyik fajtát, mint jót, magunkhoz venni, a másik fajtát pedig, mint haszontalant és szükségtelent elutasítani? 3. — És hogyne volna istentelen az Istenről azt hazudni, hogy ő tiltja a jó meg-

vetését szombatnapon! 4. Mily nevetséges az is, hogy valaki kiválasztottságának bizonyítékeként dicsekedjék testének megcsontításában, mintha ezért az Isten jobban szeretné! 5. És ki ne gondolná inkább a halgasság bizonyosságának, mint Isten tiszteletének azt, hogy a zsidók csillagokra és a holdra lesve állapítják meg a hónapok és napok rendjét és az idők istenrendelte egymásutánját a maguk kedve szerint osztják szét, egyeseket ünnepeknek, másokat gyásznapoknak! 6. Azt gondolom tehát, alaposan meggyőződéstől arról, hogy a keresztények jól teszik, mikor távoltartják magukat az általános balgaságtól és tévedéstől, meg a zsidók szórászhasogatásától és önteltségétől; de hogy mi az ő sajátos istentiszteletük misztériuma, azt senki emberfiától ne reméld.

V. A keresztényeket nem különbözteti meg a többi embertől sem a táj, sem a nyelv, sem az életmód. 2. Nem laknak ugyanis saját városaikban, nem beszélnek külön, szokatlan nyelven, nem is élnek másoktól jellegzetesen különböző életmódot. 3. Nem eszmélés, nem is agyafúrt emberek kiagyalása által fedezték fel ezt a tant, nem is emberi bölcselkedésre esküsznek, mint sokan mások. 4. Ott laknak a görögök és barbárok városaiban, ahogy kinek-kinek a sorsa rendelte és öltözködésben, táplálkozásban, az élet más dolgaiban alkalmazkodva az őslakók szokásaihoz csodálatos és egyaránt hihetetlennek látszó életformával tűnnek fel. 5. Saját szülőházájukban élnek, de mint jöttek; mindenben résztvesznek, mint pol-

gárok, és mindent eltérnek, mint idegenek; minden idegen táj szülőföldjük és minden szülőföld idegen világ nekik. 6. Házasságot kötnek, mint mások; gyereket nemzenek, de magzatelhajtást nem végeznek. 7. Közös az asztaluk, de nem az ágyuk. 8. Testben vannak, de nem a test szerint élnek. 9. A földön élnek, de országuk az égben van. 10. A fennálló törvényeknek engedelmeskednek, de életmódjuk fölülmúlja a törvényt. 11. Mindenkit szeretnek, őket meg mindenki üldözi. 12. Nem ismerik, és mégis elítélik őket; halál a sorsuk és életre támadnak. 13. Inségben vannak és sokakat gazdagítanak; mindenben hiányt szenvednek és bővelkednek mindenben. 14. Szégyenbélyeget hordának és a szégyenben éri őket a dicsőség, rágalom a részük és igazságot nyernek. 15. Szidalom a jutalmuk, megvetés a részük, de ők tiszteletet adnak. 16. Jót tesznek és mint gazokkal bánnak velük; ha kínozzák őket, örülnek, mintha életre támadnának. 17. A zsidók úgy hadakoznak ellenük, mintha pogányok volnának; a hellének üldözik őket; de támadóik se tudják, miért bántják őket.

VI. Hogy egyszerűen megmondjam: ami a testben a lélek, az a kereszténység a világban. 2. Elárad a lélek a test minden tagján; a keresztények is ott vannak a világ városaiban. 3. A lélek ott lakozik a testben, de nem a testből való; a keresztények is a világban vannak, de nem a világból valók. 4. Láthatatlanul zárja körül a lelket a látható test; a keresztényeket is látni, ahogy a világban élnek, de láthatatlan az ő vallásosságuk. 5.

Haraggal, harccal támad a test a lélek ellen, mert akadályozza élvezeteiben, holott semmi jogtalanság nem esett rajta; gyűlöli a világ is a keresztényeket, mert élvezeteinek el-lentmondanak, holott a világot nem sértet-ték meg. 6. A lélek szereti az őt gyűlölő tes-tet és tagjait; a keresztények is szeretik ül-dözőiket. 7. A lélek be van zárva a testbe, de ő tartja össze a testet; a keresztények is úgy vannak a világban, mintha börtönük volna, de ők tartják össze a világot. 8. A halhatatlan lélek mulandó hajlékban lako-zik; a keresztények is a mulandó világban vesznek szállást a mennyei örökkévalóságra várakozva. 9. A lélek jobba lesz, ha étellel, itallal nem kényeztetik el; a keresztények is folyton gyarapszanak, míg nap-nap után ül-dőzésben van részük. 11. Oly fontos állomásra vezényelte őket az Úr, hogy kárhozatos volna azt cserbenhagyni.

VII. Hiszen, mint mondtam, nem földi ta-lálmány az, ami rájuk van bízva, nem is ha-landó véleményt őriznek oly gondosan, és nem is emberi misztériumok megtartása az ő hivatásuk. 2. Hanem: a láthatatlan Isten, mindenek igazi kormányzója és alkotója, maga adta az embereknek az égből az igaz-ságot és a szent ígét, szívükbe ültetve azt; nem úgy — mint valaki gondolhatná —, hogy az emberekhez szolgálját küldte volna, angyalát, vagy fejedelmét, vagy egyet azok közül, kikre az égi körök kormányzása van bízva, hanem magát a világteremtő Alkotót, ki által az eget alkotta, a tengert partjai közé zárta, kinek titkos rendelését híven

örzik az égitestek, kitől nappali pályájának mértékét kapta, hogy megtartsa, a Nap, kinek, hogy éjjel világítson, szavát megfogadja a Hold; neki hódolnak a csillagok a Hold járását követve; mindent ő rendezett, határolt el, ő szabott meg: az eget és ami az égen van; a földet és ami a földön van, a tengert és ami a tengerben van; a tüzet, levegőt és a mélységet, azt, ami fönn, ami lenn, és a középen van. Őt küldte hozzájuk. 3. Tán azért, nemde, hogy — mint valaki gondolhatná — zsarnokoskodjék fölöttük, rettegést keltsen köztük? 4. Egyáltalán nem. Hanem úgy küldte őt kegyesen és szelíden, mint a király küldi fiát királynak, mint Istent küldte, és küldte mint embert az emberekhez, megváltóként küldte, meggyőzni; nem erőszakot tenni szándékozva; az erőszak ugyanis távol áll az Istentől. 5. Küldte, mint meghívó, nem mint kényszerítő, küldte szeretve, nem ítéletet tartva. 6. Elküldi majd ítéletre is; ki bírja majd ki ítéletét...¹⁴² 7. Ugye látod, hogy vadak elé vetik őket, hogy az Urat megtagadják és mégsem törnek meg? Ugye látod, hogy minél többet vetnek kínhálálra, annál inkább nő a többiek száma? Ezek nyilván nem emberi erővel történnek; ez az Isten ereje. Ez az ő eljövetelenek bizonyysága.

VIII. Mert ugyan az ő eljövetele előtt ki tudta, ki az Isten? Tán a hitelt alig érdemlő bölcselők üres és nevetséges állításait fogadod el, kik közül egyik a tüzet mondta is-

¹⁴² A szövegben itt hézag van.

tennek (azt azonosítják istennel, ahová majd eljutnak: a tűzbe), a másik a vizet, ismét mások valamely más elemet, mit az Isten alkotott. 3. De ha az ilyen tételekben igazság volna, akkor bármely más teremtmény is hasonlóképen mondhatná magát istennek. 4. De ezek mind csodás lódítások és varázslók cselfogásai; 5. az emberek közül senki se látta Istent, sem ki nem nyilvánította; hanem ő maga nyilatkoztatta ki magát. 6. A hit által nyilvánította ki magát; csak a hit által lett az Isten láthatóvá. 7. Mert az Úr, a mindenható Isten, aki mindent teremtett és a maga helyére állított, nemcsak emberszeretővé vált, hanem hosszantűrővé is. 8. Valójában mindig ilyen volt, ilyen is marad; kegyes és jó, haragtalan és szótartó, egyedül jó. 9. Miután elméjében valami nagy és ki-mondhatatlan (tervet) fogant, azt csak Fiával közölte. 10. Amíg titokban tartotta és őrizte bölcsen saját tervét, úgy látszott, mintha nem is törődne az emberekkel; 11. de miután szerelmes Fia által kinyilatkoztatta és közzétette azt, amit kezdettől fogva készített, mindent együtt adott nekünk: egyrészt, hogy éljünk az általa adott javakkal, másrészt, hogy lássuk és értsük mindazt, amit ugyan miként is várhatott volna akár-melyikünk?

IX. Miután tehát önmagában Fiával mindent elhatározott, egész a nemrég elmúlt időkig hagyta, hogy rendetlen vágyaink szerint éljünk, élvezetek és kéjek által eltérítve az igaz úttól; nem mintha bármiképen is örült volna vétkeinknek, hanem el-

tűrte őket; nem is hagyta jóvá azt a gonosz időt, hanem az igazság jelenidejét hozta létre; azért, hogy míg az elmúlt idő alatt megbizonyosodhattunk arról, hogy saját tetteink alapján méltatlanok vagyunk az életre; és míg nyilvánvalóvá tettük, hogy a magunk erejével nem mehetünk be Isten országába, most Isten erejével bejuthatunk oda. 2. Mikor tehát beteljesedett gonoszságunk mérteke és világos lett, hogy ennek gyümölcseként kinszenvedés és halál közeledik, és amikor eljött az idő, melyet az Isten kegyelmének és hatalmának kinyilvánítására elrendelt (végtelen az Isten jósága és szeretete!), nem gyűlölt meg minket, nem is vetett el, sem bosszút nem állt rajtunk, hanem békével eltűrt, elviselt minket, irgalomból magára vette bűneinket, saját Fiát adta oda értünk váltságdíjként; a szentet a gonoszokért, a jót a rosszért, az igazat a gazért, az épet a romlottért, a halhatatlant a halandóért. 3. Mert mi földhette volna el bűneinket, ha nem az ő igazsága? 4. Ki másban juthatunk volna mi istentelenek és gonoszok a megigazuláshoz, ha nem egyedül az ő Fiában? 5. Mily édes ez a csere, mily kifürkészhetetlen ez az ítélkezés, mily váratlan ez a jótett: hogy sokak gonoszsága eltűnjék az egy igazban, és egynek igazsága által sok gonosz megigazuljon! 6. Míg tehát az előbbi időben meggyőződött arról, hogy természetünk által nem lehetünk részesei az életnek, most pedig megmutatta nekünk a szabadtót, aki azt is megmentheti, ami menthetetlen volt, ezzel is, azzal is azt akarta, hogy

higgyünk jóságában, tekintsük őt kenyér-adonak, atyának, mesternek, tanácsadónak, gyógyítónak, értelemnek, világosságnak, méltóságnak, dicsőségnek, hatalomnak, életnek; hogy a ruházkodásról és élelemről gondunk ne legyen.

X. Ha ezt a hitet kívánod te is, elsősorban az Atyának ismeretére fogsz eljutni. 2. Mert az Isten szerette az embereket, kikért a világot teremtette és kiknek mindazt alájuk rendelte, ami a földön van; nekik észt adott; nekik értelmet; saját képére alkotta őket. Egyszülött Fiát küldte hozzájuk és a mennyországot ígerte nekik; meg is adja azoknak, kik őt szeretik. 2. Mit gondolsz, mily boldogságban lesz részed, ha őt megismerted? Hogy szereted majd őt, aki téged úgy megelőzőt szeretetével? 4. Ha pedig szereted, akkor jóságának is követője leszel. Ne csodálkozz azon, hogy ember Istennek lehet a követője. Lehet, ha Isten akarja. 5. Mert nem abban áll a boldogság, nem is az az Isten követése, hogy valaki mások fölött uralkodjék, sem abban, hogy jobb sora legyen, mint a gyengébbeknek, abban sem, hogy gazdag legyen és az alattavalókat elnyomja; mindez távol áll az ő felségétől. 6. Hanem abban áll Isten követése, hogy az ember felebarátja terhét magára vegye, hogy amiben különb a másiknál, abban segítse a másikat; hogy amit nyert valaki az Istentől, azt a rászorulóknak nyújtva, az ő istenükké legyen.¹⁴³ 7. Akkor belátod földi

¹⁴³ Utalás egy latin (pogány) közmondásra, mely szerint a jótevő ember embertársa istene.

életedben, hogy az Isten kormányoz az égben; akkor hirdetni kezded az Isten titkait; akkor szereted és csodálod azokat, kiket azért kínoznak, mert Istent megtagadni nem akarják. Akkor elítéled majd a világ csalárdságát és tévelygését, mikor megtanulod, hogy kell az ég szerint élni, mikor megveted te is azt, amit idelenn gondolnak halálnak és rettegni fogsz az igazi haláltól, mely az örök tűzre kárhoztatottakra vár, kiket ez a tűz mindvégig emészt. 8. Akkor csodálod azokat, kiket igazságuk miatt a múltó tűzbe vetnek és boldogoknak hirdeted őket, ha azt a másik tüzet megismered.

(A XI. és XII. fejezetben a szerző, ki magát az apostolok tanítványának mondja, az Isten Igéjének, az Isten Fiának, eljövételéről szól (XI.). Akik rája hallgatnak, paradicsommá válnak; bennük a megismerés és az élet fája hoz gyümölcsöt (XII.). Ezt a két fejezetet Római Szent Ipolynak tulajdonítják.)

9. Hermas pásztora

a) *Bevezetés.*

Az apostoli atyák művei közt szokták közölni a kiadók azt a munkát, melynek szerzője magát Hermasnak mondja, a címe pedig görögül Poimén, magyarul Pásztor. A szerző azt szeretné elhíttetni, hogy ő Római Kelemen kortársa (II. Lát. 4, 3.) és azonos azzal a Hermas-szal, akit Szent Pál a rómaiakhoz írt levelében (16, 14) üdvözöltet. Munkájának műfaja is olyan, hogy azt a látogatást keltheti, mintha a szent könyvekhez tartoznék, hiszen az Isten követétől, angyaltól vett kinyilatkoztatások vannak benne, mint az ószövetségi próféták könyveiben, vagy Szent János Titkos Jelenések könyvében. Első részében az Egyház jelenik meg agg asszony képében Hermasnak és könyvet ad át neki, majd a toronyépítésről való látomását magyarázza meg neki és megbízza, hirdesse a hívőknek a bűnbánatot. A másik részben pedig a bűnbánat követé, egy pásztornak öltözött angyal jelenik meg Hermasnak és 12 parancsot, majd 10 példázatot közöl vele. Az ilyen jellegű műveket apokaliptikus műveknek mondják. Hermas Pásztora is ezek közé tartozik.

A Pásztort a második század második felétől kezdve használják vagy említik öskeresz-

tény írók. Szent Irén szentírási könyvnek tekintti, hasonlóképen alexandriai Kelemen és Origenes is. Tertullian katolikus korában ugyanígy gondolkozott róla, mikor azonban montanista lett, elveti és elítéli a Pásztort „mert a házasságtörőket szereti”. (A montanisták ugyanis végleg kizárták az Egyházból azokat, akik hithagyást, házasságtörést, gyilkosságot követtek el.) Sok egyház a szentkönyvek gyűjteményében őrizte a Pásztort és nyilvánosan olvastatta.

A Pásztorra vonatkozó eme hagyományok magára a könyvre támaszkodnak; a könyv pedig műfaja és célzata miatt használja ezeket az eszközöket, hogy égi eredetének elhitetésével a szentkönyvek tekintélyét biztosítsa magának. Az ókeresztény irodalomban sok az ú. n. apokrif (elrejtett) könyv, mely vagy tartalmával, vagy a szerző nevével a bibliai könyveket utánozta, ezért szentírási hitelt kívánt, anélkül, hogy valóban sugalmazott könyv lett volna.

Épp azért szerencsés felfedezés volt, mikor 1740-ben L. A. Muratori a szentírási könyvek máig ismert legrégibb jegyzékét közzétette (Muratori töredék). Ez a töredék kb. 180-ban készült. Benne Hermas Pásztoráról is szó van: „Pastorem vero nuperrine temporibus nostris in urbe Roma Herma conscripsit sedente cathedra urbis Romae ecclesiae Pio episcopo fratre eius; et ideo legi eum quidem oportet, se publicare vero in ecclesia populo neque inter prophetas completum (l. completos) numero neque inter apostolos in fine temporum potest”. Ebből a szövegből kivi-

láglik, hogy: „nemrég, a mi időnkben Róma városában Hermas írta a Pásztort, mikor a római egyház katedráján az ő testvére, Pius püspök ült”. Ebből a töredék le is vonja a következtetést, de a szövegezése kétféle magyarázatot enged. Az egyik az, hogy „olvasni kell ugyan, lehet a népnek is hirdetni az egyházban, de nem a teljes számú próféták, sem az apostolok közt az idők végén”. Vagyis ezen értelmezés szerint: Hermas Pásztora jó és hasznos könyv, a hívek okulására szolgál magán- és nyilvános olvasása; mivel azonban nem sugalmazott könyv, hisz nemrég írták, nem szabad az ó- és újszövetségi könyvek közt olvastatni (próféták, apostolok).

Lehet azonban a szöveg e részét úgy is értelmezni: „ezért olvasni kell ugyan a könyvet, de nem lehet a népnek hirdetni sem a próféták, sem az apostolok közt”.

Számunkra egyelőre nem fontos az, melyik értelmezés a megfelelő, hanem az, hogy van egykorú adatunk Hermasról és művéről, mely nem a könyvre magára támaszkodik. Mivel ugyanis az apokaliptikus jellegű könyveknek műfaji tulajdonsága, hogy a prófétáktól, apostoloktól, a Bibliában szereplő egyénektől származtatják magukat, azért az ilyen adatok hitelességével szemben, ha nem szentírási, kanonikus könyvről van szó, már eleve jogos a kétség. Hermas könyve pedig tartalmával az apokaliptikus iratok közé tartozik. A Muratori-töredék szerzője egyéb nyomok szerint is Rómában, vagy Róma környékén élt a 2. század

második felében. Így tehát jól tudhatta a Pásztor c. munkának eredetére vonatkozó római felfogást. Szerinte Hermas, a mű szerzője Pius püspöknek, ki Szent Péter székén 140—155 között ült, testvére; munkáját Pius püspöksége idején írta.

A Muratori-töredék állítását a Pásztorban található benső érvek és a munkán kívüli tanuságok is megerősítik. A Pásztorban magában olyan adatok vannak, melyekből világos, hogy nem készülhetett az apostolok idejében. Az apostolokat már halottaknak tekinti (IX. Péld. 15, 4. III. Lát. 5, 1.); a keresztények üldözésében, azok vallatásánál azt a módszert tételezi fel, melyet Trajánusz Kr. u. 112. év után kiadott rendelete szerint követtek a római hatóságok (X. Péld. 28.) Oly eretnekeket említ Rómában, melyekben a gnosztikusokra lehet ismerni, kik éppen a 2. század közepe táján tűnnek fel Rómában (III. Lát. 7, 1; VIII. Péld. 6, 5.).

Ezeken kívül, bár helyenkint az egyházi szervezetet még az apostoli idők más forrásokból ismert módján tünteti fel, mégis, mindaz, ahogy az egyházi életet, a klérus és a nép erkölcsait jellemzi, az apostoli kor-nál későbbi időre utal.

A Muratori-töredékkel egyezően I. Pius testvérének tekintik a Pásztor szerzőjét más római írók is, köztük Római Szent Ipoly.¹⁴⁴

Ezek alapján csatlakozunk azokhoz, akik szerint Hermas, I. Pius pápa testvére, Kr. u. 140—155 közt írta a Pásztor c. munkát gö-

¹⁴⁴ V. ö. Funk: P. A. CXIV.

rögül. A munka sokáig nagy becsületben állott az egyházban, annyira, hogy a Szentírás egyik könyvének tekintették; de — nyilván a római hagyomány ismeretének terjedésével — később tekintélye csökkent. A középkor és újkor nyugati egyháza 1856-ig csak egy régi latin fordításból ismerte. 1847-ben fedezte fel d'Abbadie egy etiop fordítását. 1856-ban adta ki R. Anger a Pásztor görög szövegét egy athoszhegyi kéziratból; egy másik görög kéziratot Tischendorf fedezett fel, de ez csak a könyv első harmadát tartalmazza. (Sinai-kódex.) Legutóbb 25 papyruslapot, a Pásztor görög szövegű töredékeivel ismertetett C. Bonner, a michigani egyetem gyűjteményéből (1934). Ezek a II. Péld. 8. IX. Péld. 5, 2. közti szövegrész van.

A munka apokaliptikus jellegéből, apokrif voltából következik, hogy amit a szerző önmagáról, családjáról, saját élete folyásáról mond, annak nem kell történeti hitelt tulajdonítani. Épúgy nem kell a benne foglalt nyilatkozatásoknak sem több hitelt adni, mint amit emberi állítások megérdemelnek. Hogy ezek a látomások valóban megtörténtek-e, hogy Hermas ezeket látta-e, a Példázatokat hallotta-e, hogy ezek a jelenések valóban megtörténtek-e, azon nem szükséges sem töprengeni, sem vitázni. Ezt a műfaj kívánta így, ez csak keret, amelyben a szerző a maga mondanivalóját közli, hogy a maga célját hathatósabban elérje, szavainak nagyobb hitelt biztosítson.

De ezek után fölmerül a kérdés: *Mit akart tehát a szerző ezzel a munkával elérni?*

A munka szerkezetében, tartalmában is oly változatos, sokoldalú, hogy elsőrendű célját nem könnyű kielemezni. Az Egyház és a Pásztor kijelentései, magyarázatai három, formailag különböző részben, az 5 Látomásban, 12 Parancsban, 10 Példázatban szólnak meg. A Látomások elején volt úrnője, Rode jelenik meg Hermasnak és bűnbánatra inti, majd egy agg asszony, akiben Hermas az Egyházat ismeri fel, figyelmezteti, hogy térítse meg saját házanépét. Könyvet is ad neki, mely ezt a feladatát tartalmazza (II. Lát.), majd két másik könyvet irat vele az Egyház, az egyiket Kelemen, a másikat Grapte számára. A III. Látomás a mű célja szempontjából a legfontosabb. Ebben az Egyház Hermasnak megmutatja, hogyan épül az a torony, melynek építőkövei a hívek, mi a sorsuk a bűnösöket jelképező rossz köveknek. A toronyépítésben rövid szünet áll be, Hermasnak az a feladata, hogy ezalatt meghirdesse a bűnbánatot a híveknek. A torony befejezéséhez közeledik, ezért sietni kell a megtéréssel. Egyszeri a lehetőség arra, hogy a keresztség után elkövetett bűnökért a bűnös bocsánatot nyerjen. A IV. Látomás a szörnyeteg jelképével a közelgő üldözésre figyelmeztet.

Az Egyház aztán rábízta Hermast a Pásztorra, a bűnbánat angyalára. A Pásztor 12 parancsban mondja el a keresztény élet szabályait. Ezek a parancsok az ősegyház erkölcsiségét, életfelfogásának szent szépségét

lehelik. Céljuk, hogy a megtérőknek megmutassák az élet útját.

A Példázatokban a Pásztor először a földi javak iránt való közömbösségre (I. Péld.), aztán jótékonyságra, alamizsnálkodásra tanít. A szilfáról és a szőlőről (II. Péld.), a téli időben lombtalan fákról (IV. Péld.) szóló példázatai méltók a szentírási parabolákhoz és ma is nagy tanulságul szolgálhatnak a híveknek. A IV. Péld. az előbbit magyarázza. Az V. Példázatban a bøjtről és a nemparancsolt, ráadásos jócselekedetekről szól. A VI. a bűnösök büntetését, a bűn és a büntetés időtartamának viszonyát tárja fel. A VII. Péld. az előbbihez tartozik. A VIII. a fűzfáról, a róla vágott vesszőkről vett hasonlaltal visszatér a III. Látomás gondolatmenetéhez; a bűnösök fajait, a megtérés lehetőségét, módját, hatását szemlélteti. A IX. Példázat megint az egyház építéséről, a torony köveiről szól nagy részletességgel. A X. Példázat röviden összefoglalja a könyv gondolatmenetét.

A Pásztor célja, hogy az Úrjövét közel voltára figyelmeztetve a híveket, a megtérés, bűnbánat sürgősségét, fontosságát, módját hirdesse. Ezért jelenik meg a bűnbánat angyala, követe pásztor képében, ez a látomások, parancsok példázatok élkitűzése. Ha a képek, szimbólumok, parabolák mögötti konkrét valóságot keressük akkor ezt az általános célkitűzést még foghatóbban magunk elé állíthatjuk.

A II. század derekán a római egyházban — úgylátszik — bizonyos lanyhulás, közö-

nyösödés tünetei mutatkoztak. Ez az idő Antonius Pius (138—161) császár uralmának kora; a császár aránylag türelmes a keresztényekkel szemben, a pogányok is érdeklődnek az új tanítás iránt, a keresztények a pogányok megnyerésére hitvédelmi munkákat adnak ki (Aristides 140; Justinus 150.), Rómában megjelennek az első gnosztikus tanítók (Basilides, Marcion). A 140-ben püspökké választott Pius aggodalommal látja az egyházi élet süllyedését, a klérusban és a népben elharapózott bűnöket. Hermas, a pápa testvére (tán maga is római presbyter?) osztozik testvére gondjában. Hasonló esetekben későbbi korok lelkipásztorai misziót tartanak, hogy általános lelki megújulást idézzenek elő. Az a kor még nem ismerte ezt az eszközt. A lelki megújulást azonban el akarták érni. A módszert — ez e sorok írójának véleménye — abban találták meg, hogy megszervezték az ú. n. *kánoni bűnbánatot* (poenitentia canonica). Addig, mint a Szentírásból, az apostolok leveleiből, az apostoli atyák irataiból látjuk, volt ugyan bűnbánat és bűnbocsánat az egyházban, de — ahogy mai szóval mondanók — a bűnbocsánat szentségét esetről-esetre, a fölmerült szükség szerint szolgáltatták ki a püspökök és papok; nem volt egyetemes szabálya, kitűzött ideje, a vezeklésnek nem volt meg a megszabott módja, tartalma, ideje. Most az volt a cél, hogy a bűnösök egyszerre, meghatározott időben jelentkezzenek a bűnbánatra; a püspök előtt vallják meg bűneiket, vállalják a rájuk rótt

vezeklést; maradjanak a feloldozásig kizárva a szentáldozatból és áldozásból, bőtöljenek, alázzák meg magukat, végezzenek önmegtagadásokat. És mindezt a püspök által kiszabott ideig, bűneik súlyának megfelelően. Hogy a bűnbocsánat könnyűsége ne tévessze meg őket, ne csábítsa újabb bűnre, azért kellett hangsúlyozni, hogy ezt a nyilvános vezeklést — nem lehet ismételni, hogy erre csak egyszer van lehetőség.

A kánoni bűnbánatra Hermas Pásztorában találjuk az első adatokat. Utána — gyarapszanak az adatok — Tertulliánál, Origenesznél, Cipriánál és úgy látjuk, hogy a megvalósult kánoni penitencia lényeges vonásai megfelelnek annak a képnek, amelyet Hermasnál találunk, ha jelképei mögött — a valóságot keressük. A kánoni penitencia egyszeri voltát évszázadokon át hangsúlyozták az írók és a törvények; az a gondolat, hogy a vezeklés idejének lejártá előtt nincs reconciliatio, kiengesztelődés Istennél, melyet a Pásztor oly hangsúlyozottan hirdet (VII. Péld. 4.), ugyancsak sokáig visszacseng másoknál. A vezeklés súlyossága és hosszú tartama — ebben különbözik legjobban az ókeresztény penitencia a maitól — ugyan csak Hermasnál kapja első megokolását (VI. Példázat: „Egy nap kéjtelgésért a bűnhődés egy évig tart’’) A nyilvános penitenciát ezen a szigorúságon kívül az is jellemezte, hogy a bűnösök bizonyos osztályait (hithagyók, házasságtörők, gyilkosok) egyes helyeken nem engedték feloldozáshoz. Hermas nem tagadja meg a hithagyóktól a bűn-

bánat lehetőségét (VIII. Péld. 6, 4.), de azt mondja: egy sem tartott közülük penitenciát, bár ők is hallották a bűnbánatra hívó szót.

Ezeket a vonásokat még szaporíthatnók. Nem azt mondjuk ezzel, hogy a kánoni, nyilvános penitenciát Hermas könyve alapján hozta be testvére, Pius pápa, hanem azt, hogy az akkor kezdődő, módszerében új bűnbánati fegyelemnek ez a magát kinyilatkoztatásnak feltüntető írás nagyobb hatékonyságot kölcsönzött. Hiszen, mint mondtuk — bűnbánat és bűnbocsánat Hermas előtt is volt az Egyházban; de ami volt, az szervezetlen volt, alkalmi volt, bizonyos fókig kötetlen volt.

Nem kell azért Hermast akár rosszhiszeműséggel sem vádolni, mintha — meg akarta volna téveszteni a híveket. Ahogy ma az író kereshet szépirodalmi keretet társadalmi, egészségügyi, erkölcsi gondolatainak — mondjuk egy *irányregény* műfajában; ahogy Tompa rejtette el nemzeti fájaldalmát allegoriákba (pl. a Madár fiaihoz), éppúgy megtehetette ezt Hermas a maga idején: az apokalipszis formájában. Akkor ez volt a műfaji keret hasonló eszmék, célok közlésére.

A dogmatörténet sok érdekes dolgot talál a Pásztorban azon kívül is, amit itt elmondtunk a bűnbánat történetében való jelentőségéről; elég legyen csak az olvasó figyelmét felhívni a nem-parancsolt jócselekedetekről (5. Péld.), a keresztségről (3. Lát., 9. Péld.), a házasságtörő nő visszafogadásá-

ról (4. par. 1.) szóló tanításra. Talán a Példázatokban szereplő személyek azonosításának nehézségéből fakad bizonyos zavarosság Krisztus-tanában (5. Péld.). A 9. Péld.-ban azt mondja, hogy az apostolok is leszálltak haláluk után az alvilágba, hogy az ősatyáknak hirdessék az evangéliumot.

Utolsónak közöljük Funk kiadása nyomán Hermas Pásztorát. Ha nem is tekintjük a szó szoros értelmében „apostoli atyának”, munkájának szellemében még az apostoli kor fuvallatát lehet érezni, főleg erkölcsi tanításaiban. Ezek ma is alkalmasak arra, hogy amiért munkáját megírta, azt műveljék bennünk is: a bűnbánatban való megújódást, a keresztény lelkiesség feltámadását.

b) *A Pásztor szövege.*

I. Látomás.

1. Kenyéradó gazdám eladott egy Rode nevű nőnek Rómába.¹⁴⁵ Sok év múlva megint találkoztam vele és úgy kezdtem szeretni, mint nővéremet. 2. Nemsokára a Tiberisben láttam őt fürödni; kezemet nyújtottam neki és úgy vontam ki a folyóból. Mikor szépségét észrevettem, így gondolkoztam szívemben: Boldog lehetnék, ha ilyen szép-testű és széplelkű nő volna a feleségem. Csak erre gondoltam, semmi másra. 3. Egy idő múlva Cumaeba utaztam, magasztaltam nagyságukért, kiválóságukért és erejükért

¹⁴⁵ Hermas, e mű szerzője, rabszolgaként nevelkedett gazdájánál, valahol vidéken, nem Rómában.

Isten teremtményeit; útközben elaludtam. És megragadott engem a Lélek és elvitt engem úttalan helyen át, melyen emberfia nem utazhatott; szakadékos, vízmarta hely volt az. Mikor átjutottam a folyón, lapos helyre értem és letérdelve elkezdtem imádkozni és bűneimet megvallani. 4. Imádság közben megnyílt az ég és láttam azt a nőt, akit megkívántam; üdvözölt engem az égből e szavakkal: Üdvözöllek Hermas! 5. Rátekintve azt kérdeztem: Mit csinálsz itt, úrnőm? Ő ezt felelte: Felvettek ide, hogy az Úr színe előtt vádoljalak bűneidért. 6. Azt mondtam neki: Valóban vádolóm vagy most? Nem, ugymond ő, de hallgasd meg szavaimat, miket mondok. Az Isten, ki az égben lakozik és aki a semmiből hozta létre a létezőket, és szent egyházáért őket meg-sokasította és megnövelte, haragszik rád, mert vétkeztél ellenem. 7. Azt feleltem: Ellened vétkeztem? Hogyan? Mikor szóltam akár egy illetlen szót is hozzád? Ugye, mindig nénémnek tartottalak? Nemde, mindig nővéremként tiszteltelek? 8. Hogy hazudhatsz rólam, asszony, ily aljas és tisztátalan dolgokat? 8. Ő pedig mosolyogva felelte: Szívedben támadt fel a gonosz vágyódás. Vagy nem gondolod, hogy az igaz ember számára gonosz az, ha szívében bűnös vágyódás támad? Bűn ez bizony, mondá, még pedig nagy bűn. Mert az igaz embernek jók a gondolatai is. Ha ugyanis jót gondol, dicsősége magasra száll az égben és minden ügyében irgalmas lesz hozzá az Isten; akik viszont gonoszat gondolnak szívükben, azok

halált és rabságot nyernek, leginkább azok, akik ezt a világot követelik maguknak, földi javaikkal dicsekszenek és nem is sóvárognak a jövőendő javak után. 9. Meg fogja még bánni a lelkük azoknak, akiknek nincs reményük, hanem magukat és életüket ide kötötték. Te pedig könyörögj az Úrhoz és meggyógyítja bűneidet, házadét is és az összes szentekét.¹⁴⁶

2. Hogy ezeket elmondta, bezárult az ég és én egészen megrémültem és megszomrodtam. Azt gondoltam magamban; Ha ezt is bűnömül rójják fel, hogy üdvözülhetek egyáltalán, vagy hogy engesztelem meg Istent bevégzett bűneimért,¹⁴⁷ vagy mily szókkal kérlelem az Urat, legyen nekem irgalmas?

2. Míg ezeket forгатom, vitatom szívemben, magam előtt nagy, hófehér gyapjuból készült, ragyogó karosszéket látok, és megjelent egy agg asszony tündöklő ruhában, könyv volt a kezében; helyet foglalt a széken, egyedül ő, és így köszöntött engem: Üdvözöllek Hermas. Én pedig szomorúan, sírva válaszoltam: Üdvözlégy, Úrnő! 3. Miért vagy szomorú, Hermas, te, aki erős-lelkű és békés természetű vagy, ki mindig mosolyogsz; most miért szomorú az arcod és nem vidám? Én pedig azt mondtam neki: Úrnő, szégyen esett rajtam egy nagyon derék asszony által, ki azt mondta: vétkeztem ellene. Ő pedig így felelt: Nem történt az Isten szolgájával ez a dolog. De szívedben vágyódás kelt utána. Az Isten szolgálait az

¹⁴⁶ Szentek: tágabb értelemben, a keresztény hívek

¹⁴⁷ Miket tetteleg, nemcsak gondolatban követtem el.

ilyen gondolat bűnre viszi; mert a gondolat is rossz és utálni való egy komoly és már-már bevált lélek számára, ha rossz dolgot kívánt; leginkább Hermas számára, aki önmegtartóztató, rossz vágyaktól óvakodó, és egyszerű lelkű, nagy ártatlansággal ékes. 3. De nem is ezért haragszik rád az Isten, hanem, hogy javítsd meg házadat, mely gonoszat tett Isten ellen és ellenetek, szülei ellen. Gyermekeid iránt való szeretetedben nem intetted jóra házadat és hagytad, hogy nagyon rossz útra térjen; ezért haragszik rád az Isten; de mindent jóra fordít, ami rosszul ment korábban házadban; az ő bűneik és gonoszságuk miatt jutottál bajba világi ügyeidben. 2. De az Isten nagy irgalma megkönyörült rajtad és házadon; újra lábra állít és dicsőségében megszilárdít téged. Csak ne légy könnyelmű; légy kitartó és javítsd meg családodat. Mert miként a kovács kalapácsütésekkel edzi azt, amit akar, a mindennapi jó szó is megtöri a gonoszságot. Azért csak intsd a jóra szüntelenül fiaidat; tudom ugyanis, hogy ha bűnbánatot tartanak egész szívükből, nevük a szentekével kerül be az élet könyvébe. 3. Ezek után azt mondotta: Meghallgatod, ha olvasok? Én pedig feleltem: Szívesen, Úrnő! Azt mondta erre: Légy figyelmes és halld az Úr dicséretét. Nagyszerű, csodás dolgokat hallottam, miket nem tudtam elmémben megtartani; mind rettenetes szavak, miket az ember nem bír el. Csak az utolsó szavakat jegyeztem meg; ezek hozzánk való, szelíd szavak voltak: 4. Ime, az erők Istene, aki

láthatatlan és hatalmas erejével, nagy bölcsességével teremtette a világot és dicső elhatározásával felékesítette teremtményeit; erős szavával megszilárdította az eget, a földet pedig a vizek fölé alapította; saját bölcsességével és gondviselésével megalkotta szent egyházát, meg is áldotta: ime, ő áthelyezi az eget, a hegyeket és a halmokat, a tengereket és minden sikká válik választottai számára, hogy beváltsa ígétét, mit nagy dicsőséggel és boldogsággal tett, ha megtartják az Isten rendeléseit, miket nagy hittel elfogadtak. 4. Miután befejezte az olvasmányt, felkelt karosszékéről; négy ifjú jött és elvitték a karosszéket, elmentek kelet felé. 2. Ő pedig magához hív, mellemet érinti és azt mondja: Tetszett neked az olvasmány? Azt mondtam neki: Az utolsó rész tetszik, de az eleje nehéz és kemény volt. Azt felelte erre: A vége az igazaknak szólt, az eleje a pogányoknak és a hitelgyogyottaknak. Míg velem beszélt, két ember jelent meg és kezükkel magasba emelték őt; elmentek kelet felé, mint a karosszék is. Vidáman ment el és távoztában ezt mondta nekem: Embereld meg magad, Hermas.

II. Látomás.

1. Mikor Cumaeba mentem, mint korábban is, útközben eszembe jutott előbbi látomásom; megint elragadott a Lélek és ugyanarra a helyre vitt; mint azelőtt. 2. Amint arra a helyre értem, letérdeltem, imádkozni kezdtem, magasztalni az Isten nevét, mert

arra méltatott, hogy megismertesse velem korábbi vétkeimet. Amint imádságomból felkeltem, magam előtt látom az agg asszonyt, kit azelőtt is láttam, sétált és egy kis könyvet olvasott. És azt mondta nekem: Tudnád ezt az Isten választottainak meghirdetni? Azt feleltem: Ennyit, Úrnő, nem tudok fejben tartani; de add ide a kiskönyvet, hadd másoljam le. Vedd hát, mondá, és add majd vissza nekem. 4. Vettem hát a könyvet és elvonulva a szántóföld egyik helyére betűről betűre lemásoltam az egészet; a szöveg ugyanis nem volt tagolva.¹⁴⁸ Miután leírtam az utolsó betűt is, hirtelen kiragadták a könyvet a kezemből, de hogy ki tette, nem láttam.

2. Tizenöt napig böjtöltem, sokat kértem az Urat; aztán feltárult előttem az írás értelme. Ezt találtam az írásban: 2. Hermas, a te ivadékod vétkezett az Isten ellen; káromolták az Istent, elárulták szüleiket nagy gonosszággal és hallgattak azokra, kik szüleiket elárulták; de az árulók se értek el semmit a maguk javára, hanem bűneiket tették szenvedélyeikkel, körmönfont gonosságukkal, és így betelt gonosságuk mértéke. 3. Ezeket a szavakat pedig add tudtul fiaidnak és feleségednek, aki a jövőben úgy él veled, mintha nővéred volna; most azonban nem vigyáz nyelvére, mellyel sok bajt csinál; de ha meghallja e szavakat, vigyáz majd rá és irgalmat fog nyerni. 4. Miután pedig velük közölted a szavakat,

¹⁴⁸ A régi könyvekben nem voltak a szavak, mondatok elválasztva.

miket az Úr bizott rám, hogy neked tudtul adassanak, megbocsátást nyernek majd összes korábban elkövetett bűneik, épp úgy a többi szentek eme napig elkövetett bűnei is, há teljes szívvel bűnbánatot tartanak és a kételkedést kivetik lelkükből. 5. Mert megesküdött Isten az ő dicsőségére, hogy nem ad nekik üdvösséget, ha e nap elmúltával még mindig nem hagynak fel a vétkezéssel; mert az igazak számára a bűnbánatnak határideje van; mert beteltek a bűnbánat napjai a szentek számára; a pogányok részére pedig a bűnbánat ideje tart az utolsó napig. 6. Mondd tehát az egyház előljáróinak, javítsák meg útjaikat az igazságban, hogy részesei legyenek az ígéreteknek nagy dicsőségben. 7. Legyetek hát állhatatosak, kik az igazságot cselekszitek, ne legyetek kételkedők, hogy a szent angyalok közt támadjatok fel. Boldogok vagytok, kik az eljövendő nagy megpróbáltatásban helytálltok és nem tagadjátok meg életeteket. 8. Mert megesküdött az Úr az ő Fiára, hogy kik megtagadják az Urat, azokat elveti és életüket elveszti; azokat, kik a most következő napokban tagadják meg őt; kik azonban az előtt tagadták meg, azok iránt nagy irgalma miatt kegyelmes lesz.

3. Te pedig, Hermas, feledd el fiaidnak gonoszságát és nővéredet¹⁴⁹ ne bocsásd el, hogy megtisztulhassanak korábbi vétkeikből: mert az igaz tanítás fegyelemre neveli őket, ha te nem gondolsz a gonoszságukra.

¹⁴⁹ hitvesedet

A bűnökre való visszaemlékezés halált okoz. Téged pedig Hermas nagy csapások érték házad kihágásai miatt, mert nem viselted gondjukat, sőt elhanyagoltad őket és saját gonosz üzelmeidbe keveredtél bele. 2. De az szolgál mentségedre, hogy az élő Isten nem hagyta el, továbbá egyszerűség és önmegettartóztatásod; ezek mentettek meg, ha meg is maradsz bennük; és mindenkit megmentenek, ki hasonlót tesz és ártatlan egyszerűségben járja életútját. Az ilyenek legyőznek minden gonoszságot és állhatatosak maradnak az örök életre. 3. Boldogok, kik az igazságot cselekszik; nem vesznek el mindörökké. 4. Mondd meg Maximusnak: Ime, közel a megpróbáltatás; ha úgy tetszik neked, megint tagadj. *Közel van az Úr azokhoz, kik megtérnek*, mint írva van Eldad és Modat könyvében, kik a sivatagban szóltak a néphez.¹⁵⁰

4. Míg aludtam, testvérek, egy szépséges ifjú a következőket nyilatkoztatta ki nekem: Mit gondolsz, kicsoda az az agg aszszony, akitől a kis könyvet kaptad? Feleltem: A Szibilla.¹⁵¹ Tévedsz, felelte ő, nem az. Hát kicsoda, kérdeztem. Az Egyház — felelte ő. Mondtam neki: Miért oly agg? Mert — úgymond — mindennél előbb alkottatott; ezért oly öreg; a világot is érte teremtetten

¹⁵⁰ Ez a Maximus ismeretlen személy. Eldadról és Modadról szó van a Számok könyvében (11, 26, 27). Hermas egy róluk szóló apokrif könyvből idéz.

¹⁵¹ A keresztény írók közül először Hermas említi a Szibillát ily vonatkozásban, hogy az ú. n. szibillai könyvek, melyek Kr. e. ismereteseek voltak, a keresztényekre utalnak.

Isten. 2. Aztán házamban látomást láttam. Megjelent az agg asszony és kérdezte, átadtam-e már a kis könyvet a presbytereknek. Azt mondtam, még nem adtam át. Jól tetted, felelte, mert még hozzá kell tennem néhány szót. Amikor befejeztem az egészet, te fogod az összes választottakkal közölni. 3. Irsz hát két kiskönyvet, az egyiket elküldöd Kelemennek, a másikat Grapte-nak.¹⁵² Kelemen szétküldi a környéki városokba; neki ez a feladata. Grapte pedig az özvegyeket és az árvákat fogja kioktatni. Te pedig abban a városban¹⁵³ a presbyterekkel fogod olvasni, kik az egyház élén állnak.¹⁵⁴

III. Látomás.

1. Ez a látomás, testvérek, ilyen volt: miután sűrűn böjtöltem és kértem az Urat, hogy mutassa meg azt a kinyilatkoztatást, melyet az agg asszony által nekem megígért, azon éjjel megjelent nekem az agg asszony és azt mondta: Mivel oly szertelesen kíváncsi vagy, hogy mindent tudhass, gyere a szántóföldre, hol tarbuzát termelsz és az ötödik óra táján megjelenek neked és megmutatom, amit látnod kell. 3. Megkér-

¹⁵² Hermas Kelemen neve alatt nyilván azt a Kelemen érti, aki a korinthusiakhoz írt levelet írta; Grapte pedig diakonissza. Ez is olyan apokrif-fogás Hermas részéről, hogy könyvét régebbinek tüntesse fel.

¹⁵³ Rómában

¹⁵⁴ A római egyházban ott a püspök, kinek hatalma a környéki városokra is kiterjed. Vannak presbyterek; az özvegyek, árvák gondját egy diakonissza viseli.

deztem: Úrnő, a szántóföldnek melyik részén? Ahol akarod, mondá. Szép, magános helyet választottam ki. Mielőtt szóltam volna hozzá, és megmondtam volna a helyet, így szólt hozzám: oda megyek, ahová akarod. 4. Így tehát, testvérek, elmentem a szántóföldre, számbavettem az órákat és arra a helyre értem, melyet megjelöltem neki, hogy ott leszek: itt látok ám egy elefántcsontból való széket, rajta lenből való vánkos és a lenvászon fölött spanyolvászon. Mikor ezt ott láttam és senki sem volt jelen, megborzadtam; rémület szállt belém, hajam az égnek állt; rettegés fogott el, mert egyedül voltam. Mire magamhoz tértem, az Isten dicsőségére gondoltam és felbátorodtam, le-térdelvén megint bűnvallomást tettem Isten színe előtt, mint azelőtt. 6. Ő pedig hat ifjúval (kiket azelőtt is láttam), megérkezett és hátam mögé állt és hallotta, hogy imádkozom és bűnvallomást teszek az Isten színe előtt. Hozzám érintve így szólt: Hermas, hagyd abba már ezt az örökös engesztelést bűneidért; kérd már a megigazulást is, hogy rögtön visszakapj egy részt házadból. És felemelt kezével, a székhöz vezetett, az ifjaknak pedig azt mondotta: Menjetek és építsetek. 8. Amikor az ifjak eltávoztak és magunkra maradtunk, mondá nekem: Ül ide. Feleltem: Úrnő, engedd, hogy a presbiterek üljenek le előbb. Mondtam neked, így szólt — ül le. 9. Mikor a jobb oldalra le akartam ülni, nem engedte, hanem kezeivel intett, hogy a baloldalon foglaljak helyet. Mikor ezen gondolkoztam és megszomo-

rodtam, hogy nem hagyott a jobb oldalon ülni, így szólt hozzám: Bánt valami, Her-
mas? A jobboldali hely másokat illet; azo-
kat, kik elnyerték már Isten tetszését és
szenvedtek az ő nevéért; nálad még sok
hiányzik ahhoz, hogy az ő sorukban foglal-
hass helyet, de maradj meg tovább lelked
egyszerűségében, akkor velük együtt fogsz
ülni te is és mindazok, akik azt teszik, mint
ők és azt szenvedik el, mit ők elszenvedtek.

2. Mit szenvedtek el, kérdeztem. Halld
hát, mondta: Ostorozást, börtönt, nagy kí-
nzásokat, keresztet, vadállatokat — az ő neve
miatt; ezért az övék a jobboldal a boldog-
ságban és mindazé, aki ezért a névért szen-
ved; a többieknek a baloldalon a helyük.
De mindkét részt, a jobb- és baloldalon ülő-
ket ugyanazok az adományok és ígéretek
illetik; csak hogy ezek a jobboldalon ülnek
és valami dicsőségben van részük. 2. Te pe-
dig szeretnél a jobboldalon ülni velük, de
sok a te vétséged; meg fogsz azonban tisz-
tulni bűneidtől és mások is, kik nem kétlel-
kűek, megtisztulnak minden bűnükből egész
a mai napig.

3. Ezeket mondván el akart távozni; én
azonban lábaihoz estem és úgy kértem őt az
Istenre, mutassa meg hát a látomást, mit
ígért. 4. Ő megint megfogta kezemet, lábra
állított és balra ültetett a széken; ő maga a
szék jobb felére ült. Aztán fényes vesszőt
emelt fel és így szólt: Látsz valami nagy dol-
got? Azt mondtam neki: Úrnő, semmit se lá-
tok. Aztán mondta: Te, ügye most már látsz
szemben veled egy nagy tornyot, mely a vi-

zek fölött épül ragyogó kőkockákból? 5. Négyszögűre építette a hat ifjú, kik vele jöttek, a tornyot; más nagy tömeg ember hordta a követ, ki a mélyből, ki a földből és átadta a hat ifjúnak; ők pedig átvették a követ és beleépítették. A mélyből vett köveket mind azon mód beleillesztették az épületbe; jók voltak és összeillettek a többi kövekkel és úgy társultak hozzájuk, hogy nem is látszott, hol volt a szegélyvonal. A toronyépület úgy tűnt fel, mintha egyetlen kőből épült volna. 7. Hoztak más köveket is a földből; közülük néhányat visszavittek, másokat beraktak a falba; másokat összetörtek és messze dobtak a toronyból. 8. Sok más kő is volt a torony körül; ezeket nem használták fel az építéshez; némelyik érdes volt, némelyik repedéses, másik csonkult, aztán volt fehér és kerek, ezek nem illettek bele az épületbe. 9. Láttam még más, a toronytól messze dobott köveket is; ott gördültek az úton, de nem maradtak rajta, hanem az útról az úttalan helyre fordultak; más kövek tűzbe estek és égtek; volt, amelyik a vizek mellé esett, de nem tudott befordulni a vízbe, bár oda akartak fordulni és jutni.

3. Mikor mindezt megmutatta, el akart távozni. Azt mondtam neki: De, Úrnő, mit ér nekem mindezt látni és mégse tudom, mit jelentenek ezek a dolgok? Felelte: Kíváncsi vagy te ember, szeretnéd megtudni azt, ami a toronyra vonatkozik. Bizony, szeretném, Úrnő, mondám; azért, hogy meghirdessem a testvéreknek; hogy megörüljenek és ezeket hallva megismerjék az Urat nagy dicsőség-

ben. 2. Ő pedig így szólt: Hallani ugyan sokan fogják; de lesznek, akik örülnek és lesznek, akik sírnak a hallgatók közül; de ezek is, ha meghallják és bűnbánatot tartanak, majd örömmre gerjednek. Halld hát a torony példázatát; mindent megfejték neked. Aztán ne alkalmatlankodj tovább a megfejtésért. Mert az ily rejtvényfejtéseknek megvan a határuk; ugyanis önmagukban teljesek. De te csak nem hagysz fel az ismeretlen kinyilatkoztatás után való vágyaddal; szertelenül mohó vagy utánuk. 3. Látod a tornyot épülni; az én vagyok: az Egyház, ki neked most és azelőtt is megjelentem. Amit csak kívánsz megtudni a toronyról, kérdezd és megfejttem, hogy örömed legyen a szentekkel. 4. Mondom neki: Úrnőm, ha már arra méltattál, hogy mindent megfejts nekem, tedd meg. Ő azonban azt mondta: Ami számodra megfejthető, azt megfejttem. De szíved legyen az Istennél és ne vond kétségbe, amit látni fogsz. 5. Megkérdeztem őt: Miért épül a torony a víz fölé, Úrnő? Felelt: Mondtam már neked korábban is: nagyon kíváncsi vagy az írásokra és szorgalmasan vizsgálod őket; kutatásoddal meg is találod az igazságot. Hogy miért épül a torony vizek fölé, értsd meg: mert életetek a víz mentette és menti majd meg.¹⁵⁵ A tornyot pedig a mindenható és dicső Név¹⁵⁶ igéje építette és az Úr láthatatlan ereje tartja fenn.

4. Így válaszoltam neki: Úrnő, bizony cso-

¹⁵⁵ A keresztség vize.

¹⁵⁶ Isten

dálatos, nagyszerű ez. De ki az a hat ifjú, aki épített, Úrnő? Ezek, úgymond, az Isten szent angyalai, kiket elsőknek teremtett, és rájuk bízta minden teremtményét, hogy azt gyarapítsák, növeljék és rajta uralkodjanak. Ezért nyer majd befejezést a torony építése. 2. És kik azok, akik a követ hordják? Ők is az Isten szent angyalai, mondta ő, de az a hat ezeket megelőzi. De majd elkészül a torony és a torony körül mindenki ujjongani fog örömében és magasztalják az Istent, hogy fölépült a torony. 3. De, Úrnő, így szóltam hozzá, azt is szeretném tudni, mi a kövek sorsa és ereje? Felelte: Nem azért, mintha te volnál a legméltóbb erre a megfejtésre (vannak nálad előbbre valók és jobbak, kiknek ezeket a látomásokat meg kellett volna fejteni), de mégis az Isten nevének dicséretére neked jutott és jut kinyilatkoztatás a kételkedők miatt, kik szívükben kétségbe vonják, igaz-e ez, vagy nem. Mondd meg nekik: Minden való, semmi belőle nem valótlan; mindez áll, igaz és alapos.

5. Először halld, mi van azokkal a kövekkel, melyek az épületbe bekerülnek. A fehér és éleikkel összeillő kockakövek jelentik az apostolokat, püspököket, tanítókat és diakónusokat,¹⁵⁷ akik az Isten szentségében jártak, viselték a püspöki tisztséget, tisztán és szentül tanították és szolgálták az Isten vá-

¹⁵⁷ Hermas itt az egyház szolgálait oly módon sorolja fel, mintha még az apostolok korában élne. A püspökök közé érti a presbitereket is; a tanítókon azokat az ígéhirdetőket érti, akik a Szentlélek ihletésével voltak ígéhirdetők, de nem voltak fölszentelt papok.

lasztottait; egyesek már elhúnytak, mások még élnek; mindig egyetértésben voltak egymás közt, megőrizték a békét és szót fogadtak egymásnak; ezért van az, hogy érintkező lapjaik oly szépen összeillenek az épületben.

2. És mit jelentenek azok a kövek, melyeket a mélyből hoznak fel és beraknak az épületbe úgy, hogy ezek is összeváganak a már beépített kövekkel? Ezek azokat jelentik, kik az Úr nevéért szenvedtek. 3. Mondd meg, Úrnő, mit jelentenek azok a kövek, melyeket a földről hoznak elő? Azt felelte: Amelyek belekerültek az épületbe, de nincsenek kicsiszolva, azokat az Úr jónak találta, mert az Úr igazságán jártak és megtartották törvényeit. 4. És kiknek felelnek meg azok a kövek, melyeket előhoznak és beraknak az épületbe? Ezek azok, akik a hitben újoncok és újonnan lettek hívők. Az angyalok arra intik őket, tegyenek jót, mert nem találni bennük gonosztságot. 5. És azok a kövek, melyeket nem találtak jónak és elvetettek? Ezek azok, akik vétkeztek és bűnbánatot akartak tartani; azért a toronytól nem messze dobták őket, mert jók lesznek még az épületbe, ha bűnbánatot tartanak. Akik tehát bűnbánatot fognak tartani, ha már megtették, erősek lesznek a hitben, ha ugyan addig jutnak bűnbánattartáshoz, míg a torony épülőben van. De ha már felépült, akkor már nem találnak helyet benne, hanem elvetettek maradnak. Csak az lesz az előnyük, hogy a torony mentén fekszenek.

6. Meg akarod úgye, tudni, mit jelentenek az összetört és a toronytól messze dobt kö-

vek? Ezek a gonoszság fiai; színlelve járultak a hithez és gonoszságuk nem hagyta el őket; ezért nem üdvözlnek, mert gonoszságuk miatt nem alkalmasak az építéshez. Ezért törettek össze és kerültek messze a toronytól az Isten haragja miatt, mert megbántották őt. 2. Láttál más köveket is ott feküdni, melyek szintén nem kerültek be az épületbe; vannak köztük érdesek: akik megismerték ugyan az igazságot, de nem maradtak meg benne, nem is tartanak ki a szentek közösségében; ezért hasznavehetetlenek. 3. Amelyeken repedések vannak, kiknek felelnek meg azok? Azoknak, kik egymás ellen rosszat terveznek és nem őrzik meg a békét egymás közt; szemtől-szembe nagyon békések, de amikor egyik elhagyja a másikat, szívében megmarad a rosszindulat. Ezt jelentik a repedések a köveken. A megcsonkított köveken pedig azokat kell érteni, akik elfogadták ugyan a hitet és az igazság nagyobb részét birtokolják, de van bennük némi rész gonoszság is; ezért csonkák és nem épek. 5. Hát a fehér és kerek, az épületbe nem illő kövek kiknek felelnek meg, Úrnő? Felelé nekem: Még mindig, ostoba, esztelen vagy, mindent kérdezel és semmit sem értesz? Azokat értsd rajtuk, akiknek van ugyan hitük, de a világ gazdagságával is elvannak látva. Ha jön a megpróbáltatás, vagyonuk és üzleteik miatt megtagadják az Urat. 6. Azt feleltem neki: Mikor lesznek ezek hát alkalmasak az épületbe? Amikor lefaragják vagyonukat, melyben gyönyörködnek, akkor hasznosak lesznek Istennek.

Ahogy a kerek kő nem lesz négyszögletessé, hacsak le nem vágják és el nem veszt valamit magából, ugyanígy nem lesznek hasznosak az Úr számára e világ vagyonosai, hacsak vagyonuk meg nem csappan. 7. A magad sorsából értsd meg: Míg gazdag voltál, alkalmatlan is voltál; most pedig hasznos és alkalmas vagy az életre. Legyetek hasznosak az Istennek; téged is azok közül a kövek közül fognak elővenni.

7. Láttál más köveket is, messze dobták őket a toronytól, az útra estek és tovább gördültek úttalan helyre: ezeken értsd azokat, kik felvették ugyan a hitet, de kétkedésük miatt elvesztették az igaz utat;¹⁵⁸ azt gondolták, jobb utat fognak találni, tévelyegnek és úttalanul nyomorognak. 2. Akik pedig tűzbe estek és égnek, azokon értsd azokat, kik végleg elszakadtak az élő Istentől és szívükben még nem fogant meg a bűnbánat szándéka kéjvágyuk és elkövetett gonoszásaik miatt. 3. És tudni szeretnéd, úgye, kiknek felelnek meg azok, melyek a víz mentére estek és nem tudnak befordulni a vízbe? Ezek azok, akik meghallották már az ígét és szeretnének megkeresztelkedni az Úr nevében; de aztán eszükbe jut, hogy az igazság tisztaságot kíván, megbánják megtérési szándékukat és megint rossz vágyaik nyomába szegődnek. 4. Ezzel befejezte a torony példázatának megfejtését. 5. Mivel tovább zaklattam, kérdeztem, vajjon mi lesz az elvetett, a toronyépületbe alkalmatlannak talált kövekkel; lesz-e még számukra bűnbá-

¹⁵⁸ Kételkedők, eretnekek.

nat és lesz-e helyük a toronyban? Lesz számukra bűnbánat, de ebbe a toronyba nem kerülnek már be. Más, sokkal kisebb helyre kerülnek be, de csak azután, ha kínoztattak és betöltötték bűneik napjait. És azért kerülnek át oda, mert az igaz hitet befogadták. És akkor szabadulnak meg kínjaiktól, ha elhagyják szívüket a gonosz cselekedetek; ha pedig nem hagyják el szívüket, — nem üdvözülnek szívük keménysége miatt.¹⁵⁹

8. Miután abbahagytam a kérdezést, azt mondta nekem: Akarsz mást is látni? Mivel nagyon szerettem volna látni, a remény nagyon felvidított. 2. Rám mosolygott és azt mondta: Látod-e a hét nőt a torony körül? Látom, Úrnő, feleltem. A tornyot ők tartják az Úr parancsa szerint. 3. Halld most az ő tevékenységüket. Az elsőnek — erősek a kezei — *Hit* a neve. Általa üdvözülnek az Isten választottai. 4. A másik övet hord és férfiasan cselekszik: ezt *Megtartóztatásnak* mondják; a Hitnek a leánya ő. Aki a nyomába lép, boldog lesz életében, mert tartózkodik minden rossz cselekedettől; hiszi ugyanis, hogy akik a rossz kívánságoktól megtartóztatják magukat, azok az örök életnek lesznek örökösei. 5. És kicsodák a többiek, Úrnő? Egymásnak a leányai; az egyiknek *Egyszerűség*, a másiknak *Tudás*, a har-

¹⁵⁹ Míg a toronypéldázat többi tagjának magyarázata világosabb, ez az utolsó, az elvetett kövek későbbi bűnbánatáról — nehezen érthető. Voltak, akik a tisztítóhely szenvedéseire magyarázták; ezt azonban ennél a hasonlatnál nem lehet biztosra venni. Hermas itt összekeveri a földi és égi egyház képeit és azt akarja kifejezni, hogy nem lehet a bűnbánat lehetőségét senkinél sem kizárni.

madiknak *Ártatlanság*, a negyediknek *Tisztaság*, az ötödiknek *Szeretet* a neve. Ha megteszed anyjuk cselekedeteit mind, élet lehet a sorsod. 6. Szeretném, ha megtudnám, mi mind-egyiknek az ereje? Halld hát, mond ő, mi mindegyiknek az ereje. Egyiknek ereje a másiktól függ, egyik a másik után következik, mert hiszen úgys születtek, egyik a másiktól. A Hitből születik a Megtartóztatás, a Megtartóztatásból az Egyszerűség, az Egyszerűségből az Ártatlanság, ebből a Tisztaság, a Tisztaságból a Tudás, a Tudásból a Szeretet. Mindezeknek tiszták, szentek, isteniek a cselekedetei. Aki nekik szolgál és az ő cselekedeteiket megteszi, a toronyban lesz lakása együtt az Isten szentjeivel. 9. Aztán kérdeztem őt a határidőkről, itt van-e már a befejezés? Ő azonban nagy hangon kiáltott: Balga ember, nem látod, hogy még épül a torony? Hogy mikor készül el, ami most épül, annak megvan a határideje. De gyorsan el fog készülni. Többet most ne kérdezz; ez az emlékeztetés most elég neked és a szenteknek és lelkek megújítása. 10. Mert nemcsak magadnak szól ez a kinyilatkoztatás, hanem mindenkivel közöld. 11. Három nap múlva (előbb meg kell értened a dolgot); adom az első parancsot, Hermas, hogy meghirdesd neked mondandó szavaimat a szentek előtt; ha meghallgatják és megteszik, megtisztulnak gonoszágaiktól és te is velük.

9. Hallgassatok engem fiaim; nagy egyszerűségben, ártatlanságban és tisztaságban neveltelek föl titeket Isten irgalmából; ő

harmatozott rátok igazságot, hogy megigazuljatok és szentek legyetek; tiszták minden gonoszságtól és elvetemültségtől; de ti nem hagyjátok abba gonoszságotokat. 2. Most pedig hallgassatok engem, tartsatok békét egymásközt és látogassátok egymást, fogadjátok szeretettel egymást; ne csak magatok élvezzétek az Isten teremtményeit féktelenül, hanem a rászorulóknak is adjátok. Mert egyesek a sok évvel testüket betegítik meg, testüket rontják meg, mások teste pedig azért romlik, mert nincs elég élelmük; ebbe pusztul bele testük. 4. Ez a mértéktelenség károtokra van; hisz nektek van bőven és mégsem adtok a szegényeknek. 5. Tekintsetek a közelgő ítéletre. Akik bővelkedtek, keressétek fel a szegényeket, míg a torony még el nem készült; mert ha készen lesz, hiába akartok jót tenni, nem lesz már módotok arra. 6. Legyen gondotok nektek, kik tobzódtok gazdaságtokban, hogy a szegények ne jajgassanak és jajjuk föl ne érjen az Úr színéig, mert akkor javaitokkal együtt ki lesztek rekesztve a torony kapujából. 7. Neknek pedig, kik az egyház élén álltok és az első helyeket foglaljátok el, azt mondom: ne legyetek hasonlókká a méregkeverőkhöz. Ezek ugyanis mérgeiket szelencékben hordják, ti pedig rontó mérgeteket szívetekben. 8. Kemény a szívetek, nem is akarjátok megtisztítani és nem igazítjátok elméteket tiszta szívvel arra az egyre, hogy irgalmat nyerjete a nagy Királytól. 9. Vigyázzatok, fiaim, ez a vetélykedés el ne ragadja életeteket. 10. Hogyan akarjátok ti Isten választottait

fölnevelni, ha magatokban sincs fegyelem! Feddjétek meg tehát egymást és békén legyetek egymással, hogy én az Atya színe előtt vidáman állhassak számot adva mindnyájatokról a mi Urunknak.

10. Amint befejezte hozzám szóló szavait, hat ifjú jött, azok, akik résztvettek az építésben, elvitték őt a toronyhoz; más négy pedig felemelte a széket és elvitte szintén a toronyhoz. Ezek tölem el voltak fordulva, azért nem láttam arcukat. 3. Mentében megkértem őt, adjon magyarázatot, miért jelent meg három alakban előttem. Azt felelte nekem: erről, hogy megértsd, mást kell megkérdezned. 3. Mert testvéreim, első látomásomban úgy láttam őt, mint nagyon élemedett, agg asszonyt a széken ülve. 4. A másik látomásban fiatalos volt az arca, bőre és haja öreges, és állva szólt hozzám; de vidámabb volt, mint azelőtt. A harmadik látomásban egész valója fiatal volt és csodás szépségű; csak épp a haján látszott az öregség; mindvégig vidám volt és a széken ült. 6. Nagyon szomorúvá tett a vágy, hogy ezek jelentését megtudjam. És láttam éjjeli látomásban az agg asszonyt, ki ezt mondta nekem: Minden kérdéshez alázatosság kell, tarts hát böjtöt és megkapod Istentől, amit kérsz. 7. Böjtöltem tehát egy napig és éjtszaka megjelent nekem egy ifjú és azt mondta nekem: Hogy mersz oly rögtön kérni megfajtást, az imádságban? Vigyázz, ez a sok kérdés ne váljék tested ártalmára. Elég neked az eddigi kinyilatkoztatás.

(Hermas azt feleli, csak az agg asszony

képében megjelenő Egyház három alakjáról kér felvilágosítást.)

11. (Meg is kapja a következőkben: Az első látomásban az Egyházat azért látta aggnak, mert a hívek kéjvágya és kétkedése miatt szellemük elvénült és elgyengült. Az Egyház azért mutatkozott agg asszony képében és azért is ült a széken. A fáradt embernek ez a szokása.)

12. (A másik látomásban azért látta az Egyházat megfiatalodva, de bőrét és haját öregesen, mert a bűnbánatról szóló kinyilatkoztatás a hívekbe azt a reményt öntötte, hogy mégis elnyerik az örök életet; ezért megújultak lelkükben, mintegy megifjodtak, megerősödtek a hitben. Ezért mutatta meg az Isten a torony építését.

13. (A harmadik látomásban azért látta az Egyházat egészen fiatalnak és szépnek, mert a bűnbánat által egészen megújultak a hívek; a tökéletes bűnbánat visszaadja a régi erőt, épséget. Ezért is ült az Egyház megint a széken. Mint ahogy a négy elem alkotja az egész világot, úgy áll a szék a maga négy lábán. Ez a szilárd megalapozottságnak a jele.)

IV. Látomás,

melyet testvéreim húsz nappal az előbbi látomás után láttam, a közelgő megpróbáltatás előjeleképpen. 2. Mentem szántóföldemen a mezei úton. A közúttól körülbelül tíz mérföldre van; ritkán járnak azon a helyen. Magánosan menve arra kértem az Urat,

hogy a szent Egyház által adott kinyilatkoztatásait és látomásait fejezze be megerősítésemre és adjon bűnbánatot szolgálóinak, kik vétkeztek; hogy megdicsőíttessék az ő nagy és magasztos neve azért, mert engem arra méltatott, hogy csodáit velem közölje. 4. Mialatt őt magasztaltam és neki hálát adtam, mintha szózat hangzott volna felém: Ne kételkedj, Hermas. Magamban kezdtem töprengeni, azt gondolva: Mi kétségem lehetne nekem, ki úgy megszilárdultam az Úrban és láttam a dicső dolgokat? 5. Előre haladtam kissé, testvéreim, és egyszer csak látom, hogy a por mintegy az égig száll és akkor azt mondtam magamban: Talán barmok jönnek és ezek verik föl a port? Egy mérföldnyire volt ez tőlem. 6. Amikor a porfelhő mindig nagyobb és nagyobb lett, valami istenit gyanítottam benne; pillanatra kisütött a nap és ime egy hatalmas vadállatot látok, mint egy cethalat és szájából tüzes sáskák szálltak elő. Vagy száz láb hosszú volt az állat, agyagszínű volt a feje. 7. Sírva fakadtam és kértem az Urat, szabadítson meg tőle. Aztán eszembe jutott az a szó, amit hallottam: Ne kételkedj, Hermas. 8. Magamra öltöttem, testvéreim az Úr hitét és visszagondoltam az ő nagy dolgaira, melyekre kioktatott, bátran mentem a vadállat elé. Oly erővel jött a bestia, hogy egy várost elpusztíthatott volna. 9. Közel mentem hozzá, és a szörnyű cethal elnyujtózott a földön, csak nyelvét tőlt ki és mozdulatlan maradt, míg elkerültem. 10. A vadállat fején négyféle

szín volt: fekete, tűz- és vér-vörös, arany és fehér.

2. Miután elkerültem a bestiát és vagy harminc lépést tettem, ime, egy szűz jött elém, úgy felékesítve, mintha a nászágyból szállt volna fel; fehér a ruhája, fehér a cipője; fátyol borította egész a homlokáig és fátyola fejkötőjéről hullott alá; fehér volt a haja is. 2. Előbbi látomásaimból felismerem: ez az Egyház, és öröme gerjedtem. Köszönt engem: Üdvözöllek, ember; én visszaköszöntem: Üdvözlégy, Úrnő. 3. Felelte nekem: Semmivel se találkoztál? Mondom neki: De igen, Úrnő, oly nagy bestia jött felém, hogy népeket tudott volna elnyelni; de Isten erejével és nagy irgalmával megmenekülhettem tőle. 4. Bizony, megszabadultál, mondá, mivel aggságodat az Istenre vetetted és szívedet kitártad az Úr felé abban a hitben, hogy semmi más téged meg nem szabadíthat, csak az ő nagy és magasztos neve. Ezért az Úr elküldötte az ő angyalát, mely a vadállatok fölé van állítva — Tegri a neve neki¹⁶⁰ — és ő becsukta a bestia száját, hogy téged le ne nyeljen. Nagy veszedelemből szabadultál ki hitedért és mert ily nagy bestiát látva mégsem estél kétségbe. 5. Menj

¹⁶⁰ Szent János Jelenések könyvében is, meg az apokrif apokaliptikus iratokban többször fordul elő az, hogy az angyalok a természet egyes részei fölött uralkodnak (pl. Jel. 7, 1. — a szelek angyalai; 14, 18., a tűz fölött hatalmat gyakorló angyal. Henoch apokalipszise 20, 5. szerint Mihály az emberek javarésze fölé van állítva. — Az állatok angyalának Tegri nevét Hermas a zsidó angyalanból vette. A szó igazgatót, ösztökélőt jelent héberül.

hát és mondd el Isten választottjainak az ő hatalmas dolgait és mondd nekik, hogy a bestia a közelgő megpróbáltatást jelenti; ha tehát előkészültök és bűnbánatot tartotok teljes szívvel az Isten előtt, ti is megszabadulhattok tőle, csak szívetek legyen tiszta és szeplőtlen és éltetek további napjain kifogástalanul szolgáljatok az Úrnak. 6. Kik kétségeskedtek, legyetek erősek abban a litben, hogy Isten mindent megtehet; elfordíthatja haragját rólatok és küldhet csapásokat rátok, ha kétségeskedtek. Jaj, kik hallják e szót és megvetik; jobb lett volna nekik a világra se jönni.

3. Kérdést intéztem hozzá, mit jelent a négy szín, mi a vadállat fején volt. Felelte nekem: Már megint az ilyenekre vagy kíváncsi. Bizony, az vagyok, Úrnő — mondám —; fejtsd meg, mi legyen a jelentésük. 5. Halld hát, felelte. A fekete a világot jelenti, amelyben éltek; tűz- és vérvörös szín azt jelenti, hogy ennek a világnak tűzzel és vérrel kell elpusztulnia; az aranyos rész --- ti vagytok; akik kimenekültetek a világból. Mint ahogy az aranyat a tűz olvasztja ki és teszi hasznossá, úgy választódtok ki ti is, kik azok közt (bűnösök) éltek. Kik tehát megmaradtok hitben és a tűz próbáját kiálljátok, megtisztultok. Mint ahogy az arany elveszti salakját, ti is vessetek el minden szomorúságot, aggságot; megtisztultok majd és alkalmasak lesztek a torony építéséhez. 5. A fehér rész a jövő világot jelenti; melyben az Isten választottai fognak lakni; szeplőtlenek és tiszták lesznek ők, kiket Isten

az örök életre kiválasztott. 6. Azért szüntelenül hirdesd a szenteknek: Ime, itt a jövőendő nagy megpróbáltatás előképe. Ha ti akarjátok, semmi se lesz belőle. Tartsátok eszetekben, ami korábban meg volt írva. 7. Ezeket mondván eltávozott, nem is láttam, hová ment; zaj támadt ugyanis. Én is hátrafordultam félelmemben, hátha a bestia utánam jön.

V. Látomás.

Míg otthon imádkoztam és fekvőhelyemen ültem, egy méltóságos arcú férfi lépett be hozzám, pásztoröltözetben volt; fehér kecskebőr volt a ruhája, vállán tarisznya, kezében bot. Köszöntött és én visszaköszöntöttem. 2. Egyszerre csak mellém ült és így szólt hozzám: Az angyalok legkiválóbbja küldött hozzád, hogy veled legyek életed további napjain.¹⁶¹ Azt hittem megkísértésemre jött és azt kérdeztem tőle: Ki vagy te? Én ugyanis ismerem azt, akire rá vagyok bízva. — Ezt mondta nekem: Hát nem ismeresz meg? Feleltem: Nem. Én vagyok — úgy mond — az a pásztor, akire rá vagyok bízva. 4. Beszéde közben megváltozott az ő alakja, és fölismertem, hogy ő az, akire rá voltam bízva, és mindjárt megzavarodtam, félelem fogott el és egészen megszomorodtam, hogy

¹⁶¹ Az angyalok legkiválóbbja: Krisztus, az Isten Fia (és nem Mihály főangyal, mint Zahn gondolja). Ő küldi az angyalt, akit Hermas nem ismer fel, bár már a II. Lát. 4, 1; III. Lát. 10, 7. során látta és beszélt vele.

ilyen rosszul és ostobán feleltem neki. 5. Ő azonban így szólt hozzám: Ne szégyenkezz, inkább légy erős azokra a parancsokra, melyeket hozzád intézek. Azért küldtek engem ugyanis, hogy amit előbb már láttál, újra megmutassam neked; azokat a részeket, melyek számotokra hasznosak. Írd le mindenekelőtt parancsaimat és hasonlataimat, a többi úgy írd, ahogy elédtárom; azért hagyom meg — úgymond —, hogy elsőnek írd le a parancsokat és a hasonlatokat, hogy mindjárt el is olvasd és elmédben megtarthasd. 6. Leírtam tehát a parancsokat és hasonlatokat, amiként meghagyta nekem. 7. Ha ezeket meghallgatjátok, megtartjátok, ezek szerint haladtok és tiszta lélekkel gyakoroljátok ezeket, megadja nektek az Úr, amit megígért; ha pedig mindezt hallva mégsem tartotok bűnbánatot, hanem még tetéztitek bűneiteket, épp az ellenkezőjét kapjátok meg az Úrtól. Ezt hagyta megírnom a Pásztor, a bűnbánat követe.

I. Parancs.

Mindenekelőtt ez legyen hited: egy az Isten, aki mindent teremtett és véghezvitt és mindent, hogy legyen, a semmiből hozott létre; ő mindent felfog, maga azonban egyedül felfoghatatlan. 2. Higgyél tehát benne, és tiszteld őt félelemmel; őt félve tartóztasd meg magadat a rossztól. Ezt tartsd meg és akkor elvetsz magadtól minden gonoszsgot, magadra öltöd az igazság erejét. Az Úr-nak élsz, ha megtartod ezt a parancsot.

II. Parancs.

Azt mondá nekem: őrizd meg az egyszerűséget, légy ártatlan és olyan leszel, mint a kisdetek, kik nem ismerik a gonosztságot, mely az emberek életét tönkreteszi. 2. Először is senkiről se szólj rosszat, ne is hallgass megszóló beszédet szívesen; ha megtennéd, a meghallgatással részese leszel a megszóló vétkének, ha elhiszed a hallott megszólást. Ha elhitted, lesz valami a szívedben testvéred ellen. Így leszel részes a megszóló vétkében. 3. A becsületrágás olyan, mint a nyughatatlan ördög; sohasem marad békén, hanem mindig vizályt kever. Tartózkodj tőle és békéd lesz mindenkivel. 5. Őlts magadra komolyságot, ebben nincs rosszakarató sértés, hanem minden egyenes lesz és jókedvű. Tégy jót és munkád istenadta gyümölcséből minden rászorulóknak juttass; ne válogass, kinek adj és kinek ne adj. Adj mindenkinek; mert az Isten a maga adományai-ból mindenkinek akar juttatni. 5. Akik pedig kapnak, az Istennek adnak majd számot, miért kaptak, és mi célra; mert akik bármi szükségűtől kényszerítve fogadtak el valamit, azokat nem éri ítélet; akik pedig csalárdul kaptak, azok lakolni fognak. 6. Aki adakozik, büntelenül tesz; ahogy ugyanis az Úrtól vette a köteleltséget, egyszerűen azt teljesítette, amikor nem válogatott abban, kinek adjon és kinek ne adjon. Az ilyen egyszerűen teljesített köteleltségteljesítés dicső az Isten előtt. Aki ily egyszerűséggel szolgál, az Úrnak él. 7. Tartsd meg hát ezt

a parancsot, amint mondtam neked, hogy a te bűnbánatod és házadé egyszerűségben találtasson, szíved pedig tisztán és ártatlanul.

III. Parancs.

Ismét mondá nekem: Szeresd az igazságot és csak igaz szó hagyja el ajkadat, hogy az Úr által a testbe helyezett lelked igaznak találtasson az emberek előtt és így a benned lakozó Úr megdicsőíttessék; mert az Úr minden szavában igazmondó és nála nincs semmi hazugság. 2. Akik hazudnak, az Urat tagadják meg, megcsalják az Urat, nem adva vissza neki a kölcsönt, mit tőle kaptak. Hisz nem hazug lelket kaptunk tőle. Ha ezt hazuggá teszik, beszennyezik az Úr parancsát és csalókká válnak. 3. Amint ezt hallottam, nagy sírásra fakadtam. Amint engem sírni látott, azt kérdi: Mit sírsz? Miért, kérdi. Mert — így feleltem — sohse szóltam életemben igaz szót, hanem mindig ravaszul viselkedtem mindenkivel szemben és igaznak állítottam minden ember előtt hazugságomat; nem is mondott nekem soha senki ellen, hanem hittek szavaimnak. Hogy maradhatnék életben (az örök élet számára), ha ilyeneket tettem? 4. Igazad van — úgymond — és helyes az érzésed; mint Isten szolgájának az igazság útján kellett volna járnod, nem rossz lelkiismeretet őrizni együtt az igazság lelkével és nem megszorítani az igaz és szent lelket. — Sohsem hallottam — mondám — ily pontosan ezeket a szavakat. — 5. Most tehát meghallottad, mondá; tartsd meg azt jól,

hogy még azok a hazugságok is, miket üzleteid közben mondtál, ha ezek igaznak találtnak, hitelt érdemlőkké válnanak; mert még azok is hitelt érdemelhetnek. Ha ezt megtartod és mostantól kezdve csak igazat szólsz, elnyerheted az életet. Aki pedig ezt meghallgatja és a legnagyobb rossztól, a hazugságtól tartózkodik, az Istennek él.

IV. Parancs.

Megparancsolom neked, ígymond, hogy őrizd magad tisztán, szívedbe ne lopódzon idegen asszonyra való gondolás, vagy bármilyen paráznaságnak és hasonló bűnöknek gondolata. Mert ilyen cselekedve nagy bűnt követsz el. Ha azonban saját feleségedre gondolsz, ezzel nem követsz el vétket. 2. Ha ilyen vágy már behatolt szívedbe, vétkezel, és ha más hasonló rossz, bűnt követsz el; mert ez a kívánság Isten szolgája számára nagy bűn; ha pedig valaki cselekszi ezt a rosszat, halált arat magának. 3. Vigyázz tehát, óvakodj ettől a kívánságtól; ahol a tisztaság lakozik, ott az igaz ember szívébe ilyen vágy nem fészkelhet be. 4. Mondom neki: Uram, engedd, hogy valamit kérdezzek tőled! Szólj hát, mondta ő. Uram, ha valakinek az Űrban hívő felesége van és őt házasságtörésen éri, vétkezik-e az ilyen ember, ha tovább is együtt él vele? 5. Amíg nem tudja — felelte ő — nem vétkezik; de ha a férj megtudta az asszony vétkét és az asszony nem tartott bűnbánatot, hanem tovább is megszegi a házassági hűséget és férje mégis

együtt él vele, akkor részes lesz bűnében és házasságtörésében társa.¹⁶² 6. Mit tegyen hát, Uram, a férj, ha felesége megmarad paráznságában? Bocsássa el, mondá ő, a férj pedig maradjon magában; mert ha felesége elbocsátása után más asszonyt vesz, maga is házasságtörést követ el. 7. Tovább kérdeztem: Ha pedig, Uram, az elbocsátott asszony megtér és vissza akar térni urához, nem kell őt visszafogadni? 8. De igen, felelte ő; férje vétkezik, sőt nagy bűnössé válik, ha nem fogadja vissza; mert vissza kell fogadni azt, aki vétkezett és bűnbánatot tartott, de nem sokszor; mert egy a bűnbánat az Isten szolgálói számára.¹⁶³ A bűnbánat miatt a férj nem vehet más asszonyt. Ez az ügy a férjre és a feleségre tartozik. 9 Nem csak az a házasságtörés, ha valaki saját testét szennyezi be, hanem bárki olyanokat tesz, amit a pogányok, az is házasságtörő. Ha tehát valaki megátalkodik ilyen tettekben és bűnbánatot nem tart, kerüld őt és ne élj vele együtt; mert ha nem kerülöd, te is részese lesz bűnének. 10. Azért áll az a parancs rátok, hogy

¹⁶² Az „idegen bűnnek” egyik módja; a férj nem javítja meg felesége hűtlenségét, minthogy segíti őt bűnében.

¹⁶³ A Pásztornak ezt a kijelentését az egész könyv szellemével kell összhangba hozni. A torony építésének befejezése, az Egyház küldetésének vége, az utolsó nap közeledik. Az Isten szolgálói siessenek a bűnbánattal, mert kérdés, lesz-e még később is módjuk rá. Ez az elv, (hogy egyszer adatik csak mód a bűnbánatra), sokáig érvényes volt az ú. n. nyilvános, kánoni vezeklésben. Ez először Harmanál tűnik elő, a szentírási könyvekben és az apostoli atyák korábbi irataiban ilyen megszorítás nincs a bűnbánat számára.

magatokban maradjatok, akár a férj, akár az asszony; mert így lehet, hogy az illető bűnbánatot tart. 11. Én pedig, mikor ezt rendelem — úgymond —, nem akarok arra alkalmat adni, hogy a vétkes bűnét folytassa, hanem azt akarom, hogy többé ne vétkezzék az, aki bűnt követett el. Ami pedig elkövetett bűnét illeti, — van aki meggyógyíthatja; az ő hatalma mindenható.

2. Továbbá kérdeztem őt: Mivel, Uram, arra méltattál, hogy mindig velem maradj, engedj még néhány szót szólnom, mert semmit se értek és szívemre kérget vontak korábbi tetteim; adj nekem okosságot, mert igen ostoba vagyok és semmit sem tudok. 2. Azt felelte nekem: Én a bűnbánat fölé vagyok állítva és minden bűnbánónak okosságot adok. Vagy nem gondolod, hogy ha valaki bűnbánatot tart, máris okosság részéről? Nagy okosság ugyanis — úgymond — bűnbánatot tartani. Mert, aki vétkezett, megérti, hogy rosszat cselekedett az Isten előtt. Visszagondol tetteire, megbánja és már többé nem cselekszik rosszat, hanem minden módon jót tesz, megalázza, gyötri lelkét, mert vétkezett. Látod tehát, hogy nagy okosság van a bűnbánatban. 3. Ezért kérdek mindent oly szorgosan tőled, Uram; először, mert bűnös vagyok és meg szeretném tudni, mily cselekedetek által nyerem el az életet; sok ugyanis és sokféle az én vétkem. 4. Életed lesz, ha megtartod parancsaimat és szerintük cselekszel; mindaz, aki meghallja és megtartja ezeket a parancsokat, az Istennek él.

3. Hadd folytatom tovább kérdéseimet, Uram! Beszélj hát, mondá. Uram, azt hallottam — így szóltam — néhány tanítótól, hogy nincs más bűnbánat, csak egy, amikor leszálltunk a vízbe,¹⁶⁴ és elnyertük előbbi vétkeink bocsánatát. 2. Felelte nekem: Jól hallottad, így is áll a dolog; mert annak, aki elnyerte bűnei bocsánatát, meg kellett volna maradnia a tisztaságban, nem pedig tovább vétkeznie. 3. Mivel azonban mindent oly szorgosan kikérdezel, ezt is megmondom neked, úgy hogy ne adjak alkalmat azoknak, akik ezután térnek a hitre, vagy most lettek hívőkké. Mert akik most lettek hívőkké, vagy ezután lesznek, azok számára később már nincs bűnbánat, de elnyerik korábbi vétkeik bocsánatát. 4. Akik eme napok előtt hivattak meg a hitre, azok számára engedett az Úr bűnbánatot. Az Isten ugyanis ismeri a szíveket és mindent előre látott; ismeri az ember gyarló voltát, tudja az ördög csalárdságát is; tudja, hogy az Isten szolgálát törbe fogja csalni és gonoszul bánik velük; 5. mivel pedig az Úr nagyon irgalmas, megkönyörült teremtményén és ezt a bűnbánatot rendelte; nekem pedig hatalmat adott erre a penitenciára. 6. Én pedig azt mondom neked, így szólt — Ez után a nagy és szent hívás után, ha valaki az ördög kísértésétől megtántorodva vétkezik, egy bűnbánat van számára; ha azonban megint vétkezik és bűnbánatot tart, hasztalan az annak az em-

¹⁶⁴ a keresztségben

bernek számára; nehezen él ugyanis.¹⁶⁵ 7. Azt mondtam neki: Visszatért a bizalmam, hogy mindezt oly pontosan megtudtam; most már tudom hogy üdvözölhetek, ha ezután nem vétkezem. Üdvözülsz, mondá — mindazok is, akik ugyanígy cselekszenek.

4. Tovább folytattam a kérdezést: Uram, ha már egyszer megengedted, még, a következőre is adj felvilágosítást. Szólj, hát, mondá. Ha meghal, akár az asszony, akár a férje, és az életbenmaradt házastárs újra házasságot köt, vétkezik-e? Nem vétkezik, felelte ő; ha azonban magában marad, nagyobb lesz a becsülete és dicsősége az Úr előtt; de ha házasságot köt, azzal se vétkezik. 3. Őrizd meg tehát a tisztaságot és szemérmességet és Istennek fogsz élni. Tartsd meg ettől a naptól kezdve, hogy gondjaimra vagy bízva, amit neked mondtam, vagy mondanı fogok, akkor veled maradok. 4. Előbbi vétkeid megbocsátást nyernek, ha parancsaimat megtartod. És mindenki bocsánatot nyer, ha ezeket a parancsaimat megtartja és a tisztaság ezen útján megmarad.

V. Parancs.

Légy nagylelkű és okos, akkor győzelmeskedsz minden rossz dolog fölött és igazságot fogsz cselekedni. Mert ha nagylelkű

¹⁶⁵ A Pásztor mindezzel azt akarja kifejezni, hogy az a bűnbánat, amit ő hirdet, egy alkalomra szól azoknak, akik már meg vannak kereszttelkedve. Akik később kereszttelkednek meg, vagy akik ez után a bűnbánat után vétkeznek, ne reméljenek más bűnbocsánatot.

lész, a benned lakó Lélek tiszta marad, a másik, a rossz lélek nem borít rá árnyat; mintha tág lakásban élne, úgy ujjong majd és együtt örvend azzal az edénnyel, melyben lakozik, vidáman szolgál az Istennek, hisz boldognak érzi magát belülről. 3. Ha pedig valami harag támad fel benned, mindjárt szűk lesz a helye, a Szentléleknek, mert érzékeny; hisz nincs számára tiszta hely, azért azon van, hogy eltávozzék; merthá fojtoztatja a rossz lélek, nem szolgálhat már úgy az Istennek, ahogy szeretne, mikor az indulatosság sértegeti. A béketűrésben ugyanis az Isten lakozik, az indulatosságban pedig az ördög. 4. Ha tehát mindkét szellem ugyanegy helyen lakozik, veszélyes és kínos annak az embernek a számára, akiben együtt vannak. 5. Mert ha egy kevés ürmöt veszel és a mézes korsóba öntöd, ugye, elvesz az édessége és a kevés ürmöm megrontja az egész méznek édességét; már nem is lesz többé kedves a házigazdának, mert keserű lett és kárba vészett. Ha pedig nem teszel ürmöt a mézbe, édes marad és jó lesz a gazdának. 6. Látod tehát, hogy a béketűrés édesebb a méznél és hasznos az Úr előtt; az ilyen lélekben lakozik az Úr. Az indulatosság pedig keserű és káros. Ha most a kettőt összeereszted, megromlik a béketűrés; az ilyennek az imádsága sem lesz hasznos az Isten előtt.

(1, 7. Hermas kérdést intéz az indulatosság működésmódjáról. 2. a Pásztor elmondja, hogyan rontja meg az indulatosság, a harag az Isten szolgálait, hogyan téríti le az

igazság útjáról. Házi perpatvart okoz semmi-ségek miatt a házastársak közt; elkeseríti, felingerli, megdühösíti őket. Erre elhagyja a jó lélek az embert, a rossz szellemek pedig állhatatlanná, elvakulttá teszik a haragot.)

VI. Parancs.

(A hatodik parancsban a Pásztor a jó és rossz útról beszél; az emberben szerinte két angyal van, az igazság és a gonoszság angyala. Az igazság angyala gyengéd, szemérmes, szelíd és békés. A gonoszság angyala haragos, keserű, esztelen, cselekedetei rosszak és megrontják az Isten szolgáit. Ez arra ösztökéli az embert, hogy sokféle dologba keveredjék, élvezetekre, mértékteien evésre, ivásra, részegeskedésre, asszonyok megkívánására, fösvényységre, kevélységre csábítja. Erről lehet felismerni.) A Pásztor azt parancsolja: „Higgyél az igazság angyalának, a gonosz angyaltól pedig távozz, mert tanítása minden cselekedetre vonatkozólag rossz”.¹⁶⁶

VII. Parancs.

Féld az Urat, úgymond a Pásztor — tartsd meg parancsait; ha megtartod parancsait, hatalmas lész minden tetterben és hasonlít-

¹⁶⁶ A Pásztornak ezt a tanítását az emberben lakozó két angyalról elfogadták Origenes, Cassianus, Nisszai Szt. Gergely. A Pásztor tanítását átvitt értelemben kell értenünk; a bűnre való hajlandóság bennünk van, ez ad a gonosz léleknek utat szívünk-höz; viszont a kegyelem a jóra való hajlandóság által győzi le bennünk a rosszat.

hatatlan lesz minden cselekedeted, mert ha féled az Urat, mindent jól fogsz tenni; az Isten félelme legyen benned és üdvözülsz. 2. Az ördögtől viszont ne félj; ha ugyanis Istentől vagy, győzelmeskedsz az ördögön, mert nincs neki hatalma. Akinek nincs hatalma, attól nem is kell félni; akinek pedig dicső a hatalma, azt megilleti a félelem. A hatalmasoknak kijár a tisztelet; akiknek nincs hatalmuk, azokat megvetik. 5. Félj azonban az ördög cselekedeteitől, mert azok rosszak.

(A következőkben az Isten és az ördög félelmét állítja szembe; az Isten félelméhez kell, hogy a jó cselekedetek társuljanak, ezáltal jut az ember az Isten szerint való életre.)

VIII. Parancs.

Mondtam neked, úgymond a Pásztor, két-félék az Isten teremtményei és kétféle a megtartóztatás is. Van amitől tartózkodnunk kell, van amitől nem.

(Hermas kérdésére, mitől kell tartózkodni, mitől nem, a Pásztor azt mondja, a rossztól kell tartózkodni, de a jótól nem; azt meg kell tenni. Mikor Hermas tovább kérdezi, melyek a rossz cselekedetek, a Pásztor így szól:)

1. 3. A házasságtörés, a paráznaság, a rossz ital, a rossz élvezetek, a sűrű tobzódás, a gazdagság fitogtatása, dicsekvés, hengegés, gőg, hazugság, megszólás, álszenteskedés, a sértések emlékezetben tartása, mindenféle káromlás. 4. Ezek mindennél rosszabbak az

ember életében. Ezekről kell az Isten szolgájának tartózkodni. Mert aki nem kerüli őket, nem élhet az Istennek. De halld azokat is, melyek ezeket követik. 5. Vajjon, Uram, más gonosz cselekedetek is vannak még? — kérdém én. — Bizony, sok is van még, mondá ő, amiktől az Isten szolgájának óvakodni kell: a lopás, csalás, rablás, hamis tanuság, fösvényesség, gonosz vágy, megtévesztés, hivalkodás, felfuvalkodottság és amik ehhez hasonlók. 6. Nemde, ezeket rossznak tartod, Isten szolgálai számára nagyon rossznak? Mindezeket kerülje hát, aki Istennek szolgál. Tartózkodj hát tőlük, hogy Istennek élj és te is azok sorába kerülj, akik ezeket elhagyják. 7. Hogy mit nem kell kerülnöd, hanem inkább megtenned, azt is halljad. A jót ne kerüld, hanem tedd meg. 8. Kértem őt: Mutasd meg, Uram, a jó cselekedetek erejét, hogy azokat tegyem, szerintük szolgáljak és úgy nyerjem el üdvösségemet. Halld hát, mondá, a jóknak cselekedeteit, miket neked is tenned kell, nem pedig elkerülnöd. Mindenekelőtt ilyen a hit, az Úr félelme, a szeretet, egyetértés, az igazságosság szavai, az igazság, türelem; ezekenél mi sem jobb az ember életében. Aki ezeket teszi és nem mellőzi, boldog lesz életében. 10. Azokat is halld, mik belőlük következnek: szolgálni az öregeknek, meglátogatni az árvákat és a szegényeket, az Isten szolgálait, szükségükben megsegíteni, vendégszeretőnek lenni (mert a vendégfogadásban néha jótékonyságot gyakorlunk), senkivel sem lenni haragban, nyugodtan élni, minden-

kit fölülmulni alázatosságban, az öregebbeket tisztelni, gyakorolni az igazságosságot, megőrizni a testvéri szeretetet, elviselni a gyalázást, békén tűrni, nem gondolni a bántásokra, a szomorkodókat vigasztalni, a hit-től elbotlottakat nem elűzni, hanem visszatéríteni és jóra fordítani, a hibázókat meginteni, az adósokat és a rászorulókat nem zaklatni és más hasonlókat. 11. Úgye, te is jónak tartod ezeket? Mi volna, mondtam, jobb ezeknél? Gyakorold hát ezeket, monda, ne mulaszd el őket és az Istennek fogsz élni. 12. Tartsd meg hát ezt a parancsot; ha jót tész és nem hagyod el a jótevést, az Istennek élsz; mások is az Istennek élnek, akik ugyanígy cselekszenek...¹⁶⁷

IX. Parancs.

Azt mondja nekem *(a Pásztor)*: Vesd el magadtól a kétséget, és egyáltalán ne habozál bármit kérni az Úrtól; ne mondd magadban: hogyan kérhetnék és kaphatnék én valamit az Úrtól, mikor vétkeztem ellene? 2. Ne gondoldj ilyesmit, hanem, teljes szívből térj meg az Úrhoz, kérd őt kételkedés nélkül és megismered az ő nagy irgalmát; nem hagy ő téged cserben, hanem betölti szíved kívánságát. 3. Nem olyan az Isten, mint az emberek, kik a bántásokat nem fe-

¹⁶⁷ Az ebben a fejezetben felsorolt jó és rossz cselekedetek egybevágának a Didache és a Barnabás levél tanításával a jó és rossz útról. Még Szent Benedek regulájára is hatott az ókeresztény lelkiségnek ez az útmutatója.

lejtik; ő nem gondol vissza sértésekre, hanem megkönyörül az ő teremtményén. 4. Tisztítsd meg hát szívedet e világ hiúságaitól és a most felsorolt vétkektől, kérd az Urat és mindent megnyersz, semmiben sem lesz hiányod, amiért imádkozol, ha kételkedés nélkül kéred az Úrtól. 5. Ha pedig kételkedsz szívedben, semmit se érsz el, mire szíved vágyakozik. Mert kik az Istenben kételkednek, azoknak kettős a lelkük és semmit se tudnak kiesdeni abból, amit kérnek. Akik azonban tökéletes hitűek, azok bármit kérnek, meg is kapják az Úrtól, mivel aggságoskodás nélkül kérik, nem kételkedve. A kételkedő ember, hacsak bünbánatot nem tart, nehezen üdvözülni. 7. Tisztítsd meg hát szívedet a kétségtől, öltsd magadra a hitet, — erős ez, — és hidd el Istennek, hogy minden kívánságodat, amit eléje terjesztesz, meg is nyered nála. Ha pedig néha késedelmet szenved imádságos kérésed teljesülése, ezért ne ess kétségbe, hogy nem teljesült lelked vágya; bizonyára valami kísértés, vagy bűn miatt; mire nem gondolsz, késik imádságod teljesülése. 8. Azért ne lankadj imádságodban, végre is meghallgatásra találasz; ha pedig abbahagyod az imádságot kételkedve, akkor magadra vess és nem arra, aki megadja, amit állhatatosan kérsz. 9. Vedd szemügyre ezt a kétséget, káros ugyanis, meg balga is; sokakat gyökerestől eltávolít a hittől, még ha nagyon erősek voltak is a hitben. Ez a kétség ugyanis az ördög fajzata és igen meggyötri az Isten szolgáit. 10. Vesd meg hát a kételkedést,

győzd le minden ügyedben, hatalmas és erős légy a hitben. A hit mindent ígér és mindent teljesít; a kételkedés azonban, mely önmagában sem bízik, mindent tönkretesz, amit cselekszik. 11. Láthatod tehát, hogy a hit felülről jön az Istentől és nagy az ereje; a kételkedést földies szellem adja, az ördög sugallja; nincs is hatalma. 12. Szolgálj hát a hitnek, melynek van ereje; kerülöd a kétséget, mely erőtlen; és Istennek élsz, mint mindenki, aki ugyanígy gondolkodik.

X. Parancs.

1. Távoztasd magadtól a szomorúságot; ez a kétségnek és haragnak a testvére. 2. Kérdeztem: Uram, mondd, hogyan testvére ezeknek? Mert én úgy látom, más a szomorúság, mint a kétség és a harag. — Oktalan vagy, ember. Hát nem érted, hogy a szomorúság rosszabb minden rossz szellemnél és nagyon terhes az Isten szolgálói számára; minden rossz szellemnél jobban tönkreteszi a lelket, kioltja a Szentlelket, és újra megmenti? 3. Uram, feleltem, én ostoba vagyok és nem értem ezt a képes beszédet. Nem értem, hogyan oltaná ki a lelket és újra megmentené. 4. Halljad hát: akik sohse hatoltak be az igazságba, sohsem kutatták az istenséget, csak egyszerűen hívők lettek, de saját üzleteikbe, vagyonukba, pogányok barátságába és e világ több más dolgába bonyolódtak bele — mindazok, akik ilyenekbe vannak keveredve — nem értik az isteni jelképeket; ügyes-bajos dolgaik által elhomá-

lyosultak, megromlottak és haszontalanokká lettek. 5. Ha elhanyagolják a jó szőlőt, azt is bojtorján és gaz veri föl, ugyanígy tévednek el jó belátásuktól az emberek is, kik hívők lettek ugyan, de mondott sokféle ügyes-bajos dolog rabjai lesznek; ezek semmit sem értenek meg az istenségről; mert ha hallanak is róla, eszük dolgukon van és azért mást semmit sem értenek. 6. De akikben megvan az istenfélelem és akik az istenség, igazság mélyére hatolnak, és szívük az Istenhez fordul, az ilyenek bármit hallanak, hamarabb felfogják és megértik azt, mert az Isten félelme van bennük. Ahol az Isten lakozik, ott nagy megértés is van. Légy az Istené és mindent megértesz és felfogsz.

2. Most hát vedd tudtul, hogyan oltja ki a szomorúság a Szentlelket és hogyan menti meg megint. Mikor a kétségeskedő nekifog valaminek, de kétsége miatt a dolog balul végződik, akkor az a szomorúság szállást vesz nála, megszomorítja a Szentlelket és kioltja azt. 3. Aztán ha megint indulatba jön valaki bizonyos dolog miatt és lelke nagyon elkeseredik, akkor megint a szomorúság vesz szállást a haragvó ember szívében és szomorúság fogja el dolga miatt, amit tett és bánja, hogy rosszul tett. 4. Ime, úgy látszik, ez a szomorúság üdvös, mert bánatra ösztönzi azt, aki rosszat tett. Megszomorítja tehát a lelket mind a kettő: a kételkedés, mert nem sikerül a dolog; az indulat is megszomorítja a lelket, mert rosszat tett. A kételkedés is, a harag is, megszomorítják a Szentlelket. 5. Távoztasd hát magadtól a

szomorúságot és meg ne bánts a benned lakó Szentlelket, hogy ellened ne forduljon az Úr előtt és el ne hagyjon téged. 6. Az Istennek eme testbe adott Lelke ugyanis nem bírja sem a szomorúságot, sem az aggságoskodást.

3. Öltsd hát magadra a vidámságot, mely Istennek mindig kedves és jó és légy boldog benne. A vidám ember ugyanis jót tesz, jót gondol és megveti a szomorúságot. 2. A szomorú ember azonban mindig rosszul cselekszik; először azért, mert megszorítja a Szentlelket, kit vidámként nyert az ember; másodszor aztán rosszat tesz azzal, hogy nem imádkozik és nem magasztalja az Urat. A szomorú ember imádságában sohsincs lendület, hogy felszálljon az Isten oltárához. 3. Kérdeztem, miért nem száll a szomorú ember imádsága Isten oltárához? Mert — úgy mond — a szomorúság rajta ül a szívén; szomorúsággal kevert imádság nem hagyja tisztán felszállni az oltárhoz. Mert ha ecetet és bort keversz össze, nincs meg már benne a bor édessége, ugyanígy, ha a szomorúság összevegyül a Szentlélekkel, már nem jó az imádsága. 4. Tisztítsd meg hát magadat ettől a szomorúságtól, és az Istennek élsz, mint mindazok is, kik elűzik a szomorúságot és vidámságba öltözködnek.

XI. Parancs.

Széken ülő embereket mutatott nekem és egy másik, katedrán ülő embert. Látod a széken ülőket — kérdi tőle. — Látom,

Uram, feleltem. Ezek — úgymond — hívők; az meg, aki a katedrán ül, hamis próféta, aki megrontja az Isten szolgáinak értelmét; de csak a kétkedők értelmét rontja meg, nem az igazi hívőkét. 2. Ezek a kételkedők úgy mennek hozzá, mintha jövőmondó volna; megkérdezik, mi fog velük történni. Az álpróféta, mivel nincs benne az isteni lélek ereje, a szerint felel nekik, ahogy kérdeznek és ahogy rosszasságuk kívánja és azt rakja lelkükbe, amit akarnak. 3. Mivel maga üreslelkű, felszínes dolgokat mond tartalmatlan embereknek; bármit kérdeznek tőle, a kérdező üressége szerint felel. Néha azonban igazat is mond; az ördög beléadja a lelkét, hátha tán meg tud ejteni valakit az igazak közül is. 4. Mert akik az Úr hitében szilárdak, az igazságba öltözöttek, azok nem csatlakoznak az ilyen lelkekhez, hanem elkerülik őket, akik azonban kételkednek és gyakran tartanak bűnbánatot,¹⁶⁸ a jövőmondóhoz mennek, mint a pogányok és még nagyobbá teszik a bálványiszolgálattal bűnüket; mert aki hamis prófétától kér tanácsot bármilyen ügyben, bálványimádó, igazság híjján való és ostoba. 5. Mert ha a lélek Istentől van, azt nem kell kérdezni, hanem az Isten erejével mindent megmond önmagától, mert felülről származott az isteni lélek hatalmából. 6. Az a szellem azonban, mely kérdésre felel és az emberek szájaíze szerint beszél, földies és semmitérő; hatalma nincs

¹⁶⁸ Azokról van szó, akiknek nem erős a bűnbánata, mert utána újra meg újra elesnek.

neki; ha nem kérdezik, egyáltalán nem felel. 7. Kérdeztem: Hogyan különbözteti meg tehát az ember, melyik az igazi és melyik a hamis próféta? Most mind a két prófétáról szólok, felelte ő; szavaim szerint megkülönböztetheted az igaz és a hamis prófétát. Életéből ismered meg azt az embert, akiben nincs az Isten lelke. 8. Mert akiben a felülről származott, isteni lélek benne van, szelíd és higgadt, alázatos, tartózkodik minden rossztól, a világ minden hiú kívánságától, mindenkinél áldozatosabban viselkedik, nem kérdésre felel, nem is titokban, nem is akkor beszél a Szentlélek, mikor valaki tőle kívánja, hanem akkor szól, mikor az Isten akarja, hogy szóljon. 9. Amikor tehát az isteni lelket bíró ember érkezik hívő emberek gyülekezetébe, akik hisznek az isteni lélekben, és az illető emberektől imádság száll az Úrhoz, akkor a prófétai lélek angyala, aki mellette van, megtölti azt az embert; az pedig betelve Szentlélekkel, úgy beszél a sokasághoz, ahogy az Isten akarja. 10. Így nyilvánul ki, melyik az isteni lélek. Ily nagy az Isten hatalma az isteni lélekre vonatkozólag. 11. Most pedig a földies, semmitérő, erőtlén, ostoba szellemet ismerd meg. 12. Először is, az olyan ember, aki úgy tűnik fel, mintha szelleme volna, mindjárt felfuvalkodik és az első szószerket kívánja magának; mindjárt elbizakodott, szemtelen, szószátyár; saját kénye-kedve szerint jár és pénzt fogad el jóslataiért; ha nem kap pénzt, nem is jósol. Hogy fogadhatna el az isteni lélek a prófétálásért fizetést? Az Isten prófétájának nem

szabad ilyet tenni; aki ezt teszi, annak földies a jós-szellem. 13. Az ilyen közelébe se megy az igaz emberek gyülekezetének, hanem elkerüli őket. De összeáll a kételkedőkkel, üresfejűekkel és nekik az utcasarkokon jósol, becsapja őket, szájuk-íze szerint való mondókákkal; még felel is az üresfejűeknek. Mert ha üres fazekat tész más üresek mellé, nem törik az el, hanem összezensendül a többivel. 14. Ha aztán oly gyülekezetbe érkezik, mely tele van igaz, az isteni szellemet bíró emberekkel, mikor ezek imádkoznak, akkor kitűnik, hogy nincs benne semmi, a földies szellem megrémülve szökik el belőle, megnémul az ember, összerogy és semmit se tud szólni. Ha a patikában borral meg olajjal töltesz tele edényeket és közéjük üres korsót teszel; ha aztán ki akarod üresíteni a patikát, azt a korsót még mindig üresnek találod; így járnak ezek az üresfejű próféták is, ha az igazak szelleméhez érnek; ahogy jöttek, olyannak is bizonyulnak. 16. Így látod mindkét fajta próféta életét. Vizsgáld meg tehát cselekedetei és élete alapján azt az embert, aki azt mondja, hogy szelleme van. 17. Te pedig higgyél az Istentől jövő, hatalommal bíró szellemnek; de a földies és üres szellemnek semmit se higgy, mert nincs hatalma; az ördögtől jött. 18. Figyelj arra a példázatra, amit most mondok. Végy kezédbe követ, dobd az ég felé; vajjon eléred-e vele az eget? Vagy végy fecskendőt, fordítsd az égre; vajjon átlukasztod-e vele az eget? 19. Feleltem: Hogy történhetnék meg az ilyesmi; mindegyik lehetetlen, amit mond-

tál. Miként ez — mondá ő — lehetetlen, épp úgy a földies szellem is tehetetlen és erőtlen. 20. Most vedd figyelembe a felülről jövő erőt! Mily kicsi a jég szem, de ha fejedre koppan, ugye, nagy fájdalmat okoz! Vagy ha a háztetőről csepeg a víz, még a követ is kivájjá. 21. Látod tehát, hogy ami felülről esik a földre, bármily kicsi legyen is, nagy erővel esik; az isteni lélek is felülről jön, tehát hatalmas. Ennek a léleknek higgy, a másiktól óvakodj.

XII. Parancs.

1. Azt mondta nekem: Távoztass el magadtól minden rossz kívánságot, töltekezz jó és szent kívánságokkal; mert ha ilyenekkel lélsz tele, akkor gyűlölsz a rossz kívánságot és féken tartod, ahogy akarod. 2. Mert a rossz kívánság vadtermészetű és nehezen szelídül meg; mert szilaj az és féktelenségével nagyon megtépázza az embereket; leginkább akkor, ha Isten szolgája lesz rabjává; ha nem vigyáz okosan, borzasztó pusztulásban lesz része. Akiken nincs meg a jókívánság ruhája, hanem ebbe a világba vannak belegabalyodva, azokat szétveri. 3. Kérdeztem: Uram, melyek a rossz vágyódás cselekedetei, mik az embert halálra adják? Tárd fel nekem, hogy kerülhessem őket. Vedd hát tudtul, mely cselekedettel öli meg a rossz vágyódás Isten szolgáit.

2. A rossz kívánságok közt az első más asszonyának vagy férjének megkívánása; a gazdagság nagysága, fölösleges sokféle éte-

lek, italok, másfajta sok és ostoba élvezet után való vágy; mert az Isten szolgálói számára minden élvezet ostoba és üres. 2. Ezek a vágyódások rosszak és halált hoznak az emberre. Ez a vágyódás az ördög fajzatja. Óvakodjatok tőlük, hogy Istennek élhessetek. 3. Akik ezeknek a hatalma alá kerültek és nem állnak ellen, örök halállal bünhődnek; mert halálos mérge van a kívánságokban. 4. Te pedig, öltsd magadra az igaz élet vágyát, legyen fegyvered az Isten félelme és úgy szállj szembe velük. A jó kívánságban az Isten félelme lakozik. A rossz vágyódás meglát téged az Isten félelmének fegyverével, látja, hogy szembeszállsz vele: messze szalad tőled és más nem mer hozzád jönni, mert fél fegyveredtől. 5. Te pedig, mikor győzelmet arattál fölötte és elnyered koronádat, fordulj az igaz élet kívánságához és az elnyert győzelmet neki tulajdonítva légy szolgálja, az ő kívánsága szerint. Ha a jó kívánságnak szolgálsz és neki rendeled magad alája, úrrá leszel a rossz kívánságon és úgy igazod le, ahogy akarod.

3. Szeretném tudni, Uram, hogyan szolgálhatok a jó kívánságnak, kérdeztem. Ő pedig felelte: Ily formán: Cselekedj, ami igazságos, erényes, igaz, tégy az Isten félelme, a hit, szelídség szerint és a többi hasonló jó szerint. Ha így teszel, kedves szolgálja leszel az Úrnak, neki élsz, mint mindenki, aki a jó kívánságnak szolgál.

2. Befejezte tehát a tizenkét parancsot és így szólt hozzám: Járj e parancsok útján és buzdítsd azokat, akik hallják, hogy bűnbá-

natuk legyen tiszta életük további napjain. 3. Azt a feladatot, mivel megbízlak, teljesítsd buzgón és sok érdemet szerzel; mert azok kegyét is megnyered, kik bűnbánatot tartanak majd és hisznek szavadnak; én ugyanis veled leszek és ráveszem őket, hogy higgyenek neked. 4. Feleltem: Uram, ezek a parancsok nagyok, jók, kiválóak, vidámmá tehetik az ember szívét, ha megtarthatja őket. De nem tudom, meg tudja-e tartani az ember ezeket a parancsokat, mert nagyon súlyosak. 5. Azt felelte nekem: Ha meggyőződ magad arról, hogy megtarthatók, akkor könnyen meg is tartod őket és nem lesznek kemények; ha pedig az a gondolat lesz benned úrrá, hogy nem bírod őket, akkor nem is tartod meg a parancsokat. 6. Most pedig azt mondom neked: Ha meg nem tartod, hanem megszeged őket, nem üdvözülsz se te, sem fiaid, se házad, mert már elítélted magad azzal, hogy ezeket a parancsokat ember meg nem tarthatja.

4. Ezt nagyon haragosan mondta nekem, úgy hogy szégyen fogott el és nagyon megijedtem tőle; arca ugyanis elváltozott úgy, hogy ember nem bírta el haragját. 2. Amikor azonban látta, hogy egészen meg vagyok zavarodva és szégyenülve, szelídebben és vidámabban kezdett beszélni hozzám. Így szólt: Ostoba vagy, esztelen és kételkedő; hát nem érted az Isten dicsőségét, mily nagy, hatalmas és csodálatos; az ember kedvéért teremtette a világot, az embernek vetette alá minden teremtményét, megadott neki minden hatalmat, hogy uralkodjék min-

denek fölött, amik az ég alatt vannak. 3. Ha tehát az ember ura az Isten összes teremtményeinek és uralkodik valamennyin, nemde úrrá lehet a parancsokon is! Mert valóban — úgymond — úrrá lehet az ember valamennyi parancs fölött, ha az Úr van a szívében. 4. De akiknek csak a szájukon van az Úr, de szívük megkeményedett és messze vannak az Úrtól, azok számára e parancsok kemények és járatlanok. 5. Vegyétek hát ti, kik üresek és a hitben gyengék vagytok, az Istent a szívetekbe és meglátjátok, nincs semmi könnyebb, édesebb és szelidebb, mint e parancsok. 6. Térjete meg, kik az ördög parancsán, nyaktörő, keserű és szilaj kéjek után jártok; ne féljete azután az ördögtől, nincs hatalma fölöttetek. 7. Veletek leszek, én a bűnbánat követe, ki a bűnbánat fölött rendelkezem hatalommal. Az ördög ijeszt csak, de ijesztése semmitörő; ne féljete tőle, akkor megfut előletek.

5. Azt mondtam neki: Uram, még néhány szót mondanék neked. Mondd hát — így szólt —, amit akarsz. Az ember ugyan — feleltem — kész az Isten parancsának megtartására és senki sincs, aki ne kérné azt az Istentől, hogy legyen ereje a parancsok megtartására, a nekik való engedelmeségre; de az ördög kegyetlen és ő uralkodik az embereken. 2. Nem szereshet uralmat az Isten szolgálói fölött — felelte —, ha ők teljes szívvel bíznak az Istenben. Az ördög intézhet támadást, de nem győzhet. Ha tehát ellenálltok neki, legyőzötten, megszégyenülve menekül tőletek. Akik azonban üres-

fejűek, úgy félnek az ördögtől, mintha hatalma volna. 3. Mikor az ember a jó korsókat megtölti jó borral és a korsók közt néhány csak félig telik meg, amint elmegy megnézni őket, nem vizsgálja meg a teli korsókat (tudja, hogy teli vannak), hanem a félig telteket vizsgálja, mert fél, hogy megcetesednek, mert hamar ecetesednek a félig telt edények és elvesztik édességüket. 4. Az ördög is így jön Isten szolgálóihoz, hogy megkísértse őket. Akik telve vannak hittel, azok erősen ellenállnak neki, ő pedig otthagyja őket, mert nincs helye, ahol megtelepedjék. Akkor megy az üresekhez és ott helyet talál; be is megy hozzájuk és azt teszi bennük, amit akar; így lesznek az ő szolgálivá.

6. Én pedig, a bűnbánat követe, azt mondom nektek: Ne féljetek az ördögtől. Az a küldetésem, hogy veletek legyek és megerősítselek titeket a hitben, kik egész szívből bűnbánatot tartotok. 2. Higyjetek tehát az Istenben ti, kik kétségbeestetek életetek felől bűneitek miatt és vétkeiteket gyarapítjátok, életeteket szomorítjátok; higgyétek, hogy ha teljes szívetekből megtértek az Istenhez és jót tesztek életetek többi napján és az ő akarata szerint jártok: gyógyírt ad ő korábbi vétkeitekre és lesz erőtok legyőzni az ördög cselekedeteit. Az ördög fenyegetéseitől pedig egyáltalán ne féljetek; tehetetlen ő, mint a halott embernek idegszájai. 3. Hallgassatok tehát rá és attól féljetek, aki üdvözíthet és kárhoztathat, tartsátok meg e parancsokat és így az Istennek fogtok élni.

(Befejezésül Hermas kifejzi szándékát,

hogy megtartja a parancsokat; a Pásztor biztosítja arról, hogy az Isten meg fogja adni az erőt hozzá.)

PÉLDÁZATOK.

I. példázat.

Mondta nekem (*a Pásztor*): Tudjátok, hogy ti, Isten szolgálói idegenben laktok, mert országtok messze van ettől az országtól.¹⁶⁹ Ha tehát ismeritek azt az országot, melyben lakni fogtok, miért vesztek itt földet, nagy-szerű felszerelést, épületeket és fölösleges lakásokat? 2. Mert aki ebben a városban vesz ilyeneket, az nem gondol a maga városába való visszatérésre. 3. Balga, kétségeskedő, szerencsétlen ember, nem gondolsz rá, hogy mindez neked idegen földön van, másnak uralma alatt? Mert azt mondhatja ennek az országnak a fejedelme: Nem akarom, hogy itt lakjál az én városomban; hanem hagyd el, mert nem tartod meg törvényeimet. 4. Te pedig, akinek földed, házad és mindenféle berendezésed van, mikor kiűznek innen, mit csinálsz földeddel, és a többivel, amit megvettél? Mert igazságos alapon mondhatja ennek a földnek fejedelme: Vagy tartsd meg törvényeimet, vagy hagyd el országomat. 5. És te mit csinálsz? Neked más törvényed van abban az országban, melynek polgára vagy?¹⁷⁰ Elhagyod tán földedért és

¹⁶⁹ A szöveg az ókori városállamra gondol; ország helyett várost (polis) mond.

¹⁷⁰ A keresztény ember Isten országának polgára.

más vagyonodért saját törvényedet és ennek a városnak törvényén fogsz járni? Vigyázz, károdra lesz, ha elhagyod saját törvényedet; mert ha haza akarsz térni saját hazádba, nem fogadnak majd be, hiszen elhagytad törvényét; ki leszel közösítve belőle. 6. Vigyázz hát; mivel idegenben lakol, ne lásd el magadat mással, csak azzal, ami szükséges és elég; és légy készen, hogy mikor ennek az országnak ura ki akar üzni, mert ellene mondasz az ő törvényének, vígan és sértetlenül hagyhasd el az ő városát és hazatérhess saját országodba, ahol saját törvényeden élhetsz.

7—11. *(A Pásztor buzdítja a keresztényeket, vagyonukkal legyenek segítségére a szorongatott lelkeknek, az özvegyeknek, árváknak. Az Isten azért adta a gazdagságot, hogy ezt a szolgálatot teljesítsük; a hívő ne csaljjon és idegen vagyonra ne áhitozzék.)*

II. példázat.

Szántóföldemre mentem, nézegettem a szilfát és a szőlőt, elgondolkoztam róluk és gyümölcsükről. Megjelent a Pásztor és azt mondta: Mit töprengsz magadban a szilfáról és a szőlőről? Azon gondolkozom — feleltem —, hogy egyik a másiknak díszére szolgál. 2. Ez a két fa — mondta ő — példaképül szolgál az Isten szolgáinak. — Szeretném megismerni ezek példáját. — Látod e két fát? Látom — feleltem. — 3. A szőlő gyümölcsöt hoz, a szilfa azonban terméketlen fa. De ha a szőlő nem kapaszkodnék fel a szil-

fára, nem hozna sok gyümölcsöt, mert a földön kúszna és ha volna is termése, az elrothadna. Ha azonban a szilfára kapaszkodik, gyümölcsöt hoz magától a szilfa segítségével. 4. Látod tehát, hogy a szilfa is sok gyümölcsöt ad, nem kisebbet, mint a szőlő, sőt nagyobbat. Hogyan — mondám — adna nagyobbat, Uram? Mert ha — felelte ő — fel van akasztva a szőlő a szilfára, akkor jó termést ad, ha lenn fekszik a földön, akkor keveset és rothadtat.¹⁷¹ Ez a példázat az Isten szolgálaira vonatkozik: a gazdagra és szegényre. 5. Hogyan van ez, Uram, mondd meg nekem, kértem őt. — Így felelt: A gazdagnak sok a vagyona, de Isten színe előtt szegénynek számít; lelke vagyonával törődik, imádsága és Isten dicsérete ugyancsak kevés; még ha van is valami, az gyenge, gyarló, nincs ereje odafenn. Mikor tehát a gazdag odamegy a szegényhez, megadja neki, amire szüksége van, abban a hitben, hogy — szegény ember gazdag az imádságban, az Isten-dicséretben és az ő imádságának nagy az ereje Istennél: ezért kételkedés nélkül megad mindent a szegénynek; 6. a gazdagtól támogatott szegény pedig közbenjár érte, hálát ad az Istennek ezért, aki vele jót tett. Az pedig tovább gondoskodik a szegényről, hogy hiányt ne szenvedjen életében; hisz tudja, hogy a szegény imádsága kedves és bőhatású Istennél. 7. Ezért mindketten ugyanegy munkában jártak; a sze-

¹⁷¹ A példa a római (és olasz) szőlőművelést veszi alapul. Itáliában ma is így futtatják fel a szőlőt szilfára, eperfára.

gény az imádságban serénykedik, ebben gazdag ő; ezt az Istentől kapta, neki is adja vissza, mit tőle kapott. A gazdag pedig habozás nélkül adja az Isten adta gazdagságot a szegénynek. És ez a tett nagy és dicséretes Isten előtt, mert a gazdag belátóvá lett és vagyonából, az Isten ajándékából juttat a szegénynek, ezáltal ő is szolgálja Istent. 8. Az emberek azt hiszik, a szilfa nem is terem gyümölcsöt; nem gondoltak rá és nem értik meg, hogy mikor jön a szárazság, a szilfa a maga nedvével táplálja a szőlőt; mely így nem szárad ki, hanem kétszeres termést hoz: maga helyett is, a szilfa helyett is. Így tesznek a szegények is, imádkoznak a gazdagokért, ezáltal gyarapítják azok vagyonát és a gazdagok — adva a szegényeknek — jóval töltik meg ezek lelkét. 9. Így mindketten egyazon jótett részesei lesznek.

9—10. *(Ezért ajánlja a Pásztor a szegények megsegítését.)*

III. példázat.

Mutatott nekem sok fát, levél nem volt rajtuk, úgy látszott nekem, mintha kiszáradtak volna. És így szólt hozzám: Látod ezeket a fákat? Látom — mondtam —, hogy egyformák és szárazak. Felelte nekem: Az itt látott fák azokat jelentik, kik e világban élnek. 2. De miért olyanok, mintha szárazak volnának és egymáshoz hasonlóak? Felelte: Mert sem az igazak, sem a bűnösök nem válnak nyilvánvalóvá ebben a világban, hanem egymáshoz hasonlóak; ez a világ az igazak

számára olyan, mintha tél volna; míg együtt vannak a bűnösökkel, nem mutatkozik meg, ki a megigazult, ki a bűnös. 3. Ahogy télen a fák lehullatván lombjukat egyformák és nem látszik meg, melyikük száraz, melyikük él, ugyanúgy e világban nem tűnik elő az igaz és a bűnös különbsége; mindnyájan egyformák.

IV. példázat.

1—8. *(A Pásztor lombosodó és száraz fákat mutat Hermasnak. A lombosodó fák az igazakat jelképezik, kik a másvilág lakói lesznek. A másvilág az igazak számára nyár, a bűnösök számára tél. A másvilágon tűnik majd elő az igazak gyümölcse, mint ahogy nyáron a fák mutatják meg gyümölcüket. A bűnösök és pogányok pedig szárazon, gyümölcstelenül állnak majd a másvilágon; mint száraz fák tűzre vettetnek.)*

V. példázat.

Egy hegyen ültem böjtölve és hálát adtam Istennek mindenért, mit velem tett. Egyszer csak a Pásztort látom magam mellett. Megszólalt: Miért jöttél ide ma reggel? Mert böjti napot¹⁷² tartok, Uram. Mi az a böjt, amit tartotok, kérdi ő. Ahogy szoktam, úgy

¹⁷² Hermas, ki Rómában élt, a latin környezetben görögül is stationak, állomásnak nevezi a böjti napot. Ez a szó a katonai nyelvből van átvéve. A keresztény élet katonáskodás az Isten zászlaja alatt. A böjti napok olyanok, mint az őrségen való állás, statio.

böjtölök most is, mondom én. 3. Nem tudtok ti az Isten szerint böjtölni, nem is böjt ez a haszontalan dolog, amit csináltok, feleli ő. Miért mondd ezt Uram, kérdem. Azt mondom — feleli —, nem az az igazi böjt, amit ti annak tartotok; majd megértetem veled, milyen a teljes, Isten előtt kedves böjt. Halld tehát. 4. Az Isten nem akar üres böjtöt; mert így böjtölve, nem teszel semmi jót. Az Úr akarata szerint böjtölj ilymódon: 5. ne tégy semmi rosszat életedben, szolgálj az Úrnak tiszta szívvel; tartsd meg parancsait, járj az ő törvényei útján; semmi rossz kívánság ne legyen úrrá szívedben, hidd el az Istennek, hogy ha ezt megteszed, őt félve tiszteled és minden rossz dologtól tartózkodol, élni fogsz az Istennek; és ha így teszel, ez lesz az igazi nagy és Istennek kedves böjtölésed.

2. Mondok egy példázatot a böjtökre vonatkozólag; figyelj csak ide. 2. Valakinek volt szántóföldje, sok szolgája, és a szántóföld egyik részén szőlőt is ültetett. Kiszemelte egyik hű, kedves és tisztelt szolgáját, hívatta és mondta neki: Vedd ezt a szőlőt, melyet beültettem, kerítsd körül, mire visszajövök; mást ne tégy vele. Ha megtartod ezt a parancsodat, felszabadítlak a szolgasorból. Aztán idegenbe ment a szolga gazdája. 3. Miután elutazott, a szolga átvette a szőlőt és körülkerítette. Mikor pedig befejezte a kerítést, látta, hogy a szőlő tele van gazzal. 4. Aztán ilyformán gondolkozott magában: Megtettem gazdámnak ezt a parancsát; most pedig felásom ezt a szőlőt,

aztán, ha fel lesz ásva, szebb lesz, gaz sem lesz benne és bővebb termést is ad, mert a gaz nem fojtja el a szőlőt. Nekifogott, felásta a szőlőt és kiirtott minden gatz a szőlőben. Szépséges, viruló lett a szőlő, mert nem volt benne gaz, mely elfojtotta volna.

5. Egy idő múlva megjött a szolga ura, a birtokos gazda és bement a szőlőbe. Láta, hogy körül van kerítve, fel vas ásva, minden gaz ki van irtva, a szőlők szépen díszlenek. Nagyon örült a szolga munkájának.

6. Hivatta hát kedves fiát, aki örököse volt, barátait, kik tanácsadói voltak és elmondta, mit parancsolt szolgájának és hogy találta megművelve a szőlőt. És azok üdvözölték a szolgát azért, mert ily dicséretet kapott gazdájától.

7. Azt mondta nekik ezután: én ennek a szolgának megígértem, hogy szabaddá teszem, ha parancsomat megtartja; meg is tartotta, de ráadásul még mást is tett, ezzel nagy örömet szerzett nekem. Ezért a jótettéért most fiam örököstársává akarom tenni, mert jó volt a lelkülete, mert nem hagyta el, mert megtette azt is, amit nem parancsoltam.

8. A gazda fia hozzájárult ehhez az elhatározáshoz, hogy a szolga örököstársa legyen.

9. Nemsokára a házigazda vacsorát adott és a vacsoráról sok ételt küldött neki. A szolga átvéve a gazdától küldött ételeket, annyit tartott meg magának, amennyi neki elég volt, a többit átadta szolgatársainak.

10. Nagyon örültek szolgatársai a vett ételeknek és imádkoztak, hogy nagyobb kegyben részesüljön gazdájánál azért, mert így törődött velük.

11. Ami

így történt, meghallotta a gazda és megint nagyon megörült ennek a tettnek. Ismét összehívta barátait és fiát, elmondta ezeket az ételekkel; ezek pedig most méginkább hozzájárultak ahhoz, hogy örököstársa legyen fiának.

3. 1. 2. *(Hermas kérésére a Pásztor megmagyarázta a példázatot.)* 3. Ha valami jót teszel azon felül, amit az Úr parancsol, nagyobb dicsőséget szerzel magadnak és dicsőségesebb leszel az Istennél, mint egyébként lettél volna. Ha tehát az Isten parancsait megtartva más szolgálatokat is tész ráadásul, örömed lesz, ha ezeket megtartod az én parancsom szerint. 4. *(Aztán a bűjtőről oktatja ki.)* 5. Így bűjtölj tehát ezután: 6. Először is óvakodj minden rossz szótól, rossz vágyódástól, vesd ki szívedből e világ minden hiúságát. Ha mindezt megteszed, tökéletes lesz a bűjtöd. 7. Így csinálj, mikor bűjtölsz: Ha megtetted mindazt, ami írva van, azon a bűjti napon ne végy magadhoz mást, mint kenyeret és vizet és napi kosztodból azt a mennyiséget, amit egyébként elköltöttél volna, add az özvegynak, vagy az árváknak, vagy szegényeknek; így alázd meg, hogy aki bűjtöd gyümölcsét megkapta, jóllakjék és imádkozzék érted Istenhez. Ha tehát így bűjtöttél, mint parancsoltam, a te áldozatod kedves lesz az Isten előtt.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Hermas itt a nemparancsolt, ráadásos (opus supererogatorium) jócselekedetek érdemszerző erejéről beszél. Vonatkozik ez nemcsak a bűjtre, hanem az evangéliumi tanácsokra, a szeretetességre. Így ez a tanítás világosan megmutatja, mennyire eltértek

4. 1—4. *(A Pásztor ezután a szőlőben dolgozó szolgának példázatát fejtí meg.)*

5. 2. „A szántó föld a világ; a szántó föld gazdája az, aki mindent alkotott, bevégzett és megszilárdított; a fiú a Szentlélek; a szolga az Isten Fia; a szőlő ez a nép, melyet ő ültetett; a kerítéskarók az Isten szent angyalai, akik összetartják az ő népét; a szőlőből kitépett gaz az Isten szolgáinak bűneit jelképezi; a vacsoráról küldött ételek azoknak a parancsoknak felelnek meg, melyeket Fia által adott; a barátok és tanácsadók azoknak az angyaloknak, kiket először teremtet; a házigazda távolmaradása megfelel annak az időnek, mely eljöveteleig még eltelik.”

5. 5. *(Hermas azt kérdezi, miért szerepel a példázatban Isten Fia szolga alakjában?)*

6. Figyelj csak ide, így szólt a Pásztor; nem szolga állapotban jelenik meg az Isten fia *(a példázatban)*, hanem nagy hatalomban és uralomban... 2. Az Isten ültette a szőlőt, azaz ő teremtetette a népet és átadta fiának; a Fiú angyalokat állított a nép fölé, hogy megőrizték azt; maga pedig lemosta sok szenvedéssel, kínnal bűneiket; egy szőlőt sem lehetett ugyanis felásni fáradalom és fájdalom nélkül. 3. Ő tehát lemosván a nép bűnét, megmutatta nekik az élet ösvényeit, törvényt adva nekik, melyet ő vett az Atyától. 4. Látnod tehát, hogy ő a nép ura, mert az Atyától minden hatalmat megkapott.

Luther és Kálvin az ősegyház szellemétől, midőn ezeknek a nemparancsolt, de az Úr által tanácsolt jócselekedeteknek ellene mondtak.

(A következőkben a Pásztor tovább fejtve a példázatot, azt mondja, hogy az Isten az ő Fiát, a Szentlelket, egyesítette a testtel, amely neki hűségesen szolgált, azért örököstársává tette.¹⁷⁴

(A példázat tanulsága az is, hogy a testet tisztán, szeplőtelenül kell megőrizni, mert a testi bűn a lelket is megfertőzi.)

VI. példázat.

1. *(A Pásztor kiviszi Hermast a mezőre. Egy fiatal, skarlátszínű ruhába öltözött juhászpásztort lát ott Hermas; látja a nyáját, melynek juhái és kosai kéjelegve ugrándoznak.)*

2. *(A juhászpásztor a kéjeligés ördögét jelenti, a juhok a parázna embereket. A paráznak két csoportjuk van; az egyik a megátalkodottaké, kiknek számára nincs megtérés, csak örök kárhozat, a másik azoké, akik vétkeznek ugyan, de az Istent nem káromolták. Ezek számára megvan a megtérés reménye. A Pásztor egy másik, kecskebőrbe öltözött, keserűarcú juhászt mutat Hermasnak, ennek kezében görcsös bot és nagy*

¹⁷⁴ Hermas a maga alkotta példázat egyes mozzanatait mindenáron azonosítani akarja az üdvösség történetének egyes mozzanataival, a személyeket a személyekkel. Ezért azonosításai erőltetettek és dogmatikai szempontból helytelenek. A Fiú (Szentlélek), a szolga (Isten Fia) viszonya egészen zavaros, sokan sokféleképp magyarázták. Részben menti Hermast az a tény, hogy a hasonlat kibogozása csábította ennyire félre és hogy a II. század közepén a vonatkozó hittétel még nem volt oly pontosan kihirdetve, mint a niceai zsinat után.

ostor, ezzel veri a bozótba, tövisek közé szorult juhokat.)

3. (Ez a juhász az igaz angyalok közül való büntető angyalt jelenti. Ez sanyargatja azokat, akik az Istentől eltévelyedtek. Ezeknek a büntetését a földi életben a Pásztor így sorolja fel:) „Egyeseket sujt az elszenvedett kár, másokat a nyomorúság, aztán különféle betegségek, viszontagságok, mások alávaló emberektől szenvednek gyalázatot és sok mást.”

(Az ilyenek szívében feltámad a bűnbánat és azután tiszta szívvel szolgálnak az Istennek.)

4. (A Pásztor azt is megmagyarázza, mennyi ideig szenved valaki elkövetett bűneiért.) „A kéjtelenség és élvezet ideje nagyon rövid, a bűnhődésé, kíné viszont nagyon hosszú.” Ezt úgy is kifejezi, hogy „egy nap kéjtelenségért a bűnhődés egy évig tart.”¹⁷⁵

5. „Ha valaki egy egész évig kínoztatik és bűnhődik, akkor visszagondol a kéjtelenségre és élvezetre és megérti, hogy azért szenved rosszat.”

VII. példázat.

Néhány nap múlva ugyanazon a mezőn láttam őt, ahol a pásztorokat is láttam. Azt mondta nekem: Mit keresel itt? Azért vagyok

¹⁷⁵ Az a meggyőződése, hogy Hermas ezekben az ősegyházi vezeklés tartamának kiszabására ad útmutatást. Tudvalevő, hogy az ősegyház vezeklése kemény és sokáig tartó volt. Hogy ebben a fejezetben Hermas nem az örökké tartó bűnhődésről beszél, azt eléggé kifejezi a juhok és hívek két csoportjának megkülönböztetésével.

itt — feleltem —, hogy a büntetéssel megbízott pásztornak parancsolt meg, hagyja el házamat, mert nagyon meggyötör engem. Kell, hogy meggyötörjön, mondta ő, mert így rendelte azt a dicső angyal; próbára akar enni. De mi az a nagy bűnöm, kértem, hogy ennek az angyalnak a kezére kerültem? 2. *(A Pásztor kifejti, nemcsak saját bűnei miatt került a büntető angyal kezére, hanem családja bűnei miatt. Ezért kell bizonyos ideig fenyítés alatt állnia.)* Másként nem lehet őket *(a családtagokat)* sujtani, hacsak téged, a család fejét is nem éri a csapás; mert ha téged ér a fenyítés, kell, hogy őket is érje; ha neked ugyanis jó dolgod van, akkor ők sem szenvednek szorongattatást. 4. De Uram, így szoltam — ők már teljes szívükből bűnbánatot tartottak. Tudom, így felelt, hogy ők már bűnbánatot tartottak. De azt hiszed, hogy a bűnbánók azonnal elnyerik bűneik bocsánatát?¹⁷⁶ 2. Nem bizony; hanem kell, hogy a bűnbánó sanyargassa lelkét, kell, hogy minden tettében megalázkodjék, sokféle csapások sujtsák, de amidőn a ráért csapásokat kiállotta, mindenképen irgalmat nyer annál, aki mindent teremtett és megszilárdított; gyógyírt is kap tőle. *(Ezek után Hermas vállalja a megpróbáltatást, a Pásztor pedig megígéri közbenjárását a büntetés angyalánál,*

¹⁷⁶ A Pásztornak ez a kijelentése téves. A tökéletes bánat, vagy a szentségi feloldozás azonnal eltörli a bűnt. A Pásztor ezzel az ősegyház vezeklési rendjét akarta igazolni.

hogy Hermas számára a büntetés enyhítést kapjon.¹⁷⁷

VIII. példázat.

(A Pásztor egy nagy fűzfát mutat Hermasnak, mely a mezőt és hegyet beárnyékolja; árnyéka alatt vonul meg azok serege, akik Isten nevében meghívást kaptak. Az Úr dicső angyala áll a fűzfa mellett, nagy kertészkes a kezében, azzal vágott egy könnyöknyi vesszőket a fűzfáról és adott egy-egy darabot mindenkinek. Az átadott vesszőknek tizenhárom változata volt; volt köztük száraz és hernyórágta vessző, volt száraz, de nem hernyórágta, volt félig száraz, repedt; volt zöld és repedt és így tovább; volt köztük, mégpedig a nép nagyobb részénél zöld, vagy száraz, de barkás, vagy zöld és barkás. A fűzfán egyáltalán nem látszott, hogy annyi ágat vesztett. Aztán az embereket, aszerint, hogy milyen vesszőt kaptak, külön rendbe állították, a vesszőket az angyal elvette; akiknél zöldet talált, annak nagyon örült. Koszorút is hozatott az angyal; megkoszorúzta azokat, akiknek barkás és terméyes vesszőjük volt, azokat is, akiknek barkás vesszején termés nem volt; ezeket meg is jelölte pecséttel. Ezek fehér ruhában voltak. Akiknek zöld volt az águk, azokat is fehérbe öltöztette és pecséttel meg-

¹⁷⁷ Ez a példázat két szempontból érdekes; azért az elvért, hogy a családfő családjért is vezekel; továbbá azért, mert burkoltan az ősegyház vezeklési rendjét ismerteti.

jelölte. Azután az angyal ezeket mind beengedte a toronyba. Rábízta mindnyájukat a Pásztorra és eltávozott. A Pásztor pedig a száraz, félig száraz ágakat földbe dugta, megöntözte. A fűz hamar gyökeresül, szereti a vizet és életet.

A Pásztor megmagyarázza Hermasnak a példázat jelentését. A nagy élő fűzfa az Isten törvénye, azaz az Isten Fia, akit a föld határáig hirdetnek. Árnyéka alatt él az ígét meghallgató nép. A dicsőséges angyal: Szent Mihály, aki a hívő népet kormányozza. A hívek fűzfavesszőt kapnak; ez is a törvényt jelenti. A száraz ág a törvény megszegőit jelenti, a zöld a törvény megtartóit. Akik koszorút kaptak, azok a vértanúk; azok, akiknek zöld ága termést nem hozott, a törvényért szenvedtek, de nem lettek vértanukká; akiknek zöld vessző volt kezükben barka és termés nélkül, azok a szentek és igazak.

Pár nap múlva megnézték a földbedugott és megöntözött vesszőket. Sok föléledt, meggyökeresült, kizöldelt, sőt barkát és termést hozott. A Pásztor összehívta az embereket, mindenkiel kihuzatta saját vesszejét. Meg is történt; aztán elhozták neki vesszejüket. A Pásztor örült, hogy oly sok vessző életre kelt. Aztán magyarázatot adott. A bűnbánat kelti új életre az embert. De a bűnbánatnak nem egyforma a hatása. Vannak, mint a hit-hagyók, az egyház elárulói, és az Istenkáromlók, ezek számára a bűnbánat hatástalan, örökre elvesztek (VIII. 6, 4.) Majdnem ugyanaz a sorsuk a hitet színlelőknek, ide-

gen tanok terjesztőinek (eretnekek). De ezeknél már van remény arra, hogy bűnbánatot tartanak. Vannak kételkedők, békebontók, ezek számára is van remény. Olyanok is vannak a bűnösök közt, kiknek vétke az elsőségért való vetélkedés; mások világi dolgokba bonyolódtak, mások üzleti dolgaikban bántották meg az Istent; egyesek bár hívők lettek, mégis a pogányok előtt is becsben állnak; köztük egyesek pogány módra is élnek; egyesek csak kis bűnöket követtek el, mások keresztségük után állandóan bűnben éltek. Ezek mind bejuthatnak a toronyba, ha bűnbánatot tartanak.¹⁷⁸

Hermast buzdítja, hirdesse a híveknek a bűnbánatot.

IX. példázat.

A Pásztor Arkádiába viszi Hermast, egy emlőformájú hegy csúcsára viszi; köröskörül tizenkét, más-más formájú hegy. Az egyik sötét, a másik tar, a harmadikon tüske és bogáncs, a negyediken sok féligszáraz fű, az ötödik meredek, de zöldelő fű borítja, a hatodikon sok szakadék, a hetediken virító növények, sok marha legelészett rajta; a nyolcadik hegyen sok forrás, a kilencediken víz nem volt, de sok mérges kígyó, a tizediken nagy fák alatt juhok pihentek, a tizenegyediken sűrű gyümölcsös erdő, a tizen-

¹⁷⁸ Ez a példázat a toronyépítésről szóló látomás kiegészítője.

kettedik hegy ragyogó fehér, nagyon ékes hegy volt.

A nagy hegy körül sík mező, annak közepén nagy fehér szikla, kivájt kapu volt rajta. Napnál fényesebben ragyogott. A szikla kapujánál tizenkét szűz állt, fehér tunikában. Aztán hat magas férfi jött, arcuk egyforma volt. Ezek egy tömeg embert hívtak össze és megparancsolták nekik, építsenek tornyot a sziklára. A szűzek sietteték az építést. A mélyből hoztak fel tíz fehér kockakövet; a szűzek átadták az építőknek a kapun keresztül. Ez a tíz kő szolgált alapul. Aztán 25 más követ hoztak fel, majd 35-öt, 40-et, így négy sor kő állt már a sziklán. Majd a hegyekből hozattak köveket, ezek különböző színű, csiszolt kövek voltak; a szűzek vitték őket át a kapun az építőknek. Amint bekerültek a falba, ezek is fehérek lettek. Amely követ nem a kapun át tettek be a szűzek útján a falba, az nem illett az épületbe, azért ki is dobták őket.

Az építés egy nap alatt nem fejeződött be, de szünet állt be. A szűzek őrizték a tornyot. Az építés folytatására addig kell várni, míg meg nem jön az Úr, megnézni, jól épült-e a torony.

A példázat megfejtésére pár napot kellett várni. Akkor egy, a toronynál magasabb férfi jelent meg nagy sereg ember közt; a hat építő és a munkások vele voltak; a szűzek megcsókolták őt és vele jártak a torony körül. Az a nagy magas férfi pálcával ütögette vizsgálatképen a köveket. Amint rájuk ütött, egyesek feketék, mások érdesek, re-

pedtek, seszinűek, formátlanok, foltosak lettek. Ezeket kidobatta. Új köveket a mezőről hozatott helyettük, hol találtak is szép fehér kockaköveket. A torony körül maradt köveket megkapta a Pásztor, hogy megtisztítva visszategye őket a falba. Aztán a torony ura eltávozott. A Pásztor pedig azt mondta, hogy a rájabízott köveket kifaragja, megtisztítja, aztán a kisebbeket belül, a nagyobbakat kívül teszi a falba.

Majd két nap múlva sorba vették a köveket, a feketéket külön rakták, az érdeseket, repedteket és a többit megvizsgálta, csiszolta, és a jókat a szűzekkel visszarakatta a toronyba. A fehér-kerek köveket kockára faragta. A kimaradt köveket 12 feketébe öltözött asszony elvitte a hegyekbe.

A falat aztán kisimították, a tornyot kiséptették, kitisztították. A Pásztor Hermast a szűzekre bízta visszatértéig, aztán elment.

Hermas nem akart egyedül maradni a szűzekkel, de azok nagyon kedvesek voltak hozzá. Éjtszaka imádságba merült ő is, a szűzek is.

Reggel megjött a Pásztor, megfejtette a példázatot a következő módon. A szikla és a kapu az Isten Fiát jelenti; a szikla vénsége és a kapu új volta azt fejezi ki, hogy az Isten Fia, aki minden teremtménynél előbb volt — az idők teljében, nemrég jelent meg a világon, hogy akik üdvözülnek, rajta keresztül menjenek be Isten országába. A köveket azért kellett a kapun keresztül vinni, mert csak az Isten Fiának neve által lehet üdvözülni. A toronyépítők a dicsőséges

angyalokat jelentik. A torony ura is az Isten Fia; akik vele voltak, az a hat férfi, azok is az ő kíséretéhez tartozó angyalok.

A torony maga: az Egyház. A szűzek pedig a szent szellemek; ők öltöztetik a választottakat fehér ruhába; ők az Isten Fiának hatalmát bírják. Akik hisznek az Isten Fiában, ezeket a szellemeket öltik magukra, velük egyesülnek; belőlük válnak a jó építő kövek a toronyba. Az elvetett kövek azokat jelentik, akik tagjai voltak már az Egyháznak, de a hegyekből előjött fekete asszonyok által jelképezett szenvedélyek elcsábították őket. Számukra is van még bűnbánat, ha szenvedélyeiket elhagyják.

A torony sziklára épül; ez annyit jelent, hogy az Egyházat az Isten Fiának neve, azaz ereje tartja fenn.

Aztán a szűzekről érdeklődött Hermas. A szűzek nevei: Hit, Megtartóztatás, Hatalom, Nagylelkűség, Egyszerűség, Ártatlanság, Tisztaság, Vidámság, Igazság, Egyetértés, Szeretet. A fekete asszonyok neve: Hitetlenség, Mértéktelenség, Engedetlenség, Élvezet, Szomorúság, Gázság, Kéj, Harag, Hazugság, Ostobaság, Megszólás, Gyűlölet.

Majd a kövek sorrendjét fejtí meg: Az első tíz az alapon: az igazak első nemzedéke, a 25 kő a második nemzedék; a 35 kő az Isten prófétái és szolgái; a 40 kő: az apostolok, az igehirdetők, tanítók. Azért hozták fel a köveket a mélyből, mert előbb vizen kell átmenni az embernek, hogy megtisztuljon. Az ember, mielőtt az Isten Fia nevét

hordaná, halott; ha megkapja a pecsétet,¹⁷⁹ életre támad. „A pecsét pedig a víz,¹⁸⁰ hol-tan szállnak le az emberek a vízbe és élve szállnak ki belőle.” (IX. 16, 4.)

Hermas kérdésére, hogy a 40 kő, kiken nincs pecsét, miért száll le a mélységbe a többiekkel, a Pásztor azt feleli, hogy az apostolok (a kövek őket jelentik), haláluk után azoknak is hirdették az ígét, akik előttük haltak meg és az igehirdetéssel jelölték meg őket. Velük szálltak le tehát a vízbe és újra felszálltak.¹⁸¹

A következőkben a 12 hegynek jelentését mondja el a Pásztor. A tizenkét hegy a világ lakóinak tizenkét törzsét jelenti. Az apostolok nekik hirdették az ígét; a hegyek különbségei a világ népeinek sokféleségére utalnak. A keresztség azonban egy érzést, egy lelket ad a különböző népeknek, egy hitet, szeretetet; egy testté válnak az Isten Fia nevében.

Ha azonban a keresztség felvétele után vétkeznek, bűnük nagyobb lesz, mint lett volna a keresztség előtt, azért súlyosabban is bűnhődnek. A meg nem felelő köveket a torony ura kidobatta a toronyból. Ha majd eljön a befejezés, akkor az Egyház is egészen tiszta lesz.

¹⁷⁹ Sphagis, keresztség

¹⁸⁰ A keresztség eltörölhetetlen jegyet nyom a lélekre.

¹⁸¹ Az apostolok leszállása az alvilágba, hogy az őszövétségi igazaknak az evangéliumot hirdessék, mit Hermas itt tanít, más ókeresztény apokrif iratokban is előfordul. Ez azonban nem tartozik a katolikus hit tartalmához.

Az egyes hegyek jelentését a Pásztor ugyanúgy fejti meg, mint a fűziavesszők példázatát. A fekete hegy pl. a hithagyókat, káromlókat, árulókat jelenti. Számukra nincs bűnbánat. A többi számára van. A kilencedik hegy jelzettjei a tisztüket rosszul végző diakonusok, a tizediké a püspökök, a tizenegyediké a vértanúk, a tizenkettediké, akik ártatlanságukat megőrizték szeplőtelenül.

X. példázat.

(Hermas leírta könyvbe, amit látott és hallott. Meglátogatta őt az az angyal, aki rábízta a Pásztorra. Az angyal buzdította, legyen állhatatos a jóban, fékezze meg magában a testi vágyakat. Amit a Pásztortól hallott, hirdesse a többi hívőknek, hogy bűnbánatot tartsanak. Képes beszédben biztosítja arról, hogy őrzésére szűzeket rendel. A szűzek (a IX. példázatban említett erények) szívesen lakoznak a tiszta házban.

Befejezésül megújítja Hermashoz intézett buzdítását.) 10, 4, 4. „Tegyetek tehát jót, hogy jutalmatokat megkapjátok az Úrtól; ha elkésve kezdetek csak jót tenni, befejeződik a toronyépítés és ti ki lesztek zárva belőle; más torony pedig nem épül számotokra. Miattatok szakította félbe a toronyépítést. Ha nem siettek jót tenni, kész lesz a torony, ti pedig kimaradtok jótetteitekkel.

5. Amint ezeket elmondta, felkelt az ágyról és magához véve a Pásztort és a szűzeket, elment. Aztán mondta nekem, hogy a Pásztort és a szűzeket elküldi majd házamba mindörökkön örökké. Amen.

